

تخليق جو موت

(چونڊ ڪهاڻيون)

خير النساءِ جعفري

سنڌي اڪيڊمي

474 صدر هيدرآباد

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

تخليق جو موت

(چونڊ ڪهاڻيون)

خير النساء جعفري

سنڌي اڪيڊمي

474 صدر حيدرآباد

سنڌي اڪيڊمي جو 11 ڪتاب

سڀ حق واسطا محفوظ

[پهريون]

[ڇاپو]

جنوري 1978ع

قيمت

سادو پنو 10-00

اوچو پنو 10-00

TAKHLIQUE JO MAUTE: Short Stories in Sindhi
Written by Khair-ul Nissa Jafri Published by Aslam
Laghari Secretary Sindhi Acedemy 474 Saddar Hyderabad
Sind Pakistan. 1st Edition.

ڇپائيندڙ: اسلم لغاري سيڪريٽري سنڌي اڪيڊمي
ڇپيندڙ: پرفيڪٽ پرنٽرس 474 حيدرآباد

ٽڪا مٺا ٻول

خيرالنساء کي لکندي ورهه ڪون وهائڻا آهن،
اڃان هاڻوڪي ڳالهه آهي. صفا ڪالھوڪي، پر سندس
پهرين ئي ڪهاڻين ۾ ايتري پختگي آهي، جو مالن
کان لکنڊڙ تجربڪار، نامورن اديبن جي صف ۾
اچي بيٺي آهي. سٺا، بيهڪ ۽ ٽيڪنڪ ۾ سندس
ڪهاڻي پهرين صف جي ڪهاڻين ۾ شامل ڪري سگهجي
ٿي. نئين تهئيءَ جي هي ليکڪ، خاص ڪري نفسيات جي
استاد هونڻ ڪري ماڻهوءَ جي اندر ۾ جهاتي پائڻ
چڱي طرح ڄاڻي ٿي ۽ اهوئي سبب آهي جو سندس ڪهاڻين
جا ڪردار ايترو اڀري ايندا آهن جو داد ڏيڻ کانسواءِ
رهي نه ٿو سگهجي.

سندس ڪهاڻين جو هي ڪتاب ڇاپڻ جو پهريون ۽
ٻيون مقصد اهو آهي ته جيئن سندس همت افزائي ٿئي ۽ هو
وڌيڪ لکي. جي هو لکندي رهي ته سمجهو ته اسان
جو هيءُ قدم سڃاڻو ويو.

سنڌي اڪيڊميءَ جو هي يارهون ڪتاب آهي هن
کان اڳ اوهان اسانجا ۱۰ ڪتاب پڙهيا هوندا ۽
اميد ته پسند آيا هوندا اسان جو ايندڙ ڪتاب الطاف شيخ
جو لکيل سفرنامو آهي. جيڪو ٻه جلد حاضر ڪيو.

وڌيڪ جيئي سنڌي ٻولي
اسلام لغاري

پنهنجي مامي عزيز جي نالي!!!

جنهنجي اچتي موت وجود ويڻي ڇڏيو.

خجور النساء

وچور

۱- گڏي، خيرو ۽ خيرالنساء جعفري عبدالقادر جوڻيجو

۱۷

۲- حويليءَ کان هاسٽل ٿاڻين

۴۲

۳- پيڙا جو پڙلاءُ

۶۲

۴- ڪهڙو براند ڪهڙي سگريٽ

۸۵

۵- قربتون ۽ فاصلا

۹۲

۶- ۱۹۶۷ع، ۱۹۶۸ع ۽ ۱۹۶۹ع
[ڊگهي ڪهاڻي]

۱۴۰

۷- تخليق جو موت

گڏي، خيرو ۽ خيرالنساء جعفري

گڏي، خيرو ۽ خيرالنساء جعفري۔ هڪڙو ماڻهو هڪڙو روپ، ٽي نالا جنهن کي جهڙي ڏسڻ ۾ آئي، انهيءَ کڻي اهڙو نالو رکيو هوندس. اک اک جو ڦير آهي، سوچ سوچ جو تفاوت آهي نه ته خيرالنساء آهي ته هڪڙي روپ رنگ جي مالڪ. وقت جي نزاکت کي اک ۾ رکي پنهنجو روپ ڪونه بدلائي. جهڙي پرڻ هوندي اهڙي منهن تي. منهن تي جيڪڏهن شينهن شير خدا جو سڏائي ته پوءِ گذرڻ وارا ڪم ڪونه ڪندي. ان ڪري 'سڙس ماڻهو' هئڻ جي باوجود پنهنجو پاڻ کي 'شيردي بچي' چورائڻ جي ڪوشش ٿي ڪانه ڪئي اٿس، جيتوڻيڪ انهن رسمن جو ڪاروبار ادب جي دنيا ۾ چوڻ تي چڙهيل آهي. بقول هڪ دوست جي ته جنهن وچولي طبقي مان خيرو ڪڍي وائڻگر ڦٽي نڪتي آهي، اتي masks سان مارڪيٽ ڀريا هيا آهن. جيڪو ڪپڙي سو منهن تي چاڙهي، جيئن ڪپڙي تيئن هل.

ننڍپڻ لاءِ سندس نالو 'گڏي' رکڻ وارو ڪو مستقبل جو نجومس ٿو نظر اچي. معاملو ڪيترو به

ديان طالب هجي، معاملي ۾ ڦاٿل ماڻهو ڪيترا به
 ويجهو هوندس پر سندس منهن تي اهڙي ته معصوميت
 سادگي ۽ لاتعلقي چانيل هوندي آهي جو کيس بي اختيار
 گڏي چوڻ تي دل چوندي آهي، پوءِ چوڻ واري جي
 عمر ڇا به هجي. چوڻ وارو چاهي سٺ سالن جو ٻار
 هجي يا ويهن سالن جو پوڙهو. مونکي ته شڪ آهي
 ته سڀاڻ جيڪو اولاد ٿيندس، اهو به کيس 'امان' جي
 بدران 'گڏي' نه چئي وٺيس. قدبت ۽ ڪپڙن ۾ به
 گڏي لڳندي آهي. ڪنهن ڳالهه پئي ڪئي ته شادي
 وقت جڏهن کيس سنواري سينگاري سندس سهيلين سهرا
 پئي ڳايا ته انهن کي پنهنجو ننڍڙو ياد اچي ويو ۽
 جڏهين هو گڏيون پرڻائينديون هيون. هونئن ته هرڪا
 عورت شادي ٿيڻ وقت 'گڏي' هوندي آهي. پر هيءُ
 ته شادي ئي گڏي جي هئي.

آرٽس فنڪليٽي جي نراليءَ دنيا ۾ ڪير ڪنهن
 کي سڃاڻي نه سڃاڻي، ڪير ڪنهن تي مڃ ڇنڊي يا
 نه ڇنڊي. گهڻيءَ خلق خدا جي ڪاروبارن جو فرش
 پيشي ڪچي، پر جڏهن خيرو، ليلاءِ تنوءَ جو قافلو ليڊيز
 روم مان نڪري ڪاروبار جي فرش تي پنهنجا پير
 ڌريندو آهي، تڏهين فرش ڪڇڻ جي بدران وڃڻ
 شروع ڪندو آهي ۽ ڪڪريون اڏامنديون آهن.

ليالي کي چڱو رسيءَ جو پٽڪو ٻڌي اڳهر هلڻ جي
 عادت آهي، ائين ڪندي جيڪڏهن ڪنهن کي اڳيان

تنگ ڏيئي ڪيرائڻو پوي ته انهيءَ ڌنڌي کي توڙ
 تائين پهچائڻ ۾ عيب ڪونه سمجهي. پر خيرو مائٽس
 ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي جوڙ ٿي هلندي ۽ پويان تنو
 ائين پئي ايندي جن چينوريءَ تي چڙهي هجي، پر
 ساڻ ڪونه ڇڏيندي. ڪاريدار ۾ هلندي سڄيءَ خلق
 کي منهن ڏينديون اينديون. ڪٿي ڪنڌ جي لوڏ،
 ڪٿي مٺا اکر، ڪٿي ڪڙا ۽ تيز اکر، ڪٿي ٿڪ
 بـجـو. کين هري کان ايندو ڏسي ڪي 'ڌريون'
 اٺ پڪيءَ وانگر واريءَ ۾ مٿو لڪائينديون نظر اينديون
 ڀلا جي ڪنهن جي بنهين سر تي اچي پئيون ته پوءِ
 ٿوري گهڻي وات ٽڪائي ڪري جند ڇڏائڻ جي ڪندو.
 ليلي سان ته هڻي ڏئي پڄي وڃجي. پر خيرو...؟ اسان
 جا ته پئي هٿ ڪنن تي آهن. جنهن کي ڪٿي ڪٿي...
 خيرو ڳالهائيندي، ليلا وارو ڪٽائينديس، تنو ٽهڪ ڏيندي
 ۽ سامهين ڌر جي ٻرن هيٺان واري نڪرندي. ڪنهن
 ماڻهوءَ کي پنهنجي رحم جي جذبي کي آڻت ڏيئي
 هجي ته اهڙيءَ محفل جو پاسو جهلي. مجال آهي جو
 خيروءَ جو جملو ڪسي! سنڌ اچي جهليندو. زبان جي
 سلهم جو انگ انگ سجهيس. ڪهڙو حملو ڪهڙي
 هنڌ تي ڪجي، ان جي وڃا اٿس. ائين ڪرڻ وقت
 خيروءَ جي 'معصوم گڏي' ۾ ڪري الائي ڪيڏانهن
 اڏامي ويندي آهي. ههڙو ڏکيو چيٽڙ مون ڏٺو، هٿ هٿ
 ڪري وٺندي آهي. ان ڪري ڪهڻي خلق کانئس

الرجح آهي.

خيروء جهڙو دوست دنيا ۾ ملڻ مشڪل آهي،
 خيروء جهڙو دشمن دنيا ۾ ملڻ مشڪل آهي. گهڻڪهڙائي
 ۾ سر هڪجي وڃ، پڙڪ ڪانه ڪيندي. ڏک سک
 ۾ ٻئي ڪلها وهي ويندي. ڦاٿل دل جي مالڪ آهي،
 صوبه اهڙيءَ دنيا ۾ جتي دليڻ جا دروازا نه رڳو بند
 هوندا آهن پر مٿن پنج سيرا ڪلف به لڳل هوندا
 آهن. خلوص خرچ ڪرڻ وقت ٻئي هٿ ڪليل هوندا
 اٿس. روايتي سخين وانگر هٿ لڪائي خلوص خرچ
 ڪونه ڪري. جيڪا چاهي تي سا دل تي. ڳالهه ڪبي
 ته ڪلي ڪبي ۽ صاف صاف ڪبي. ڪنهن کي وٺي،
 نه وٺي، ان ۾ خيروءَ جو نڪو اڌ نڪو ٿين پتي.

خيرو دشمن ٿيڻ جي فن کان به چڱيءَ طرح واقف
 آهي. دشمنيءَ (عارضِي) کي هڪڙيئي ڌڪ ۾ ڇڏائي
 ڏيندي، پوءِ جي رينگ رينگان ۽ گيهل گيهلان مان
 نه ڄاڻي. ذاتي طرح ته نقصان اصل نه ڏيندي، باقي
 زبان جي جهٽڪي سان ايترو گهرو چير ڏئي ويندي
 جيڪو پوءِ ڏينهن تي وڃي چڻندو ۽ خيروءَ کي اها
 خبر ٿي ڪانه هوندي ڳالهه آئي ويئي ٿي ويئي، پراڻين
 قبرن کوٽڻ مان ڪهڙو فائدو! هونئن به خيرو ويچارِي
 مستقل دشمني رکي ڪانه ڄاڻي. 'منهن تي سچ چوڻ'
 جي بندوق جي گهوڙي تي هر وقت هٿ هوندو اٿس.
 نشانو ورچڙهي آيس ته گهوڙي تي آڱري دٻائيندي

ڊير ڪاٺ ڪندي ۽ ظالم جو نشانو اهڙو ڀڪو آهي جو شست ئي ڪاٺ ٻڏي، بارود جي دونهين وچان رکيو ڪنپڙائيون اڏرنديون نظر اينديون.

رسن پرچن ۾ خيرو ٻين اديبن وانگر آهي. ڪڏهن ته مٿائينس هاڻيءَ جا پير چاڙهي ڇڏينس ته ڪاٺ ڪڇندي ۽ ڪڏهن مک جي پٽڪي تي ڳالهه 10- تان چاڙهه ڪاٺي 100 تي وڃي پهچندي. ڳالهه نه ڳالهه جو ٻچ، خيرو ٻئي پهچندي. ڪهنگرن سان ڊاڍالاگن جي ڏي وٺ پيئي هلندي. سندس ذهائيت ڊاڍالاگن ۾ پيئي وٺ ڪاٺيندي ۽ قوهاڪا ڏيندي. اهڙن سنڌن تان جهليندي، جو ويندا هٿ پير ٽرندا. اهڙن ڏکين وقتن تي صرف اڍا ئي اهڙي شخصيت آهي، جيڪا پنهنجا هٿ پير بچائي ويندي بلڪ ڪڏهن ڪڏهن خيروءَ کي سڄي ٽوٽ پڙئي پوندي آهي. قاسم ٻگهيو، جيڪو ڊاڍالاگ اڇلائي هڻڻ جو ماهر آهي، هر وقت ڊاڍالاگن جو دڪان کليل هوندو اٿس، اسان جهڙين جهنگ جي بلائن کي به ڊاڍالاگ هڻڻ سيکاري ڇڏيو اٿس، ان کي ڏس ڏيندس ته، ”هٿ! به ئي سبق خيروءَ کان پڙهي اچ، اها هٿ نه اچڻي ته ليلا جا پير جهل.“

ڪهنگرن سان رسن پرچن ۾ البت خيرو هڪڙيءَ ڳالهه ۾ ٻين اديبن کان ڌار بيٺل آهي. اها هيءَ ته خيروءَ جي ڪاوڙ چڱي خاصي ڏيکي، وليو وڃي. هڻي هڻي وڌيءَ جا ڪوڙ ڪاٺو ۽ سرچندي آهي. ۽ جڏهن

سرچندي آهي، تڏهن اڳيان ستارا جھيل سڀ هئا ته
رڳو ڦاڙيندي آهي، پر انهن کي ساڙي به ڇڏيندي
آهي، جيئن ته جيترو به نشان نه رهي، جن ٻوٽن ۽
اڳ ڇٽريون ڦٽنديون هيون انهن ۾ ڪل ڦٽڻ لڳندا آهن.

خيرو اٿس وهڻ، ڳالهائڻ ٻولائڻ ۾ عورت جي بجاءِ
مرد وڌيڪ لڳندي آهي. ڪهڙي به ڳالهه اڳيان اچيس
ته ڪن ٿا ته ڪندي ۽ نه وري وٺي سگهي. عام
ڇوڪرين وانگر ذهني تحفظات ته صفا نه رکندي آهي.
سچ سان اڪ ملائيندي چڻپيندي به ڪونه، ان ڪري
ڪٿان به اتي ويندي ته پويان 'حيرت' جا نشان ڇڏي
ويندي. نه رڳو ڳالهائڻ ۾ پر ڪاٺ ڪارائڻ ۾ به سٺ
ماڻهو آهي. گهڻگرڻ کي ماني ڪارائڻ جي شوق سان
گڏ پاڻ به 'ڪاٺ' جي شوقين آهي. جنهن ماحول ۾
چانهن جو ڪوپ به غنيمت آهي، اتي خيروءَ جا هٿ
'هٿ جنين جا هٿين...' هوندا آهن. ماني ڪارائڻ لاءِ
خيرو باقاعدي سازش سٽيندي آهي، چارو ڇائيندي آهي،
منصوبو گهڙي ان تي عمل ڪندي آهي. اڄ ته ته
سڀاڻ، سڀاڻ نه ته پرينهن ڪونه ڪو 'مهمان' ڦاسي
پوندو آهي ۽ خيروءَ جي ماني ڪاٺي پوءِ هر وقت ان
چار ۾ ڦاسڻ لاءِ واجهه پيو وجهندو آهي.

هاڻ اچون خيرالنساء جعفريءَ تي.
گڏجيءَ مان خيرو ۽ خيروءَ مان خيرالنساء ٿيڻ ۾
وقت ته الائي ڪيترو لڳو، پر ان لاڳيتي عمل جي

رسي ۾ اهڙيون ڪي گنديون نه آهن جنهن جي نشاندهي ڪري سگهجي. پر خيرو ادب جي دنيا ۾ وڏي شان مان سان ڳائي وڃائي خيرالنساء جعفري ٿي آهي.

سنڌي افساني جي ارتقا ۾ ماڻڪ جي نئين روپ ۾ مشتاق شوري جي نالي کانپوءِ ڪجهه وقت مائار ۾ اچي ويئي ۽ ڪو اهڙو نئون نالو ڏسڻ ۾ نٿي آيو، جنهن کي سٺن ڪهاڻيڪارن ۾ ڳائي سگهجي. ڪهاڻي ۾ نيون فڪري راهون ڳولي لهڻ پنهنجي جاءِ تي پر هڪ تازي تواني ’نالي‘ جو وجود ۾ اچڻ، جيڪو هن پيڙهيءَ ۾ پڙهندڙن کي پليون ڪهاڻيون ڏيئي سگهي، وڏي خوشيءَ جي ڳالهه آهي. پوءِ چاهي ڪٿي ان ڪهاڻيڪار نيون فڪري راهون ڳولي نه لڌيون هجن. پر سندس فن ۾ زندگي، نواڻ ۽ مستقبل ڏانهن سڃايل آڱر، هجي. سنڌي افساني جي اها ڪمي خيرالنساء جعفري جيتوڻيڪ هونئن ته ڪافي وقت اڳ کان ڪهاڻيون لکندي اچي، پر سندس اندر ۾ ويٺل آرٽسٽ سندس تخليق ”تخليق جو موت“ ۾ پٿرو ٿي پيو. ان بعد سندس ڪهاڻي ۱۹۶۷، ۶۸، ۶۹ ۽ ۱۹۷۰ ۾ ڇپجي پڌري ٿي (جيڪا ڪافي وقت اڳ جي لکيل هئي) ۽ ان کانپوءِ ”حويليءَ کان هاسٽل تائين“ لکي اٿس جيڪا ليکڪ جو نالو چٽن اکرن ۾ لکائي ڇڏيندي ۽ ايندڙ ادبي پيڙهين ۾ به ياد ڪئي ويندي.

خيرالنساء جعفری ڪهاڻي لکڻ وقت پنهنجي ماحول
 طبقي ۽ ان طبقي جي بي پاڙن ڪردارن کي پاڻ سان
 ڳنڍيل رکيو آهي. اهڙائي ڪردار ڪنڊا اٿس جيڪي
 سندس آسپاس موجود آهن ۽ سندس ماحول سان ڪهاڻو
 تعلق رکن ٿا. نه ته شيرين ڪارنر جي ڪنهن ڪمري
 جي ٿڌيءَ ”ڪنڊ ۾ ويهي هارين نارين جون ڳالهيون
 ڪيون اٿس ۽ نه وري ٽنڊي ولي محمد ۽ رهي ڪري
 جيٽ ايڇ جو پوت سوار ٿيو آهي ۽ نه وري مغربي
 ادب جا چاليهارو سال اڳ جا ٿڌا ڪيل خيال دست بن
 مان ڪڍي، پنهنجي منهن تي ملي، پنهنجو پاڻ کي
 زوري ماڊرن ازم جو شڪار بنايو اٿس ۽ پنهنجي اصلي
 شڪل ڦٽائي ويهي رهي آهي. اهائي سندس فن جي
 وڏي ۾ وڏي سڃاڻي آهي. ها، البت ٻوليءَ جي نڪتہ نگار
 کان ڪن جڳهين تي مٿس اعتراض ڪري سگهجي ٿو،
 جيڪو اڳتي هلي مسلسل لکڻ سان ختم ٿي سگهي ٿو.
 ڪهاڻي جي ڪردار کي، جيئن به آهن، جهڙا
 به آهن، قبول ڪري، پنهنجو پاڻ کي انهن کان چٽي
 ڌار ڪري، غير جانبدار ٿي، انهن کي لکت جي سٽاءِ
 ۾ اٿي Sure realism جي سڪتہ فڪر ۾ اچڻ جي
 بدران خيرالنساء جو نڀاڻ مختلف قسم جو آهي. اهو
 هيءُ ته خيرالنساء پنهنجن ڪهاڻين جو ڪردارن سان
 ’نسبتا وڌيڪ‘ Involve ٿيل آهي ۽ هر ڪردار ۾
 ۾ خيرالنساء سڄي ساري ته نه پر سندس ٻاڇولا ڏسڻ ۾

اچن ٿا، ان ڪري کيس بنا شڪ جي *sure realism* جي مڪتبہ فکر ۾ ڳڻائي سگهجي ٿو. (هت اهو به سوچڻ گهرجي ته اسان وٽ ٿيندڙ پرک ۾ فن جي جوڙجڪ جي مڪتبہ فکر جي نڪتہ نگاهہ کان تمام گهڻين ڪهاڻيڪارن کي *realist* سمجهيو وڃي ٿو. حالانڪ ائين نه آهي. مثلاً جمال ابڙي، غلام رباني ۽ منهنجي لاءِ اهو چيو ويندو آهي ته اهي *social realist* آهن پر حقيقت انهن ٽنهن ليکڪن جون ڪهاڻيون غور سان پڙهبيون ته ليکڪن جي ڪردارن سان گهري *Involvement* ڏسڻ ۾ ايندي ان ڪري کين *realist* چوڻ بدران جيڪڏهن *sure realist* چيو وڃي ته بهتره اسان وٽ سنڌيءَ ۾ *Social realism* جا سٺا مثال رسول بخش پليجو، نسيم کرل ۽ غلام نبي مغل آهن هت وري اهو سوال اٿندو ته ڪردارن سان *Involvement* جي سلسلي ۾ آخر جديد نڪتہ نگاهہ رکندڙ ڪهاڻيڪارن جن جو تعلق *Stream of Consciousness Existentialism* ۽ ٻئي جديد فکر سان آهي، انهن کي ڪٿي به لکجي مثلاً آغا سليم، ماڻڪ، مشتاق شورو ۽ شوکت حسين شوري جون ڪجهہ ڪهاڻيون؟ — ان لاءِ عرض آهي ته ڪردارن سان ’نسبتا وڌيڪ‘ *Involve* هئڻ جي بجاءِ مڪمل طرح تي *Involve* آهن، ٻيءَ صورت ۾ هو خود پنهنجا ڪردار آهن.

بهر حال خير النساء جعفريء جو فني نڪتہ نگاہ ڪن
 ڪهڙي به مڪتبہ فڪر سان تعلق هجي پر ڪهڙيءَ
 ڏانهن سندس سخت Artistic approach هئڻ ڪري
 سندس ڪهاڻيڪارن ۾ اوچو مقام آهي.

— عبدالقادر جوڻيجو

حويليءَ کان هاسٽل تائين

ڇا آئون به ڪاٺي مومل آهيان! جا پيڻ کي
ڀاڪر ۾ ڀري راڻي جو ويس ڪري اندر جي آڇل
کي آڻت ڏيئي سگهان ٿي؟ ڇا منهنجو جيون! هي
جيون به ڪوئي ريڊيو اسٽيشن آهي جو چپيل پروگرام
جي جاءِ تي باقي ڪوئي به پروگرام چيڙي مَن کي
مانو ڪري سگهي ٿو! آهي به سوال آهن - جي اڪثر
غرمرد جيان منهنجي ذهن کي جسم سمجهي چنڀڙي
پوندا آهن - ۽ آئون پڙهيل ڪيل اتم زادي ڪٽولي
تي لپندي لپندي انهن ڌارين مگر خصي ٿيل خيالن
مان حامل ٿيندي ٿيندي رهجي ويندي آهيان - ۽ سندم
خانداني تقدس واري برتريءَ جو ڀرم ويندي ويندي
رهجي ايندو آ - آهو ڀرم جو منهنجي پٺيءَ کان ٺاهيو
نه ٿيو - هن کي ... رهجي ويو ۽ آئون ... رهڻ کان

رهجي ويندي آهيان۔ دراصل ۰۰۰ رهن ۽ ۰۰۰ رهجي وڃڻ پنهنجي نوع کان به مختلف جملا سهي پر فرق منجهن فقط ٿورڙي ڦير جو آ۔ جو پلمصراط جيان هڪ کي زوريءَ جنت جون چاڀيون مڙهيو دين دنيا پنهنجن سرخرو ڪيو ڇڏي ۽ ٻين کي خواريءَ جي ڪاري سان ڌرم مان ڌڪيو ڌار ڪري ۰۰۰ ان ليکي سان جيون کي ڏاگهي جيڏا ڏک پائيندي به پڦيءَ جي مقابلي ۾ ۰۰۰ پاڻکي چڱي بخت جو پانيان ٿي۔

مجان ٿي مقدس آهي هيءَ حويلي۔ جنهنجي اوچين ديوارن تان سج صدين کان لنگهڻ ڇڏي ڏنو آهي۔ ڏينهن جو ته هن حويليءَ تان ڪڏهن گذر ٿيو ئي ناهي نه۔ هر وقت، هر سو رات ئي رات سان رست پرچڻ ٿيندو رهندو آ۔ پوءِ جتي ڏينهن اچڻ ڇڏي ڏين۔ صرف رات ئي رات جو ديرو ڏڪندو رهي، اتي ناجائز مال ڪيڏو نه آپائي ۽ نپائي سگهي ٿو۔ پر سج ٻچ صرف آپائي ئي سگهجي ٿو۔ سڌي طرح نپائي هرگز نه ۰۰۰

۽ تڏهن سرخرو ٿي ۽ جو وڇولو انداز سان ٻيو به سوچيو هو۔ پنهنجو خانداني تقدس به روا رهي۔ ۽ جسم کي جيئن لاءِ ٻارڻ به مهيا ٿيندو رهي، جي ٻن مختلف، پر ضروري تقاضائن کي نپائڻ جو هڪ نمون انداز۔ سولي ۽ سڀني وجه، سان۔ تڏهن جڏهن حويلي جا ڪنگر مٿي تمام مٿي تهائين مٿي هجن، ۽ حويليءَ جي

ويڙهن ۾ اندر- تمام اندر تهائين اندر مسندن تي روح
 کي رانهڻ لاءِ خدمتون خاص آهن جون هجن - جن
 جو سڱ صدين کان ازان جي آواز ناتي 'بلال' جي
 لڇ سان مليل هجي - مسندن تي شهزادين سان
 حاڪم زاديون - پيرانديءَ ڀريل بدن، زنجيري وارن ۽
 چنجهي اکين سان حبشي ٻانهيون - پر جن تي روح جا
 راز- ايڏا جو الاءِ ڪيتريون ڀيوس اڪيون، ۽ ڀنڀا وار
 مٿان واري چڏجن، جبريلي جوت آکا سندن پيڪا
 چڏيندڙ بدن ۾ - جو هڪ دفعو سيني سان لاهين ته سڻو
 ورهن جا ڏکڙا لحظي ۾ لهيو وڃن.

ڪتولي جي هيءَ نوار...

الاءِ ڪهڙو محرڪ آهي هن نوار جي نرميءَ ۾
 به - جو هن تي لپندي ئي الاءِ ڪهڙن ڪهڙن
 ويچارن سان ويڙهجي ويندي آهيان - الاءِ چو ننگاڻپ
 اچي ويندي اٿم، سوچن ۾ - مريض بنجي ويندي آهيان
 مانسڪ جي - هيڏي حويليءَ ۾ آهي ڪا ٻي مون جهڙي
 گهيلي نينگر - ماڻهن ليکي نينگر پڙهي لکي سنجيده ۽
 سٺو ڀري ٿي پئي آهي - پر منهنجي هن من ۾ ڇا پئي پت
 مثل آهي ان جا لياڪا ته ڪڏهن ڪو اکين مان به
 پائي نه سگهيو - اڙي علم ته انسان ٿي حالتن سان
 نڀاه ڪرڻ سڀڪاريندو آ - پوءِ مون ڇو حالتن کي ڦيرڻ
 لاءِ خود حالتن سان ئي ڦيٽ ڪاڙي هئي؟... گهڻو وقت

اڳي هڪ اهڙي بغاوت تي پيڄاڳي حوالي ڇڏي هاسٽل
کان وڃي نڪتي هئس، نه ته ڪهڙي نينگر نڪتي
آهي حواليءَ کان ٻاهر اڃ ڏينهن ٿاڻين؟ ڪنهن ڏٺو آ
جڳن جي ريت کي ان طرح ريڙجندي؟

پر شايد هن حواليءَ جي مڪينن جون قسمتون
ڪاتب تقدير اتي ئي ڳري سرڻ لاءِ جوڙيون آهن۔
تڏهن ته بن بن پٽڪي وري اتي ئي اچي پهتي آهيان۔
اهي ئي پراڻا پيچرا۔ پھريان ئي دڳ۔ اهي ئي چڱھ
اهي ئي لائون۔

يلا ازل کان ئي جن قسمت ۾ محبت جي بنواس
۾ پڪشوءَ جيان بن بن پٽڪڻ لکيل هجي، اهي ڪٿ
ٿا هڪ هنڌ گوتم جيان گيان ۾ گهارين۔ شايد ائون به
پڪشو آهيان۔ ۽ سون کي به بن بن پٽڪڙ ئي آهي۔
پهرين ويڙھ اندر ۾ تڏهن مٽي هئم، جڏهن ننڍڙي
لاسي حواليءَ ۾ هرڻ جيان چالون ڏيندي سون
سريکي پٽيءَ کي ڏٺو هوم۔ جنهن جي ٻانهن ۾ پڪوڙجي
سمهندي سمهندي چرڪي پوندي هئس۔ هوءَ جڏهن
چانديءَ جيان چمڪندڙ ٻانهون منهنجي گرد ورائيندي
هئي۔ تڏهن پاڻءَ ته ڪو سڄ جو اولڙو آرسيءَ تي
لڙي آيو آ هنڌ ۾! ۰۰۰ پر سڄ سڄ اولڙو ڪونه لٿو هو۔
واقعي سمورو سڄ لهي آيو هو۔ انگڻ تي جڏهن حواليءَ
۾ منهنجي پٽيءَ کان دين جي حفاظت ۾ آيل رشتن

جي حفاظت نه ٿي سگهي هئي.
 حويليءَ لاءِ عام - ۽ پڦيءَ لاءِ خاص خدمتن ۾
 وقف ٿيل خالص الخاص ٻانهي، چئن سالن جو ٻالڪو
 ڇڏي پڦي کي ڀارت ڪري ان ديس سڌاري وٺي -
 جت جو ويو - وري ڪڏهن نه وريو.

۽ تڏهن سندس خدمتن جي سيلي ۾ پڦيءَ ٻالڪي
 جي نگهداشت جي ذميداري پاڻ تي کڻين ... مجنون
 کي ليلا جو ته ڪتو به پيارو لڳو هو ... هي نيٺ
 به ته انساني ٻار هو - جي هو ڪٿي شيدڪاڻي لڄ مان
 نه ڇا ٿي پيو - ڏاڍن نازن سان پليو - ڪن ڪن باداميون -
 پل پل پستا ڪاڻي.

پڦيءَ ڪري سڏيو هوس دين جو پٽ - ديني ديوارن
 جي حفاظت ۾ پلجندي - پسون کي نڪا جهل نڪا
 پل - جهٽ مڇي مڙس ٿيو - پر ان مان نڪو ڪنهن
 کي اهڃ نه ڪو اوکو.
 پر اوچتو ئي اوچتو -

سج لهڻ سان قيامت ڄاڻجي وئي هرسو - جڏهن
 حويليءَ ۾ پوري هندستان جي تاريخ ٽوڪجي آئي -
 ملڪ ڪافور جهڙي ڪمانڊر شيديءَ سان شهزادي
 رضيه جو نياڻ!

پٽ مان پٽ ائين ٿيو جيئن قدرت ڪٿي مان
 ڪئون ڪري - ڪيڏا ڪوڪڙا مٿا هئا - حويليءَ ۾

تاريخ جي ان ورجاء تي - ڪيڏانهن وٺڻ حفاظتي
تدابرون - ڇا ٿيو انسان جي آتمڻي جو - ڪهڙي لهر
لڙي ويا سڀ شاهڻا سلسلا !!!

مڃان ٿي، پڦي منهنجي پوءِ به منهنجي هئي - هو
ڪمتر ڪنهن به ريت نه هئي - شري ڪرشنا به ڪمتر
هو نه ته سڀ کان ڪمتر آهي اها عورت جا محض
موقعن نه ملڻ جي ڪري پاڪستان رهجي وڃي - سو
ان الزام کان بچڻ لاءِ جيڪڏهن پڦي منهنجي بقول
ڪرشنا جي 'سوهيندر' مرد کي ڏسي ائين وڃي گهري وئي
جيئن سج آڏو ريتانهون پتر، ته ان ۾ پڦي منهنجيءَ جهڙو
ڪهڙو ڏوهه؟ -

ننڍي لاءِ ڪتابن ۾ هڪ پهڪو پڙهيو هوم -

”پلي بڪ ڀرم جي ... شال نه وڃي شان:“

محاورو ٺاهڻ واري جو تعلق بڪ سان الاءِ ڪهڙو
هو - جڏهن ته ان بڪ کي ئي مٿاڻ لاءِ انسان ڌرتيءَ
تي آيو - ۽ جڳن کان جهيڙيندو آيو ... 'شان' سان
ڏيڻ ته صرف خوديءَ جو ٿي ٿيو - پر هيءَ اندر جي بڪ به
ته ريتي هئي ڪنهن طرح -

مئلو جي جسم کي جيارڻ جو ٿي هجي - ته اکين
کي ڏسڻ - ڪنن کي ٻڌڻ ۽ جسم کي جيئڻ جي بڪ
کي منهن ڏيڻ لاءِ - ڪنهن بلهه جو سهارو وٺو ٿي
پوي ٿو - تڏهن ته ٿوري ئي شڪر ڪندي ... پاڻ

کي پڙائڻ لاءِ - حويلي، جي اندر حادثي ٿاڊين کي
 انهن شيدائين ... ”من وسلوي“ جو ضم ڏنو هو...
 جڏهن آرياڻيون انهن حبشائين کي سيني سان لاهيو
 مراقبن ۾ مست هونديون هيون - تڏهن منهنجي اسرندڙ
 ذهن - ننڍا ننڍا ڪتاب هاءِ سان لاهي Sublimation
 جو نئون طريقو ڳولهيو هو - ان کي عملي جامو پهرائڻ
 لاءِ بابي سائين جو ويچارو هو - جنهنجي شڪل سالن
 کان منهنجي ذهن تان ڌنڌلي ٿي وئي هئي - بابو منهنجو
 هوسپ رنگ سانول - ڏسو هو ڪڏهن ۱۲-۱۲ مهيني -
 سو به ان لاءِ ته جنهن هنڌ کان نڪرجي، وري اتي ئي
 اچڻو پوي ٿو - جو ڌرتي آهي گول - فصل لهندا، بابو
 ايندو، پوءِ جو کيسا پري نڪتو ٻاهر ته ۱۲ مهيني
 يا نصيب!

۴. پوءِ الاءِ ڪيئن ڪيئن جهيڙي، ڪنهن ڪنهن
 سان جهيڙي، نڪري پئي هئس حويلي سان. علم سڪڻ
 لاءِ چين ته پري رهيو، پر هاسٽل سوڌي ايندي جي
 صعوبتون هن ساه سڻيون، اها ڳالهه ڪرڻ کان گري.
 هاسٽل! منهنجي عملي محبت جي پهرين خوابگاه!!
 جنهن کي ساري هاءِ اڄ به ائين هڻيو پوي، جيئن
 ڪاٺي اڍا ڳڻ، پنهنجي سهاڳ سان سنجوڪ جون پياريون
 پلڪون ساري.
 سال رکيل هي پراڻا ويچار، اڄ به اهڙا تازا آهن

جڻ اجهو اجهو هيٺر هيٺر. يادن جي ممي خائي مان
چنڊڪو کائي ٻاهر نڪتا هجن. هاسٽل جي پهرين
رات! ها، هاسٽل جي پهرين رات...

سياري جو وڳڙو، چوڪرين اندر رومن ۾ جوڙا
جوڙا ٿيو، هڪ ٻئي جي هنڌن ۾ گهڙيو، من مستيون
ٿي ڪيون. ڪنهن ايڪٽر پيڪٽر مذاق ڪندي نيزا
کائي ان جا چلڪا پيءَ کي وهائي ٿي ڪڍيا، ڪا
هڪ اڌ اڪيلي چوڪري هنڌ يا ڪرسيءَ تي پنهنجي
جسم کي ڍرو ڇڏيو ڪنهن وچڙيل وينجهار جي يادن
۾ گم هئي — ڪيڏو هيسيل ۽ آٻاڻڪو هو منهنجو من.
ان ڏينهن، ڏينهن وارن احساسن هڪاري من کي ڳورو
۽ وياڪل بڻائي وڌو هو.

ان ڏينهن ڪلاس ۾ به ته ڪجهه سمجهه ۾ ڪونه
آيو هوم. دماغ ڊپيل ۽ سمجهه ساڻي ڀانئي هئم. پريشن
ٿي ٻاهر هلي آئي هئس. ڪلاس جي ... سمهون نصر
نهار تائين وڏو وڏو ڦهليل لان. لان تي پري پري
تائين پلٽي ماري وينل چوڪرا ۽ چوڪريون. پري
ڪاريدور جي ٻنڌ تي وينل جوڙا، وڏي وڏي چوٿين
سان چوڪريون ... چوڪرا.

هرسو ڪل، مذاق ۽ مسخري ...
ڪليو آسمان ... هڪي روشني ... ٿڌي ۽ تازي

هوا ...

وايو منڊل اهڙو سندائتو ڏسي هوائن من کي لڳڻ
 شروع ڪيو. هوا جي هلڪورن تي هوريان هوريان
 اندر جي اونهائين ۾ ڪو ستل شڪاري ننڍا ڪڙا نيٺ ڪڍي
 سڻي تهاڙڻ لڳو. اکين جي دونالي بندوق ڪڍي سڀني ۾
 آئي هن سامهون تهاڙيو.

پر هي ڇا؟ هر طرف Strictly prohibited جو
 پورڊ!

اندران ڪنهن مون کي ننڍڻ شروع ڪيو.
 تون اتر زادي آهين سلطان. اندر جي 'آسي' کي
 تنهنجي ٻمڙن جي ٺاهي خبر شايد ... ان اندر جي ڪافر
 کي ڪلمون پڙهائي سمهاري ڇڏ ... هي اڌڪون پلي
 ڇڏ ... ماحول جون هي رسمون توکي روائينديون
 ڪين ... شڪاريءَ جي هٿان بندوق ڇڏائجي ويئي.
 من ۾ ڪنهن چؤراڪورا جو احساس ڇڏي ڪنيل نظرون
 پنهنجو پاڻ ڪري پيون.

ايڏي مايوسيءَ کان پوءِ به الاءِ چو ... ڪا جهيٺي
 جهيٺي چپ چلڻ لڳي هئي اندر کي ... ڪنهن نامعلوم
 ترشنا جو احساس ... ڪنهن بيقراريءَ ۽ پيڙاريءَ جو
 دابو ...

ذات نيات جو چڪر ... جنت جي آڇ ... دوزخ
 جو دڙڪو ... سماجي اترپشو پاڻيءَ ۾ ڪنهن ٻاچولي
 جيان ٻڏي تري رهيا هئا.

ان پهرئين ڏينهن ئي دل انيڪ قسمن جو دٻالڪ
محسوس ڪيو هو. جسم ۾ ٽوٽ هئي. روح ۾ ٽوٽ ...
سرير ڪڏهن سوٽ ڪڏهن ساڻوم.

پاڻ کي سمجهايو: اهڙي جي ڪيفيت رهي من
جي ته پڙهين سلطانن تون به ... شعلا ته هميشه مشعلن
جي ميراڻ رهيا آهن. تون انهن کي مشعلن سان چني
پنهجي شڪتيءَ کي چو شعل زار بنايو آ. هي هڪو
هڪو ٿو ... هي دٻيون دٻيون چڻگون. هي ڪتاب،
ڪاغذ، ساهه سرير در و ديوار سڀ چڻ ڪنهن شعلن
جي لاف مان لنگهي رهيا آهن ... تون حاڪم زادي
آهين سلطانن. سارئي ته مقدس من سان، آڳ مان لنگهي
آڳ کي گلزار بنائي وڌو هو، هي تنهنجو ڪهڙو تقدس
آ رائي جو ٿڌيءَ کي ٿڌيءَ ۽ ٿڌيءَ کي ٿڌي ڏيو
وجهين ... ۽ پوءِ الاءِ ڪهڙا ويچار ويڙهي سڙهي
سيرانديءَ رکي، اچي پئجي رهي هئس پلنگ تي.

بات انڌيارن ۾ انور جي پٽن ۾ پڙڪندي پئي به ته
نه ٻاري هتم روم جي. تڏهن اوچتو ونجهن واري وڏي
چوڪت تان چڪ هٽڻ جي آواز سان روشني ڦهلڻ جو
احساس ٿيو هو.

ڪنهن روم ۾ اچي بٿڻ دٻائي روشني ڦهلائي هئي.
اهڙي ڪليش جي موسم ۾ قدرت آسمان تان
من سلوي لاڻو هو، تين اوجتو رضوان لٽي عئي آڪاس
تان، جنهن بٿڻ سان گڏ من جي ڪا ڪل دٻائي اوچتو
روشنيون وکيري ڇڏيون هيون اندر ۾ ...

روشني روم ۾ ڦهلي هئي ... روشني منهنجي روح
 ۾ به ڦهلي هئي. رضوان منهنجي روشنين جي پيامبر، جنهن
 سان پریت ونڊيندي مون حيات جا الاءَ ڪيترا ڏينهن
 سس هڪ ڪلاس، هڪ روم ۽ هڪ هنڌ تي گذاريا.
 جيئن ڇا ڪي ٻيا ڏان به ٿيندا هوندا پر مون
 هڪ ڏان سڪيو هو ڪنهن ۽ سوچيو هوم ... ته جيئن
 جو جواز ڪجهه ته ممڪن آهي. جي حيات ۾ رنموءَ جون
 وفاداريون سان رهن ... ۽ شايد ان ئي ويلا ڪو
 ڪاتبِ تقدیر کي به ڪو قلم هيو هٿ ۾. جو تڏهن
 ته آتي جو آني هڪ رهڙ سان پنهنجي انگن کي
 هڪ ئي ڊنگ سان جڪڙي ڇڏين ...
 ياد اٿم هو ٻئي ٻاري اچي منهنجي پيرانديءَ کان
 پيشي هئي. چيو هئين: آئون تنهنجي روم - نيت رضوان
 آهيان. اڄ انگلش پڪچر جو پروگرام ٺهيو هو سو
 وٺي هٿس اوڏي. آئنده پئي توکي به اڪيلو نه ڇڏبو.
 هن منهنجي اکين ۾ عجب نظرن سان نهاريو.
 اڪيون نه هيون ... پر ڪا ويسٽر جي ڊڪشنري،
 جنهن ۾ پيار ۽ آڪير جا مڙڻي اکر آڪري آيا هئا ...
 پر تڏهن ذهن هوم ڊپالٽ - سو اڪرن جي آچارن کي
 پروڙي ڪانه سگهي هئس. البت ايترو سو سمجهيم ته
 انهن نظرن پويان ڪي لفظ هئا. انهن لفظن پويان ڪا
 معنيٰ هئي ۽ ان معنيٰ پويان ڪي مقصد هئا ... جن
 جي نسبت الاءِ پنهنجن مان ڪنهن هڪ سان وڃيو تي
 ملي. ڇا ته سندن وجود ئي هو ڪو همدرديءَ جو ڳوٺ.

جنهن کي هن پيار جي پالوت سان جيارڻ ٿي چاهيو...
يا ته ذهن ۾ هٿس، شام واري انگلش پڪڙ جو پرتوؤ...
جنهن کي هن مون تي آزمائش ٿي چاهيو...

مون اکين جا پٿر ڇڪي مٿي کڻي ڏانهس ٺهاريو...
آلاءِ پياري هئي ڪين لڳي هئي... پر ياد اٿم ته
من کي ڏاڍي وڻي هئي. پريل بدن، سونهري رنگ، چين
تي گهري گهري لپسٽڪ جوليپ... چپ! بقول ڪنهن
جي ”ڪجهه بند ڪجهه کليل شير چپ... جي پين
چين تي اچن ته لڳي، جن خون جي وهڪ ۾ چنگون
مچي پيون آهن، جن جذبو وگهري خون ۽ خون وڳري
شعلا ۽ شعلا پڇري چميون بنجي ويا هجن.

ڪيڏي وڻي هئم... ڪيڏي وڻي هئم... تڏهن ته
شايد ان پٽو کان ته ڪئي ايندو پيار پرڙا هئي منهنجي
اکين سان آڌري نه وڃي... اڪيون پوري ڇڏيون
هئم. هو ۽ هراسجي پيرانديءَ ڇڏي اچي سيرانديءَ پئي.
الائي هراس هوس ڪين حرامپائي — پر مان بند اکين
سان ڪجهه ڏسي ڪانه سگهي هئس. البت ايتري
ويجهي قربت سان هن جي لپسٽڪ جي خوشبو منهنجي
روح ۾ گهڙي وئي هئي... هن جا گرم گرم چپ
منهنجي سوچن سان سڻا ٿي منهنجي ذهن تي ترڪڻ لڳا...
نرم نرم ڳاڙها چپ. بقول بوسفيلڊ ”جن جو گرم گرم لمس
جيڪر روح جي زخمن کي ريتي ڇڏي.“ باد اٿم ته هن
منهنجي منهن تي منهن رکي ڪي لفظ چيا... جي
گهري گهري آسائس ۾ آتي ٿي گرم ٿي ويا. پرندڙ بلب

هوريان هوريان حواسن ٿاڻ هتي ويو... ڇڻ هيڪر وڌي
انڌيرن جي لهر ۾ لڙهندي وڃان... پر ان لڙهڻ ۾ لڏي
هئي پوءِ نه هو...

جسم جو جسم سان الجھاءُ، سوت ۾ روح جي
ايڏي سلجھڻ! پهريون تجربو. ڪائنات جي هن ڪاڻا
۾ جسم جي رعنائِي ايڏي هوشربا!! ٻيو تجربو. سرير ۾
ايڏي سونهن جنهن کي انڌيرن ۾ ڏسي نه پر محسوس
ڪري سگھجي ٿو!!! ٽيون تجربو.

واقعي ملڪ ڪافور ڪي جئي! پهرين ئي وجهه ۾
رات جي ٽن تجربن - جن پوءِ جسم جي گاڏي کي اڳيان
رڙهڻ لاءِ ڏيڙل جو ڪم ڏنو...

سچ ته هاسٽل جي پهرئين ڏينهن ڪلاس ۾ theory
جيڪي ڏنجه ڏنا، اوتروئي رات وارو Practical رانهين
وڃي روح کي...

بئي ڏينهن ساڳي طرح ڪلاس ۾ تاريخ ۽ جاگرافي
پڙهي پيڪڙيل دروازن ۾ ان کي پريڪٽيڪل ۾ آڻي
ورجائي ڏنم... پريت کي راند نه البت رضوءَ کي پيچي
ڪري ضرور پانيم... ننڍي هوندي لاشعور ۾ رسيل هئم
هڪ حويليءَ جي ريت جنهن کي پرکي ڏنم هاسٽل
۾ - پهرئين ئي ڌڪ جي ٽن تجربن ۾ سمجهي ويس
ته علم واقعي ٿيوري آهي، پر صرف علم ٿيوري ناهي.
علم جيسين پريڪٽيڪل ناهي تيسين فقط ٿيوري علم
ناهي. ڏينهن جو ڪلاس ۾ ٿيوري، رات جو روم ۾
پريڪٽيڪل... راتين پويان راتيون - ڏينهن پويان

ڏينهن ٺنڱهن لڳا هئا...

منهنجو علم به وڌڻ لڳو هو. پڙهيو هوم. الاء
 ڪيڏي وڏي وسعت آهي ڪائنات ۾. آڪاس تي الاء
 گهڻا وڏا ۽ ڪهڙا ڪهڙا سيارا آهن. زهره، شمس،
 عطارد، سج، چنڊ... ڌرتي: هڪ گول ٺڌو دائرو
 آهي. انهن سيارن اڳين. انهن سيارن تان بهي جي هٻ
 ڌرتيءَ تي نظر اچي ٿو. هڪ ٽپڪو نظر ايندي. پر
 جي اهو ٽپڪو آجي وڃي اکين ۾ ته الاء ڪيترا گره ۽
 سيارا واري ڇڏجن مٿان...

رضوءَ کي به ته ٻانهن ۾ پري سمجهندي هئس سڄي
 ڌرتي سمونجي آئي آ منهنجي سر ۾... هڪ ٽپڪو،
 پر الائجي ڪيڏا وڏا وڪڙ... زاويا اونچايون ۽ گهرايون
 هيون ان ۾ محسوس ٿينديون هئم منجهس ڪينجهر جو
 گهربون گهربون گهرايون. ڪارونجهر جيئن وس ۾ ايندڙ
 اوڀاريون... سڻا سڻا چيڪي مٽيءَ جا پٽ، لسڙيون
 لسڙيون ترايون..

ايڏو حسن، ايڏا زاويا ڏسي محسوس ٿيندو هو پاڻ
 ۾ هڪ وحشي پر مار... جنهن ان جسم جي ڌرتي کي
 ڪنهن ۽ ڪوئڻ ٿي چاهيو. تر تر پيهڻ ٿي چاهيو. لوئڻ
 ۽ نچوئڻ ٿي چاهيو. تڏهن ته منهنجو سڄو جسم، هٿ،
 لب ۽ لمس جا گرافي جي جوڌي جيان هن جي جسم
 تي جهپٽي پوندا هئا... هن جي جسم جي جاگرافي تي
 نظر رکي ٿي ته مون کي ڪلاس ۾ ڪڏهن تاريخ
 ڏکي نه لڳي... سڄي ويندي هئس آهي سبب جنهن

ڪري ڌاريان پرمار ڳڻڪ جيان لڳڙ ٿي ڇو لڳي پوند
هئا وسندي وستين تي، ڇو ٻاهريان پرمار آچي۔ پر گهٽ
ٿيندا هئا ڪنهن پرڻويءَ تي۔

تڏهن ته تاريخ جي ورجاءُ جيان هاسٽل جي هر رات
پاڻ کي ائين ئي ورجائيندي هئي۔

اُڪند ۽ اُڪير۔ ڪير لڪائي۔ ۽ ڪنهن کان
لڪائي ٿي سڀني کي ته پروڙ پئجي ويئي اسان جي
پريت جي۔۔۔

هاسٽلرز کلنديون هيون۔۔۔ چيڙينديون هيون اسان
کي۔

”هو اوهان جو۔۔۔ ۽ اوهان هنجو لباس آهيو۔“
ها، واقعي شايد اسان هڪٻئي جو لباس آهيون۔ بقول
موهن ڪلپنا، اسين باغ عدن جا فرشتا تاهيون۔۔۔ اسان
جي اکين ۾ آهي پيد آهن جي لباس جي پويان به
جسم ڏسي سگهن ٿا!

رضو! لاشڪ ته جنهن کي مون حواسن سان ڏسي
نه، پر احساس سان محسوس ڪري ڏٺو هو۔

پر لباس جي اندر جسم۔ جسم جي اندر به ته
ڪا جهيڙ ٿي سگهي ٿي۔ تڏهن ته هو اوهان جو۔ ۽
اوهين هنن جو لباس آهيو۔۔۔ هو اوهان جو ۽ اوهين
هنن جي پناهه آهيو! جهڙا جملا هروڀرو ڪنهن عتاب
جيان ڳورو ڪري وجهندا عذابن کي۔۔۔

رات پل کٽي وقتي وندر لاءِ هئي به سٺي. پر ڏينهن
به ته اوتروئي ڏانويو بيٺا هئا ڏکڻ کي.

هوريان هوريان رات ٺٺ سان اندر جا گرم گرم
احساس، پٺڀرڪي جي ماڪ ۾ پڇي پڇي نستا ٿي پوندا
هئا. جي باڪ ڦٽڻ سان لاشن سمان ضمير کي چٽري
پوندا هئا. جي پينو پار جيان ڇڏائي نه ڇڏين. الاءِ ڇو
کي لاشا ضمير کي بي طرح خريبندا آهن ڪجهه آجهائيل
آس جو وڌيڪ احساس ڏياريندا آهن. تڏهن ته سر تي
الاءِ ڪهڙا ۽ ڪيڏا بوجه ڏيئي ڏينهن جو مندين مندين
اڪين سان نهاريندي هئس هرڪنهن ڏي.

الاءِ گهڻا دفعا خيال آيو شوم ته پاڻ تان اها ساداتي
تقدس جي چادر لاهي ان ۾ ڪنهن ڪفن سمان انهن
آزاريندڙ احساسن جا لاشا پوري پري ڦٽو ڪري ڇڏيان
زندگي گذاريان ملڪي ملڪي ڪنهن رواجي نينگرين
وانگر... جنهن ۾ واقعي لباس جي عظمت برقرار رهي
سگهي... سچ پچ ڪوئي مون لاءِ ۽ ڪنهن لاءِ آئون
ڊڪ بنجي وڃان...

پلا هي احساسن جا بار... شرم عقاب ۽ گهٽتائيءَ
جا خيال. ذات نيات جا چڪر. اندر جا آتما سڀئي هڪ
وقت وارو ڪري مون کي مريض نه بنائي وجهن ها
مانسڪ جو...

مجان ٿي جا زندگي مون ٿي گذاري نارمل: نه
هئي ڪنهن نوع کان. انسان جي سماجي جانور آهي...
۽ عقيدتن آسین جي مساوات جا قائل آهيون. ته آئون ڇو

باقی سماج کان آتم پائیان پاڻ کي... ڪو عام ماڻهو
مون تائين رسي نه سگهي... ڪنهن عام تائين رسي لاءِ
آئون هيٺ لهي نه سگهان... ته ڪٿان رهي ها
لائف نارمل.

تڏهن ته روز صبح جو آرسیءَ تي بيهي پنهنجي
نستي ۽ نيل چهري کي ڏسي اندر ۾ ڪنهن مزید داپ
۽ زور جي گهٽنا پائيندي آهيان. روز ڪنهن بيوسي ۽
بيقراريءَ جو احساس ويچاريندي آهيان... آرسیءَ آڏو
پنهنجي اکين ۾ اڪيون پائي اندر پتلين ۾ وينل هڪ
دالو ٻارڙو ڏسندي آهيان. ۽ پاڻ کي ان سان پيئيندي
آهيان... ڇا چريو هو منهنجو من - بالڪي راما جيئن!
ڪنهن آرسیءَ کي گود ۾ پري پانيو هئين چند منهنجن
چرڻن ۾ اچي ويوآ...

سچ ته چريو هو منهنجو من... چند ته پري- بنهه
پري- پولارن کان پري هو- صرف گود ۾ لهي آيل
اولڙي کي ڏسي دلبي ۾ اچي وئي هئس روز روز دلبي!
انهن دلبن سان ئي Adjustment!!

ڪير ٿو چوي ته جيئن لاءِ ڪوڙائي صحيح پر
جواز ضروري ناهن؟ ڪير ٿو چوي ته حقيقتون جي واقعي
ڪوڪليون هجن ته صرف دلبي ڪافي ناهن؟؟ ڪير چوي
ته منزلون جي واقعي ناممڪن هجن ته صرف انهن جا
آهيان علامتون ۽ اشارا ئي ڪافي ناهن؟؟؟

رضو! منهنجو حالتن سان Compromise جو آهيان!

منهنجي هم نشين- منهنجي غمگسار-

جنهنڪي آخري دفعو بدلائيندي سائنس آڏو صلاح الدين
جو هڪ جملو ورجايو هو. رضو. 'تو ان ڇا هن جي
تمنا جيتي قدر مون ڪئي آهي، ديوتائن پڻ سڃاڻن
جي به نه ڪئي هوندي.'

پر انهن آخري ڏينهن ۾ هن تي انهن جملن جو
ڪوئي اثر نه ٿيو هو... شايد جن اکين ۾ پرش جي
پریت سمائجي وڃي آهي اڪيون. سڀ اکيون. محمود غزنوي،
جون پنهنجي وينديون آهن. جنهن بت شڪن جو لقب
ورتو هو سونماڻ جا الاءِ گهڻا بت پيچي. هئي نه
پنهنجي اندرئين پرمار جي آنا جي تسڪين. نه ته هن
جي پنهنجي ساه ۾ ڪو سونماڻ ڪين سانڀيل هوندو
ڇا؟...

ها ته. ڌرتي جو سڀ کان اهم قضيو اهو هو
جنهن جو ذڪر الاءِ چو قرآن ۾ نه آيو ته... رضو مون
کان اڪيون بدليون هيون. هن جي اکين ۾ ڪنهن
مرد جي محبت سمائي هئي.

هجان ها آئون به ڪو مرد ته جيڪر عمر جيان
ڇاڙهي وڃانس ها ڪرهي ته ڪڏهوڪو. پر هاءِ
ڙي هي عورت پڻ! ۴ دفعه مرد کان مضبوط احساس
هوندي به ڪلها هن ڪمزور... ۵ ستان ٿريجيدي اها
ته رضو واقعي پنهنجون اڪيون بدليون هيون. هو بيرخي
پرتن لڳي هئي مون سان.

وديا وارن جو چوڻ آهي. جي حساس ماڻهو کي
درگذر ڪبو ته هو پنهنجي عمر کان ڏهه سال اڳي ئي

درگو ئي ويندو۔ پالا جي من جو مسيحا ئي اڪيون
 ٿيري وجهي ته ڪنهن کان پڇندو۔ ۽ ڪير چاهيندو
 جيئن۔ ڪٿ رهنديون حيات جون باقي رنگينيون۔ ۽
 ڪنهن کان پڇندو ڪاٺڻ ۽ ڪوٺڻ۔ حيات جي هر شي ۽
 تهچ نه لڳندي من کي؟۔ جڏهن ته ڪپڙن مان نرسي۔
 کاڌي مان گرمي ۽ ڪل مان شوخي ئي نڪري وڃي۔

تڏهن موت کي برحق چاڻي، قسطن ۾ قبول جو
 فيصلو ڪيو هوم... هوريان هوريان... آهسته آهسته۔
 آه در آه۔ هاسٽلز مون کي ڏسي سسڪا هڻنديون هيون۔

”رضوان اڄڪلهه Part III واري عاصم سان
 Attach آ... ٻڌو آ هن سان جهٽ شادي به پئي ڪري.“

”اڄڪلهه اڪين جي جوت ڪيڏي وڌي اٿس.“
 ”پئي هونئن به روشني وکيڙ لاءِ ضروري آ ته
 Positive ڪرنٽ کي Negative سان لڳائجي...
 اگر سائين به ڪرنٽ ٿيا هڪجهڙا ته نتيجو آهي فيوز!“

”رضو آڇ ڪلهه روشنين ۾ آ...“

”سلطان ويچارو ۽ جو ته فيوز ئي فيش!“

اهڙا ريمارڪس ٻڌي ڪيڏي شدت سان احساس
 ٿيندو هوم پنهنجي زندگيءَ جي بيڪاري جو... ڇڻ
 زندگي نه هئي ڪو رڱيل رڻو هئي۔ جنهن کي ڪنهن
 پاڻي سان ڪڍي آس ۾ ڦهلائي ڇڏيو هجي۔ جا بجا
 آڌريل رنگ... داغ... ڊاٽ ڦٽ۔

اڙي سلطان... تون سماج ۾ ايڏو اوچو مقام رکين

ٿي گهيلي. ان جي زندگي ته ڪنهن ٿڌيل ڪتاب ۽
ڪنهن اهم سٺ سمان به ناهي جنهن کي ڪٿي اندر
لائين ٿي ڪري سگهجي.

انهن احساسن ٿي ڏنجاڻو هوم جو هر شيءِ تيار ٿي
وڃي پئجي رهي هئس پلنگ تي. ڪنهن اڪيلائي ۽
آپائڪائي جي شدت سان. ياد ٿي هوءَ شروع شروع ۾
ٿورو گهڻو پڇندي به هئي، خيال رکندي به هئي.
پر پوءِ...

هڪ لڳان ائين ٿي هيڊ هاريل منهن سان ٻاهر
اڳر ۾ پئي هئس ته هن ٻاهران گيت سان مرڪندڙ
منهن ڪڍي اندر نهاريو هو... مون تي اوچتو نظر پيس
ته جهٽ منهن تي سنجيدگي طاري ڪري پڇيو هئين
”اڙي تو اڄ به پنهنجن جي ماني نه ڪاڌي! مان ٿورو
ٻاهر هلي وئي هئس. پلا هينئر بڪ اٿئي؟ چيم ”ها.
ڏک اٿم ته سهي رضو.“ الاءِ چو من ڪنهن ڦوڪيل
ڦوڪئي جيان ڦسي پيو... ڳوڙهن جو لڙيون ڳلهن کي
لڳي ويون. ”جي آهي ئي آزار بخشڻا هئي، رضو ته ڳنڍيو
چو هئي... ڇا چئن لاءِ؟“ هن سنجيدگيءَ سان چيو.
”مان نه ته ڪا ٻي سهي. تون ڀل پيچي بدلائي ڇڏ...“
”مون کي تنهنجي همدرديءَ ۽ ڏيان جي ضرورت
آهي رضو... ڪنهن پيچيءَ جي نه. هيءَ هيڏي ساري
پريت ڪا راند ته نه هئي رضو؟“

ورائين: ”هيءَ پريت محض تنهنجي ذهن جي
اختراع آهي ورنه هر جاندار سڌي يا اڻ سڌي طرح

پنهنجي ئي ضرورتن جو محتاج آهي.“ ”منهنجي ضرورت
 تون۔ ۽ آئون تنهنجي محتاج آهيان رضو“ مون چيو
 چوڻ لڳي ”هو آئين جو نظريو نه پڙهيو ٿئي ته
 هر جاندار پنهنجي ئي ضرورتن جو محتاج آهي۔ ايتريقدر
 جو ڪڪڙ جو آرو به سميت جي ڪشمڪش ناهي۔
 پر محض سلسل آئن لاهڻ ڪري مڪاني سوزش ۽
 سوڄ کي ٺارڻ جو هڪ طريقو. خبر ٿئي سلطان۔ هن
 مرڪي مزيد وار ڪيو ثبوت ثابت ڪرڻ لاءِ هن نر
 ڪڪڙ کي پڇيءَ تي ڪارا مرچ هڻي آري تي جو
 ويهاريو ته هن بنهه ماديءَ جون سڪون لائون هيون...“

اهو ٻڌڻ کان پوءِ قيامت جو ڏينهن ٻيو ڪهڙو هو.
 مون کي خبر نه هئي...“

”بس، هاڻ ته ناڪار جو ڪوبه پاسو نه آهي، جي
 مصداق هن آڏو ليلائن ڇڏي ڏنو هوم...“ هن کي حالتن
 جي وس ۽ پاڻ کي قسمت جي وس سمجهي پنهنجن چپن
 تي خاموشيءَ جي مهر هڻي ڇڏي هئم...“ هن ته پاڻ
 تان ڏوهه لاهي سڀ ڏوهه ڏنو هو منهنجي ڪٽنب ۽ ڪيڙ
 کي...“ پر مون سڀ پنهنجي ڪرم کان ڪري ڀانيو
 هو. چپ کانسو ڪو ٻيو چارو نه ڏسي ٿي ته چپ ٿي
 وئي هئس...“ هڪ دفعو نرجي ٿي پڇيومانس اڄ هيڏي
 دير ڪاڏي وئي هئين رضو؟ چيو هئين ”Walk تي...“
 ”ڪو وقت هو جڏهن مون کان سواءِ Walk ۾ مزو نه
 ايندو هئي...“ هاڻي شايد اچيئي ٿو...“

جيئن ”اخلاقاً نه اچڻ لهي۔ پر اصولن اچي ٿو. ۽
 سچ سچ اچي ٿو... خبر ٿئي ته سلطان... منهنجي شادي
 جي ڊيٽ Fix ٿي وئي آهي.“ ”تو ڪڏهن ٻڌايوئي
 ڪونه...“ مون ڳالهه ٽاريندي چيو۔ پر هن جملو جاري
 رکيو۔ ”سچ سلطان... Opposite Sex جو فيو وٺي
 ڏس اهڙي تازگي ٿي اچي وڃي طبيعت ۾... جڏهن
 عاصر صرف تعريف ٿي نگاهن سان مان ڏي نه رهنسو
 آ... ته محسوس ٿيندو ٿم۔ مان، مان ناهيان بلڪه
 مادام ڪيوري آهيان ۽ اجهو، اجهو ڪنهن... لکن
 جي چيڪ تي صحيح ڪري آئي آهيان... ايڏو اعتماد،
 ايڏو حوصلو پر جي ايندو اٿم پاڻ ۾۔ جيڪو زندگي جو
 هر ليڪو سولو ٿي پيو هجي... سچ سلطان، جيڪو Security
 جو احساس ۽ تحفظ جو خيال هڪ سٺي ساٿي مان ٿو
 ملي... اهڙي امان ۽ اهڙي پناهه ٻي ڪٿي؟ تون به
 انهن جوئي نياڻن مان ڪڍي ڇڏ ڇڏ پاڻ کي. پنهنجي
 شخصيت کي سنوارڻ لاءِ ڪنهن مضبوط سھاري جي آ۔
 وٺ، جنهنجو هٿ تنهنجي هٿ ۾ اعتماد جي لهر آئي
 ڇڏي۔ حيات ۾ نياڻ جو اهوئي سلسلو سڀاويڪ آ...
 باقي ان نوع جو هر فرضي پيار Perverted آ... جو
 وڃي وهنوار جي وندر ته ٿي سگهي ٿو پر من کي ڌوٽل
 ٻوٽل ڪپڙي جيان پوتر ٿو بنائي. اسپاويڪ پريم ۾
 رکيوئي چاهي، رکيو پيج ۽ پاپ، پڇتاءُ ۽ پيڙا! پاڻ
 کي انهن اٽڪائڻن مان آزاد ڪر... ان Deception

سان ڪڍي وٺ ... آزاد ڪر پاڻ کي سچ سلطان
آزاد ڪر...

‘هيئن ڪرڻ گهرجي’ ۽ ‘هونئن ڪرڻ گهرجي’
جي فارمولا تي جيڪر هلڻ ممڪن هجي ها ته زندگي
کي الجبرا جي فارمولا پٽاندر ڪاٽوڙ کي ڪاٽوڙ سان
جوڙي ‘جوڙ’ نه بنائي سگهجي ها. جيون ڪمپيوٽر جيان
رڳو منفعي جا ڪارڊ نه پاسيرا ڪندو وڃي ها. پر هتي
نه ڳالهه هئي Taboos جي سفر ۾ پٽڪيل اُن مسافر
جي، جنهن جي هٿن ۾ هئا رڳو ڪاٽوڙ جا نشان.
پوءِ اهي مسافر جن جي منزل جو ڪو خاص تعين نه
هجي، پيار جي هر ننڍڙي ننڍڙي اسٽيشن تي پنهنجي
ساه جو سمورو سامان لپيٽي هيٺ لهي پوندا آهن... اهو
ڄاڻندي به ته اسٽيشن غلط ۽ بيجر فاني آهي.
آءٌ به بن بن پٽڪيل مسافر هئس، پيار جي آسري
ڪنهن غلط اسٽيشن تي لهي پئي هئس...
ڪنهن چيو جا ٿاڪ ٿوهر جيان ڪندا ڏي اوهان
کي، اهو هنڌ ئي ڇڏي هليا وڃو.
ان کان پهرين جو رضو شاديءَ جي لنمبي موڪل
تي هتان هلي وڃي ڇو نه آءٌ ئي اهي ماڳ مٽي وڃان.
تڏهن اٿي هوريان هوريان نستي بدن ۽ جهريل جيءَ
سان مير تان ڪتاب ۽ ڪپٽ مان ڪپڙا ڪڍيا هئس...
سڀ ليڪا چوڪا لاهي سامان پيٽين ۾ ۽ الاءِ ڪيڏا سور
سيني ۾ سموهي آخري وار رضو کان موڪلائڻ وئي هئس...

چيومانسس. ”آئون وڃان پئي رهو.“ پڇيو هئين
 ”ڪيڏانهن؟“

ڏنڊ وڃان ورائيومانسس ”پنهنجي پراڻي حويليءَ ڏانهن...“

اسين جتان آيا آهيون... اسان کي واپس اتي موٽي
 اچڻو آ...“

اڄ هن حويليءَ ۾ آئي ڪي سال ٿيا... حويلي!
 منهنجو اصلي مسڪن. منهنجي پراڻي پناهگاه. جنهنجي
 مقدس ڪنگرن تان سڄ ڪڏهوڪو لنگهڻ ڇڏي ڏنو
 آ... رات ويلا ۾ آربا ٿين جيان ڪنهن بلاؤز کي
 پاڪ ۾ پري زندگي پئراسيشم جيان پنهنجي ئي وجود
 جهڙي حصي سان لئي ۾ اچي لڙهڻ لڳندي آهي...
 روز جيان جسم سان جسم جي ٽڪراءَ سان احساس گرم
 ٿي ويندا آهن. عام ماڻهو جيان منهنجا به لئوٽا ٽپندا
 ۽ رڳون ٽاڻجي وينديون آهن. انڌيرن جي خوف کان...
 ڪن بستري جي پٽو کان سماج، اٽم پٽو ۽ ساداتي
 تقدس سڀ ساٿ ڇڏي پري هليا ويندا آهن. هوريان
 هوريان هميشه رات جي پوئين ڇپي جي ماڪ ۾ اهي
 احساس پڇي پڇي نستا ٿي پوندا آهن... باڪ ڦٽڻ
 سان اهي نستا احساس لاشن سمان منهنجي ضمير کي
 ضربون هڻڻ شروع ڪندا آهن... اهو ئي ڪنهن ان ڏئي
 پاپ ۽ پيڙا جو احساس! ڪنهن پڇ ۽ پڇتا جي پوڳنا!!
 ڪنهن ڪاتب تقدير کان ڪا شڪايت نه آهي.
 شايد اهو ئي اسان جو درياڳ آهي... پر ڪڏهن

ڪڏهن ويچارن جي ويرن ۾ لڙهندي لڙهندي اڪثر
 پاڻ کان پڇيو اٿم ”ڇا آءٌ به ڪاٺي موئل آهيان. جا
 پيٽ کي پاڪر ۾ ڀري راڻي جو ويس ڪري اندر جي
 آڇل کي آٿت ڏيئي سگهان ٿي؟ ڇا منهنجو جيون -
 هي جيون به ڪوئي ريڊيو اسٽيشن آهي جو ڇپيل پروگرام
 جي جاءِ تي ڪوئي به پروگرام ڇيڙي من کي مانو ڪري
 سگهي ٿو؟؟“

اهي به سوال آهن جي غيرمرد جيان اڪثر منهنجي
 ذهن کي جسم سمجهي ...

پيڙا جو پڙلاءُ

ڪڏهن ڪڏهن ڪتابي علم به انسان کي ڪيڏو
نه بيويستاه ۽ بزدل بڻايو وجهي، ان جي شايد توکي
مٿي نه هجي — جو تون ان ماحول ۾ اچڻ کان پوءِ به
ان ليچ کان آجوتئي رهين، ورنه هيڏو ڏيساور ڏورن —
پئسا خرچ ڪرڻ — پنهنجن کان پري ٿيڻ سبب اجايا
ته ڪين هئا!!

”بوسٽن“ اچي ته تنهنجون روشن اهي ئي رهيون
جي شايد تنهنجون پنهنجي ديس ۾...
ها دوست، تون جو ايتري لوڏ سان ٿي هلين —
بارش ۾ ٿي وينين ۽ گرل فرينڊز سان ٿي گهمين.
مان به هتي تعليم سانگي آئي هيس ۽ تون به
پر هت اچي اسان ٻنهي جا ”مطلب“ ساڳيا هوندي به
”منزلون“ بدلجي ويون هيون يا منزلون ساڳيون هجن
کان پوءِ به گس مڙجي ويا هئا...
پاڻ ٻنهي مان غلط ڪير هو ۽ صحيح ڪير؟ —
ان جو فيصلو ته وقت به نه ڪري سگهيو. جو چڱائي

۽ لڳائي غلط ۽ صحيح جون جوڙون اسان پاڻ ئي ته جوڙيون آهن. وقت ۽ حالتن جا سانچا انسان کي به ميٺ جيان مٽايو ڇڏين ته معيارن کي به اڄ به تون چوندين ته تون صحيح هئين ۽ مان پائيندس مان. باقي ”حقيقت“ جو ”ڪاٺو“ اچي سو ڪٿان؟

تون ۽ مان هڪ ڪناري جون ڇڻ به ڪنڌيون هئاسين، جن جا رخ ڇڻ ازل کان جدا.

تون دريا جي مست وهڪري جيان جتان چاهئي اٿان لنگهندو وئين. زندگي جي هر تجربي کي پاڻ به پائي — بي فڪر ٿي روم ۾ هلندو وئين: جيئن جو، جو پانيءَ تيئن ڪيءَ، سوچڻ ۽ لوجڻ تنهنجي اڳيان اڃايا هئا. تو آڏو زندگي جو ساز رڳو موج ۽ مستي جي آواز لاءِ هو. پنهنجي هر ڪرڻي کي بهادري ۽ ويساهه پانيءَ. شايد اعتماد جي اها گهڻائي هئي تو ۾، جو مون هميشه توکي پرسڪون ۽ سانتيڪو ڏٺو.

ان جي ابتڙ مان هميشه کان بي اعتمادي جو شڪار. ازل کان پيويساهه ۽ بزدل — ماڻهو ته ماڻهو ڪڏهن ته خدا تي به اڃايا... مان پاڻ کي هميشه دريا ۾ ان ڪن جيان پانيو، جو ماڻ تان پري هميشه مانڌاڻ جي چڪرن ۾ هوندو آهي. سنگين کان سنگين حقيقتون پاڻ ۾ لڪائي ۽ ڏيکاءِ ۾ سڪجه، نه ڏيکاري. مون جيون جي جهورن کي ايئن پڻ به ملائي هڪ

ڪيو آهي جو ڪن جڻان غمن جي غرقابي، هاڻ ڄڻ
حيات جي فطرت بڻجي ويئي آهي.

هاڻي ته من جون مرادون ڪجهه اهڙيون وڃي
ٿيون آهن، جو هيٺيڙي جيڪر مون آڏو اهڃ ۽ سهنج
سامهون ڪرين، ته مان هٿ ڊگهيڙينديس اهڃن ڏانهن.
جو من کي هاڻي انهن ۾ ئي مزو ملي ٿو. ڇو؟ ان
جي شعوري ڪارڻ جي ته خود سونگي به ڪل ڪانهي.
دوست، اڄ دنيا توکي ڇا به چوي پر تون پاڻ ته
جیل جي چوڊيوارين ۾ چين سان آهين نه ته اڄ تون
به مون وانگيان سوچ جي صحرا ۾ پٽڪندو رهين ها.
مون کي ياد آهي ته جڏهن مان هتي نئين نئين
آئي هيس تڏهن ڪيترو وقت ايڊجسٽ ڪرڻ ۾ لڳو هو.
جيڪڏهن پيڻي به هجي ۽ پرجهلو به، ته پوءِ مقصد
ماڻڻ هروڀرو ڏکيو ڪونه لڳندو آهي. سمرڪ ايندي ئي
مان پنهنجي مقصد ۾ جنبي ويس. ڪتابن جي دنيا ۾
مون پاڻ کي ڪافي حد تائين گم ڪري ڇڏيو جو
منهنجي آڏو منهنجو پهريون مقصد ئي اهو هو.

همت افزائي لاءِ جتي استادن جي همت افزائي هئي
اتي ادي عبدالقادر جي رفاقت به، پاڻ هتي به سال
مون کن سينئر هو. اصل شڪارپور جو هو، چريءَ ۽
نيت بريءَ جي چوڻي جي بنهه ابتڙ. بيشڪ هتي جي
ماحول ۾ ڪهي وڃڻ ۾ مون کي ادي قادر جي ڏاڍي

سدد هئي. جڳي دوست جو ملڻ به ته خوش نصيبي آهي
 نه، تڏهن مان به پاڻ کي ڏاڍو نيڪ نصيب پائيندي هيس.
 پر هڪ ڳالهه ٻڌايانءِ ته تن ڏينهن اسان جي
 خوش نصيبيءَ جو معيار ئي ڪجهه اهڙو هو. خوشيون
 ايتريون سستيون پائڻيون هيون جو ڪٿي اگر پرائي
 باغ ۾ ڪو گل ٽڙندو هو ته دل پنهنجي پئي خوش
 ٿيندي هئي. ڪٿي ڪو سٺو راڳ ٻڌم يا سٺو ڪتاب
 هٿ آيو ته پائيندي هيس ته چڻ قاروني خزانو ملي
 ويو. پيو ته پيو چانهه جو هڪ سٺو ڊوز به خوش نصيبيءَ
 جي علامت پئي لڳندي هئي — ۽ هاڻي حالتون ٻيون.
 هاڻو پيا، ۽ ماڻهن سان گڏ معيار به پيا...۰۰۰

منهنجي هتي اچڻ کان ٻارنهن مهينا پوءِ تون آئينءِ.
 جڏهن پهريون دفعو قادر کان تنهنجو بوسڻ اچڻ جو
 ٻڌم ته دل خوشيءَ کان ٻلهار ٿي ويئي. نه ته توکي
 سڃاڻندي هيس، پر پريان سنڌي ٻار جي مڙيئي مٺائيءِ.
 جڏهن تون آئين ۽ ادي قادر تنهنجي مون سان
 سڃاڻ ڪرائي ته مون توبان ڪو خاص امپريشن نه
 ورتو. سواءِ ان جي ته تون بلڪل سادڙو، هاڻي مڪانيءَ
 جو مضبوط ٿورڙو بي ترتيب ۽ مڪافي رف شيءَ هئين،
 باقي ان ڏان وڌيڪ مون تودان مڪو به ٿاڻر ڪونه
 ورتو، جو توڻي متاثر ڪرڻ جي ڪا ڳالهه ئي ڪانه
 هئي. ان لاءِ نه ته ڪو تون ديار غير ۾ اچڻ ڪري

ڪو هيسيل هئین. بلڪ تو ۾ ڪو لڳڻ ئي ڪونه هو.
گهٽ ۾ گهٽ ان وقت مون اهو ئي محسوس ڪيو.

مون کي تنهنجي اوائلي ڏينهن جي ڪا به خبر
ڪانه هئي ته تو ڪٿي پئي گهارياءُ ۽ ڪيئن پئي گهاري
البتہ ايتري سا خبر پيم ته توکي رهڻ لاءِ ايم. سي.
امٽريٽ ۾ ئي روم مليل آهي! يعني منهنجي هاسٽل جي
سامهون لان جي هن ڀر پئي ونگ ۾ منهنجي روم جي
اڳيان. ورائڊي جي ونجهين ۾ منهن هڻي جي سڌي نه.
ڪمي هئي ته لائين ۾ پئي پورشن جي مڙني فليٽن جو
دريون قطار ۾ ڏسڻ ۾ اينديون هيون، قادر بڌايو ۽
ته توکي پئي فلور ۾ پيو نمبر روم رهڻ لاءِ مليل آهي.
آءُ ڪڏهن ڪڏهن اسٽڊي ڪان پوءِ ٿڪ پيڇو

لاءِ انهن ونجهين مان نهاريندي هيس ته تنهنجي روم
جون ٻٽيون رات جي ٻارهيون وڳي سوڌي بند ٿي رهنديون
هيون. ان کان پوءِ البتہ هڪ ڏيڍ وڳين ڌاري تنهنجي
روم جي شيشن مان روشني جا پاڇولا اچي ۽ لڙي
ويندا هئا. جنهن مان منهنجو اندازو هو ته تون چڙو
روم ۾ اچيو ۽ سمهيو رهين. خدا ڄاڻي تون اسٽڊي
اورس ڪٿي صرف ڪندو هئين؟

ڪنهن لئبريريءَ ۾، ڪنهن دوست ڌڙي وٽ يا
ڪنهن هوٽل يا پار ۾. تن ڏينهن مون کي تنهنجي
ڪا خبر ڪانه هئي.

۲ باقي سو توسان ڪڏهن ڪڏهن رسمي طور ملڻ
ٿيندو ٿي رهندو هو. جو اسين سڀئي ڏيسا ور کان آيل
هم زبان هم ۾ ناتسي ۾ محفلون ڪندا ٿي رهندا
هئاسين. جتي ٻين ٽاپڪس سان گڏ، اڪثر ٽاپڪ پنهنجي
سوني ڌرتي جو به هوندو هو.

تون هوندو ته ماڻ ماڻ ٿي هئين، پر قادر ٻڌايو
هو ته سخت قوم پرست آهين. توکي پنهنجي ديس جي
محبت ۾ ڪافي دفعا اسٽرائڪون ڪرڻيون پيون هيون
۽ ڪيئي ڀيرا جيل به وڃڻو پيو هو. تو ديس ۾ رهي
جو ڪجهه ڪيو هو ان ۾ جيتري صداقت هئي تنهن
لاءِ آءُ ڇا چوان.

اڄ تنهنجي سار سان گڏ 'مارٽن' به آئون ۾
هريم. مارٽن اسان واري پورشن جي انچارج جو پٽ
هو. ۱۸-۱۹ سالن جو ڏاڍو ٺاهوڪو جوان. اڪثر شام
جو چاڪليٽ چٻاڙيندو ۽ گٽار وڄائيندي نظر ايندو هو.
'بوب' سندس ڪٽو هر وقت ساڻس گڏ. اهڙو ذهين
اهڙو ٿريند جو ماڻهو کي مات ڪري. مارٽن ۽ بوب
منهنجا پڪا دوست هئا. آءُ هر روز شام جو لان ۾
بسڪوٽ کڻي ويندي هيس بوب لاءِ. جتي مارٽن پيو
گٽار وڄائيندو هو ۽ بوب پاسي کان آڏيون بند ڪيو
شايد سرن مان ٻيو سرور وٺندو هو. اتي اسان جون
خوب گالهيون ٿينديون هيون. مارٽن مون کان سنڌ
متعلق ايڏي ته پڇ پڇ ڪندو هو، جو منهنجي خيال

۾ هاڻي سندس ناليچ به سنڌ متعلق اوتروئي هئي
جيتري منهنجي ۾ .

بوب بسڪوئن جو ايترو ته عادي ۽ شوقين هوندو
هو جو مجال آهي اڌ ڪلاڪ کن دير ٿئي کيس ڏيڻ
۾ . زنجير ڇڏائي، ڪرڻ ڪائيندو سڌو منهنجي روم ۾
اڳيان بوب پٺيان مارتن. سزا جي طور تي بوب کي
بسڪوٽ ملندا ئي هئا، پر مارتن جي به چانهه لڳندي
هئي مٿي تي. حقيقت ۾ منهنجي مارتن جي دوستي پڪي
ٿي هئي هڪ رليءَ تي. مارتن کي منهنجي پاڻ ساڙ
آندل رلي ڏاڍي وڻي هئي. اڪثر ان رليءَ کي مفل
جيان گلي ۾ ويڙهي پيو گهمندو هو.

هڪ دفعي اندر روم ۾ آيو ته نظر وڃي پيس
سامهون رکيل ڪئلينڊر تي. جنهن تي عمر ۽ مارئيءَ
جي ڏاڍي سهڻي تصوير چٽيل هئي. تصوير ۾ عمر مارئيءَ
کان پاڻيءَ جي آڇ ڪري رهيو هو، ۽ مارئي اڳيان
وڌي پاڻي پيش ڪري رهي هئي، پاسي کان هڪ آٺ
پڻ بيٺل ڏيکاريل هو. جيڪو رليءَ سان خوبصورت
ڪجاوو اوڍيل هو. مارتن ڪئلينڊر ڏسندي ئي هميشه
جيان سوال جواب ڪرڻ شروع ڪري ڏنا هئا، ۽ مون
جواب ۾ کيس سڄو عمر مارئيءَ جو داستان ٻڌايو هو.
ان سان گڏ ڪجهه لوڪ گيت به ٻڌايامانس جي مون
پاڻ سان گڏ ٽپ ڪري آندا هئا.

هڪ ڏينهن آيو ته ڏاڍو سرهو هو. رليءَ واري چادر ڪلھن ۾ سڪند ۾ گتار. ڪئلينڊر ڏانهن ڏسندي چيائين. ”ڪمال آهي هڪ عورت ۾ ايڏو عزم، وفا ۽ پوترائي!“

پيومانس ته ”شابھس ته ان مرد کي به ڏي نه سارتن، جو وڏو حاڪم هوندي به ايترو پاڻ ۾ بهادر ۽ ڊيموڪريٽ هو.“

”بيشڪ بيشڪ“. چئي ڪن ڏسي پنهنجي گلي ۾ چادر ڏانهن ڏسندي هڪ شرارتي مرڪ مرڪي چيائين، ”فرينڊ، هيءَ چادر به ڪٿي اوريجنل ته ناهي. ڇا مسٽر عمر جي آٺ تي ڏيکاريل آهي؟“

”ها، ها پائي، مون چيو.“

”آٺ به ته هي اوريجنل ئي آهي نه، جنهن تي رلي اوڍيل آهي!“ مون ڏانهن اشارو ڪندي ورائيو.

اهڙي طرح مارتن اسان جي تهذيب، اخلاق ۽ بهادري کان ڏاڍو متاثر هو. ڪڏهن ڪڏهن ڪلي چونڊو هو ته، ”فرينڊ جڏهن تون پنهنجي ديس موٽي واپس ويندين ته توکي مان به ڪمپني ڏيندس ۽ پنهنجي اکين سان ان ڌرتي کي ڏسندس جنهن جا رهواسي ايڏا سندر ۽ سباحها آهن.“

تو کي ياد آهي ته هڪ دفعو تون اسان واري فلور تي وڃڻ لاءِ ورائندي ۾ بيٺل هئين. ان مهل مان به

يونيورسٽيءَ مان موٽي هئس. آءٌ مٿي وڃڻ لاءِ لڙڻ جي انتظار ۾ هئس ۽ تون به. جڏهن اسان ٻئي لشت تي سوار ٿياسين، تڏهن تون منهنجي وجود کان بيخبر ٿي چپ چاپ بيٺو رهين، ۽ مون پاڻ ئي توسان ڳالهائيندو هو.

”توهان اڄ هن پاسي ڪيئن؟“

”قادر ڏانهن.“

”توهان پنهنجو وقت ڪيئن گذاريو؟“

”دوستن سان، دوستن وٽ.“ تو تمام مضبوط لهجي ۾ ننڍڙو جواب ڏنو.

”پر وقت جي گهرج توهان کان ڪجهه ٻيو به چاهي ٿي؟“

”دوستن لاءِ منهنجي جان به حاضر آهي، ۽ ان کان وڌيڪ ڪا گهرج، گنج ناهي.“

ان کان پوءِ تون مون کي نولفت ڪري خاموش ٿي وئين ۽ مان به هروڀرو ڳالهائڻ مناسب نه سمجهو هو.

پوءِ هوريان هوريان مون محسوس ڪيو ته قادر وٽ تنهنجا پنڌ پير وڌي ويا آهن. اڪثر يا تون قادر وٽ ايندو هئين يا قادر تو وٽ. شايد تنهنجي دوستن ۾ هاڻي قادر به شامل ٿي ويو هو.

مون کي پن-چڻ رت جي اها پيلي پيلي شام ياد آهي جڏهن تو پهريون ڀيرو مون کي پاڻ هرتو سلام ڪيو هو.

مان لان ۾ وٺي هئس. بوب بسڪوئن ۾ مڪن هو.
مارتن گذار تي هلاڪا هلاڪا سر پي چيڙيا. سڪل سڪل
پن هوا جي رخ تي هيڏي هوڏي ٿي وڪريا. موسم
تي اداسيءَ جو عجيب اثر هو.

مان رکي رکي غير ارادي طور تنهنجي درين ڏانهن
ٿي ڏٺو جي هميشه جيان اڄ به بند هيون. شاه لطيف
ان ئي ويل لاءِ چيو هو:

ڪڏهن ٿا هيون ڏين، ڪڏهن درڪلن دوستن جا
ڪڏهن اڃان ته اچڻ نه لهان، ڪڏهن گجهاندر.

اٿين ٿي لڳو ڇڻ درين تي صدين جي دڙ وري وٺي
هجي. انهن جي ماٺ ۾ ڪڏهن ڪا چرپر ٿي نه ٿي هجي.
سوچيم ڪڏهن ڪڏهن بند دروازا به من ڪي
ڪيڏو ڏکيا لڳندا آهن. اهڙين ڳالهين جي ڇت ۾
چٽا ڪري وجهندا آهن، جن جو ڏسڻ ۾ ڪو سبب ٿي
ڪونه هوندو آهي.

اسان به نادانيءَ ۾ به ڪتاب پڙهي پاڻ کي
سمجه ۾ جو صاحب پائڻي ويهندا آهيون. اٿن ڇو پائيندا
آهيون ته حالتن جا حڪم اسان پاڻ آهيون؟ هر ڳالهه
جي نفعي ۽ نقصان تي ويچارڻ تي آتا! ان ڳالهه کان
قطعي بيخبر ته ڪڏهن ڪڏهن سمجهه ڳالهين جا
ڪارڻ، حالتن ۾ نه، ازل تان ڪرڻ ۾ جڙيل هوندا

آهن. جن ڳالهين تي اسان کي پهرين دل آئيندي
هئي ۽ اسين انهن کي پيسن جون بيوقوفيون ڀائيندا
هئاسين اهي ئي اسين ان ڄاڻائي ۽ ۾ پاڻ تي لاهي ڏيندا
آهيون. ان لاءِ جو اهي ڳالهيون اسان جي جنم پٽي ۾
جنم کان ئي جڙيل هونديون آهن. جن کان جنم
ڇڏائي ئي نه سگهبي آهي.

ان شام پهريون دفعو مون ڏٺو ته درين ٿان در
ٿوري وڪري هئي. ماڻ ۾ هلڪو تحرڪ ۽ مستي هئي
۽ درين جا ٽاڪ ڪلي پيا هئا، تنهنجي روم ۾ روشني
ڦهلي هئي ۽ تون شايد شام جي سوگوازيءَ کان چڪجي
اچي دريءَ ۾ بيٺو هئين. تو سگريٽ جا ڊگها ڊگه
ڪم ٿي هنياء، ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڏسندي تنهنجي
اوچتي نظر مون تي پئي.

عزت مان تو سگريٽ وارو هٿ هيٺ ڪري ڇڏيو
۽ نوڙي ڇاتيءَ تي هٿ رکي ڏاڍي اخلاق سان سلام
ڪيو هئي. اسان جي روايت مطابق.

مون کي تنهنجي اها ادا ايتري وڻي هئي جو مان
خوش ٿي هڪي اڌ ڪلاڪ جو مارٽن سان تنهنجي
پرپٽ سڃاڻپ ڪرائيندي رهيس.

ڪڏهن ڪڏهن روشنيءَ جو ننڍڙو ترورو ۾ من
جي ڏنگيندڙ اونداه کي ڪيڏو نه منور ڪري ڇڏيندو

آهي. روشنيءَ ۽ روح جو به ڪيڏو نه اثوت ناهي
هڪ ٻئي سان.

حيران آهيان گوتم به ته انهن روشنين جو ڳولهاڻو
هو. پوءِ ان کي ڇو زندگي تياڳڻ ۾ روشني ملي هئي؟
جڏهن ته روح زندگيءَ جي انهن روشنين مان ئي نور
پاڻ وٺي، ۽ من کي جا ان روشنيءَ مان آسپس ملي
ٿي سا وري تياڳڻ ۾ ڪٿي؟ ۽ تن ڏينهن هڪ ”روح“
کي به روشنين جي تلاش هئي. نٺل ۽ نستي جيءَ کي
نور جي ٿيڪن جي ضرورت هئي — جي ان روح شايد
اتان پاڻي ورتا هئا.

وقت جو وهڪرو وهندو رهيو. منهنجي ٽيسز گهڻي
ڀاڱي پوري ٿيڻ واري هئي. هونئن به من آڏو ڪو
مقصد هجي ته زندگي هونئن به ڏاڍي روان دوان
گذرندي آهي.

من جا لطيف ماسرا هروڀرو دل کي اڳيان ڌڪيندا
آهن. ڪجهه سوچڻ لاءِ ڪجهه لوچڻ لاءِ، ۽ طبيعت
حساس ٿي اڌ پورن ڪمن کي پورو ڪرڻ چاهيندي
آهي، ۽ سمجهائي ڪونه سگهيو آهي ته اها ذهن جي
ڪهڙي ڪيفيت هوندي آهي جنهن تي خوشيءَ گاڏڙ
رنگ رچيل هوندو آهي، ۽ فيصلو ڪرڻ ڏکيو ٿئي
هوندو آهي ته هينئر من ڪهڙي ڪيفيت مان لنگهي
رهيو آهي؟ ذهن جي اها حالت تيسين قائم رهندي

آهي، جيسين وڃي ماحول جا ڪي سخت جاگورتا ذهن کي هڪ پاسي ڪن.

تن ڏينهن اڌو قادر مليو، ان ڪجهه اگري تاثر سان تنهنجي لاءِ ٻڌايو ته تون هتي اچي لا پرواه ٿي ويو آهين ۽ بنهه وساري وينو آهين ته تون هت ڪهڙي سانگي آيو هئين؟ تنهنجي دوستيءَ جو دائرو وڌندو ٿي ويو، جنهن ۾ چوڪرن سان گڏ چوڪريون به شامل آهن.

تو کي تنهنجي دوستن ۾ خاص مرڪزي حيثيت حاصل آهي. هو ٿلن ۽ ٻارن جا بل گهڻو ڪري تون پريندو آهين. تنهنجون پسنديون ايتريقدر ته بدلاجي ويون آهن، جو چوندو آهي ته ڪوڪ ۽ پاڻي ته فقط سوڊ ۾ اچي هارڻ لاءِ چوندا آهن. اهو پيئڻ ڪهڙو جو جيئڻ لاءِ نه، جڳائي. جو چڪو تڪو نه لڳي سو چڪو ڪهڙو؟

اهي سڀ ڳالهيون ٻڌي دل کي ايڏو ته ڌڪ لڳو هو جو ان ڏينهن مان ڪو ڪم ڪري ڪانه سگهي هيس، ۽ سارو ڏينهن ڪافي پي ۽ رڪارڊ ٻڌي گذاريو هو.

سچ ته هتي توکي روڪڻ ٽوڪڻ وارو ڪير هو. مسيءَ جي انڌ ۾ اچي تون اهو رستو وڃائي وينو هئين جنهن لاءِ هيترا ڏورن ڏوري هتي آيو هئين.

مون کي نڪو حق هو ۽ نڪا حيثيت جو توکي
انهن پليل رستن تان ورائي وٺان ها.
شايد ڪم جي گهٽائي هئي. وطن جي سڪ به
هئي ۽ ڪجهه من جو ذاتي خلفشار به. مان اوچتو
بيمار ٿي پيس. اڪيلائيءَ ۾ ڏيل اصل ائين پئي ڏريو
جو مجبورن اسپتال ۾ داخل ٿيو پيو. هتي اچي پنهنجي
اهميت جي اصل خبر پوندي آهي. دوستن جي پرگهور
لاءِ اڄ وڃ استادن جي خبرگيريءَ لاءِ فونن مٿي فون.
مطلب ته مون پائيو، هيل تائين مان پاڻ کي شايد
under estimate ڪندي رهي آهيان.

شايد توکي به قادر جي ذريعي خبر پئي سو تون
به پلائي ڪري پڇڻ آيو هئين. آئين ته پڇيئي ڪي
به ڪين. چپ چاپ ويهي هليو وئين. ويندي ويندي
سو ڏاڍي نهٺائيءَ سان چيو هئي، ”ڪو ڪم ڪار
هجي ته مان حاضر آهيان.“ ۽ جواب ۾ مان تنهنجي
مهرباني به مڃي ڪانه سگهي هيس.

اسپتال مان ڊسچارج ٿيڻ کان پوءِ مون ٿوري وقت
لاءِ پنهنجو ڪم هڪ پاسيرو ڪري ڇڏيو هو. مارٽن
۽ سندس ماءُ منهنجي ايتري ته چاڪري ۽ پرگهور لڏي
جو مان پنهنجي بيماري کي شرم جو ڪارڻ محسوس
ڪرڻ لڳي هئس.

ان وچ ۾ قادر تنهنجي لاءِ هڪ ننڍڙي ڳالهه
ٻڌائي، ته تون اڪثر منهنجي خيريت پڇندو رهندو آهين.

پر پاڻ پڇڻ ان ڪري نه ايندو آهين جو اهو موٽ ڪي
 الاڻي ڪيتري قدر مناسب لڳي! مٿان ادي قادر چيو
 هو ته، ”اسان هڪ ئي پاسي کان آيل پرديسي هڪ ٻئي
 جي خبر نه لهنداسون ته پيو وري ڪير لهندو؟ پر جي
 جڙون اتي جي ماحول جون هميشه کان اندر ۾ ڪنل
 آهن، تن جي ڪري لحاظ به آخر رکڻو ئي پوي ٿو.“
 ۽ مان اڄ تائين سوچي ڪانه سگهي آهيان ته اسان
 جي ماحول جون جڙون ته ڪيتريون ئي اسان ۾ ڪتل
 هونديون آهن، پوءِ انهن مان ڪجهه اسين قائم رکيو
 اچون ۽ ڪجهه کي ائين چڻيو اچليون جو اهي جن
 اسان جي ميراث مان ئي ڪين هيون، ائين آخر ڇو آهي؟
 پوءِ ڪيترا ڀيرا مون پنهنجين اکين سان ڏٺو: تون
 اتي جي ديسي چوڪرين جي وچ ۾ راجا اندر بڻيو
 گهمندو وتندو هئين. ٻڌو هئم ته انهن مان ڪي
 دل پسند چوڪريون پاڻ لاءِ مخصوص ڪري ڇڏيون
 آهن، ۽ تون چونڊو هئين، ”انهن کي اگر ڪڏهن
 مان ڪنهن ’ٻئي سان‘ ڏٺو ته غيرت جي ثبوت لاءِ
 ٿي گوليون هميشه لوڊ ڪري رکندو آهيان.“

انهن گولين جو ليکو به ٻڌو هئم. هڪ گولي شايد
 تون ان چوڪريءَ لاءِ کڻيندو هئين، ٻي ان جي آشنا
 لاءِ ۽ ٽين گولي!! ٽين گوليءَ جو حساب وسري ويو
 اٿم — غالبن تو پنهنجي لاءِ چونڊي هوندي اها ٽين گولي!!

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ مون محسوس ڪيو ته پنهنجي ۽ قادر جي وچ ۾ ٿوري ان بٽ ٿي پئي آهي، جو توهان جو هڪ ٻئي وٽ اچڻ وڃڻ بنهه ڪونه ٿيندو هو.

ڳالهين مان ڳالهه تي قادر پاڻ ٻڌايو هو ته توهان پنهنجن ۾ رنجشون ويتر وڌنديون وڃن.

مون کانس سبب پڇيو هو، پر هو اهو چئي لنوائي ويو هو ته بس مڙئي نظريات تي اختلافن ڪري ويڃا وڌيا آهن — ورنه ڪا خاص ڳالهه ڪانهي. ان ڏينهن مان هيڏي هوڏي ويچارڻ بدران ڪافي دير ويهي پنهنجي ٿيسز کي فائينل ٽچز ڏنا هئا، ۽ پنهنجي پٽاندر پڪو پيم ڪيو هئم ته آئنده سيرٿس ٿي صرف پنهنجي ڪم تي ڌيان ڏبو جو مون کي آخر پنهنجي وطن به ته واپس وڃڻو هو.

ڪافي ڪم ڪرڻ کان پوءِ اها رات آءُ ڏاڍي گهري نند ستي هئس. روشنيون جي پري هجن ته اندازي ۾ هونئن به گهري نند ايندي آهي. سو مان به نند به الاڻي ڪيترو پري پري وڃي نڪتس جو ٽڪڙا ٽڪڙا ۽ زورائتا دروازي تي گهٽين جا آواز ٿيا. جيسين اٿي دروازو پٽيان تيسين لاڳيتو گهٽي وڃندي رهي.

”پرور، پت رکجانءِ.“

دروازو ډولم ته سامهون مارتن بيټو هب. منډل
متيون ۽ جسم ۾ ڪنڀڙي.

”ڇا ٿيو مارتن؟“

”قتل، قادر قتل ٿي ويو.“

منهنجو مٿو پوانتي ڪاٽي ويو.

”ڪنهن قتل ڪيو، ڇو ٿيو قتل، ڪٿي ٿيو؟“
هڪ ئي ساهه ۾ مون الائي ڪيترا سوال پڇيا هئا.

مارتن سامهون ٻئي فلور جي ٻئي نمبر روم ڏانهن
اشارو ڪندي رکاڻي سان هليو ويو ۽ ويندي ويندي
تنهنجو نالو به وٺندي ويو.

تنهنجو نالو ٻڌي مون کي محسوس ٿيو ڇڻ، ڇڻ
عبادت ڪندي منهنجي تسبيح جا داڻا ڇڄي پيا هجن.
دوست، تون شايد ذهن جي انهن حالتن مان نه
لنگهيو هجين ته ذهن تي جڏهن سانڃا گذرندا آهن
تڏهن دل پنهنجن جون قربتون چاهيندي آهي ۽ هروڀرو
پاڻبو آهي ته ڪن پنهنجن وٽ وڃي وهجي جو لمحن
جي اذيت ايترو نه ستائي. مان تڪر ڪري ٻي سمجهائيءَ
وڃان اٿيس. ڄيم، ”قادر کي ويو ٿي پنهنجو ڏوهه،
ڏسيان ان سان وڃي ٿي تنهنجون ڳالهون ڪريان.“

”پر قادر ته ڪڏهوڪو ڪسجي ويو.“ الائي ڪٿان
ڪن سمجهه موٽي آئي، ۽ پوءِ مان ڇپڙي ڪري لپتي

پيس جو ويهڻ جو ست ئي ته ڪونه هو. اهو سڄو ڏينهن مان اندران دروازو بند ڪري پئي هئس. ٻاهر طرح طرح جا آواز هئا. اچڻ وڃڻ جا آواز، گوڙ گهمسان، قتل جون خبرون، قياس آرائيون. اهو سارو ڏينهن مون اڪيلو روم ۾ گذاريو، نه مارتن ئي لڙي آيو نه ئي بوب ڪا سار لڏي.

تنهنجي ڪيتي تي ٻين ڪيترن کي لوڙو پيو. ڪيترا رولز ريگوليشنز پاس ڪيا ويا. ڪيتريون ئي تبديليون آيون ۽ اسان ڌارين تي سختيون برتيون ويون. مارتن پنهنجا آدرش بدلائي ڇڏيا هئا ۽ بوب پنهنجي عادت مٽي ڇڏي ۽ مان تڏهن پهريون ڀيرو ڀانيو هو ته پرائي ڌرتي تي ڪو ڌاريون ماڻهو بيٺي آهيان جنهن کي هتي رهڻ جو هاڻي ڪوئي حق ناهي. ۽ جڏهن ڊگري پيتي ۾ وجهي وطن ڏي واپس وڃڻ جي ڪئي هئم، ان ڏينهن دل جهڙو ويٺي ويٺي پئي ڀانيم. مارتن سان ملڻ ويس ته هو ڏاڍي ڀاڻو سان مليو. بوب کي پيار ڪري هڪ نظر قادر جي روم ڏانهن وڌم. پر اتي ته چڻ ڪاريءَ وارا ڪڪ لڳا هئا. سندس روم اڃا تائين سيل ٿيو پيو هو. نوڙي نوڙي پٽ کي ڏسڻ چاهيم متان ڪي ماضيءَ جا ميساريل داغ ئي نظر اچن، پر وقت جا ريل ته چڻ رت جي رشتن کي ريتن لاءِ ڪي آتا هوندا آهن، ڪي نه ته

ڪونه هو اتي! جوگين کان سواءِ جايون سڃيئون
 پئي لڳيون. ٻولارن سان چڻ هر سئو آواز ٿي اٿيا،
 ”اڃ... ساٿ مڙهين... ۾ جوگي... جيڪي ويا...
 اڃ ماٿ... مڙهين ۾ ساٿ... مڙهين ۾!“ ۽ مان انهن
 آوازن کان گهٻرائجي روم ۾ هلي آيس. عجيب طرح
 جي آند مانڌ هئي من ۾! پانيم اڃا به ڪا ميخ آهي
 اندر ۾ جا اٽڪي ٿي. ڪا ننڊ آهي جا ڪجهه تنواري
 ٿي ۽ مان ان پيڙا کان بچڻ ڪاڻ ڪيترو وقت اڳ
 ۾ ٿي اٿروڊرم هلي آيس.

ايندي ايندي الائي ڪهڙو رحم پيو پاڻ تي جو
 چيم اڃ هڪ ٿيرو چونه تنهنجي چوڊيواريءَ جو به ٿي
 وڃي. هتي جا ٻوجهه هتي ئي ڇڏي وڃجن. پوءِ مٿان
 پنهنجو من پاڻ کي ئي ميارون نه ڏي.

تنهنجي بلڊنگ جو ٽيڪسيءَ ۾ چڪر ڏيندي
 سوچيو هوم: هي ڦيرا ته ڪنهن مذهب ۾ قسمت جي
 منجويگ جا اسين ڪري پائڻا آهن، پر مان اڃ هن
 ڦيرن جي تعبير بدلائڻ آئي هئس. چيم، ”اڃ توکي
 ارپڻ آئي آهيان پنهنجي لکڻي جا اهي ڏينهن جي منهنجي
 لاءِ يقينن ڏاڍا ڏکيا هئا، پر هاڻ اڃ توکي اهي ٻوجهه
 ارپڻ کان پوءِ انهن جو منهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن گذر
 نه ٿيندو. ڪڏهن نه!“ اهو منهنجو عزم هو، منهنجو
 فيصلو هو.

جهاز ۾ ويٺي ويٺي الائي ڪٿان 'غازيءَ' جا لفظ
تري آيا ذهن تي.

"اسٽيشن تي عزيزن کي 'الوداع' چوڻ وقت
پاسيندو آهي، ڇڻ اسان جي وجود ۾ ڪجهه آهي جو
سري رهيو آهي ۽ جڏهن اتان موٽبو آهي تڏهن پائبو
آهي ڇڻ اسين پنهنجي ئي وجود جي هڪ حصي کي
خدا حافظ چئي آيا هجون".

۽ جڏهن جهاز رن-وي تي ڊوڙ لڳو هو تڏهن
مون به دريءَ مان منهن ڪڍي فضا ۾ آخري دفعو
توڪي "خدا حافظ" چئي هميشه لاءِ ان ڪهاڻيءَ کي
ختم ڪري ڇڏيو هو: هميشه لاءِ!

ڪهڙو ڊراند ۽ ڪهڙي سگريٽ؟

آن رات سگريٽ جو. سٺو کان پهرين سڌو
مون پهريون دفعو ڏٺو هو ۽ مان چرڪي پيو هوس!
موڊ تي مستي ڇانيل غم ۽ ڏاڍي لوڏ سان اندر
گهڙيو هوس. روم جي رنگين فضا وِتر هڻي ديوانو
بنائي ڇڏيو هوم.

منهنجي دوستن کي به منهنجي مزاج جي ڇڱي ۽
ريت خبر هئي سو هنن به منهنجي شاديءَ جو روم
سينگارڻ ۾ ڪا ڪسر نه ڇڏي هئي. هر طرف ٻاڙها
ٻاڙها شيد، پيارا پيارا ديڙ پردا، ڊبل فوم جو گلابي
گلابي بيد ۽ آن تي آن ڏني منهنجي ڪنوار! هر طرف
خوشبو ۽ سرهاڻ... ڇا ڇا نه هو منهنجي روم ۾!

هوءَ ڪنڌ جهڪايو ڪروندڙي ٿي گهونگهٽ
ڪڍيو ويٺي هئي. مان ڪانس لفظي اجازت گهري پاسي
۾ وينس... بي چيني ۽ بي قراريءَ وڌيڪ اجازت نه ڏني
۽ آتولو ٿي گهونگهٽ مٿي ڪنيومانس!

جهڪيل جهڪيل اڪيون ڪاڙها ڪاڙها ڪپڙا،
نازڪڙا زيور ۽ خوشبوئن ۾ رچيل هڪ نازڪ نازڪ
ننڍڙو سراپو!

آهستيگيءَ سان منهنجي دل نعرو هنيو. ”مِني
سائڙ سگريٽ!“

سگريٽن جي ”نزاڪتن“ جو مان هميشه کان ڪوڏيو
رهيو آهيان. برانڊ جو هر نمونو، هر ذائقو، هر سائيز ۽
قسم منهنجي آگرين جي وڪڙن ۾ ڦاسجي ۽ منهنجي
چين جي چهاڙ مان نڪري چڪو آهي.

منهنجي هٿن جون آگرينون بيحد سڊول آهن ۽
منهنجي چين جو لمس خوب گرمائيندڙ! ان ڪري اڄ
تائين ڪا به سگريٽ هڪ دفعو منهنجي چهاڙ کان
متاثر ٿي نه سون ڪي ڇڏندي آهي ۽ نه مان ئي ڇڏيندو
آهيان، تنهن ٿورڙو نپائيندو آهيان انت تائين، تان جو
ٽئين سگريٽ پهرينءَ مان دڪائي رک ٿيندڙ سگريٽ
ڪي بوت هيٺ آئي پير جو گهڪو ڏيئي کيس پٽ ڀر
ڪري ڇڏيندو آهيان ”چين سموڪر“ هٿن ناتي ٿورو
اهو ”هرجائي پٿون“ ٿي ويندو آٿم.

آهي الائي ڪيڏا عجيب لڳندا آٿم، جيڪي هميشه
هڪ ئي سگريٽ ڪري سڃاڻپ ۾ اچن! سچ ته عجب
لڳندو آٿم انهن تي!

هڪ پرفيوم جو مسلسل استعمال، در ڪڙڪائڻ
جو مخصوص انداز، ڳالهائڻ! هلڻ ۽ لڪڻ جو خصوصي

ڏنگ! اهي ڳالهيون ته سمجهه ۾ اينديون اٿس، پر سگريٽ جي نزاڪتن سان ان ريت 'وفاداري' يعني هميشه هڪ ئي سگريٽ جو استعمال، مون کي بي وقوفي لڳندي آهي. اها وفاداري يا ڪنهن نفسياتي گره جو شڪ پائيندو آهيان، يا حالتن جي شڪار جو! 555 جي نزاڪتن جو لطف وٺڻ وارا جيڪڏهن Wills واپرائڻ لڳن ته پڪ هوندي اٿس ته غريب 'حالتن' جي ور چڙهي ويا. پر جيڪڏهن Capstan چڪڻ وارا هميشه Capstan تي ئي گذران ڪن ته پائيندو آهيان يقيناً هي نفسياتي طور آبا ناهن پاڻ کان!

خيال هئم ته سگريٽ هميشه چڪڻ ڪاڻ آهن. سو هنن جي حسن کي آزمائڻ به عين فطرت وٽان آهي... ڀلا فيڪٽريءَ جي مالڪن به هيترا سارا قسم ڪڍي ائين ته ڪونه ڇڏيا آهن آخر؟ پوءِ ڪفران. نعمت چو؟ جڏهن ته نازڪ سگريٽن سان اها ڪا زيادتي به ناهي جو هو آهن ئي چڪجڻ ڪاڻ! سوڪر هئڻ جي ناتي منهنجو ڪم آهي چڙو کين تيلي ڏيکارڻ ٻاڙ مٽائڻ! پوءِ ٻرڻ، ڪامڻ، لوسائجڻ ۽ رکجڻ جو ڪم رهيو سندس بيلي! رک ٿيڻ کان ٿورو اڳ وري به منهنجو ڪم ٿيندو آهي، جو نئين سگريٽ ان ختم ٿيندڙ سگريٽ سان ڊڪائي کيس پوٽ عيڻان گهڪو ڏيئي سندس آخرت سنواري ڇڏيندو آهيان هميشه لاءِ. ائين ڪرڻ ۾ به اندر جي الاڻي ڪهڙي اڏسي کي

اُت ملندي اٿم. ٻيو ٿورو سو احتياط پسند ٻه آهيان. سگريٽ کي ان ريت چيلڻ کان پوءِ رهيو ڪهيو ٻي ٻه لهي ويندو اٿم ته ڪو هن جي ڪا آخري چڻنگ ڏکي ڏکي اردگرد ۾ ڪو ٻارڻ نه ٻاري ڏي ۽ مون لاءِ ڪو باهم جو پڻپٽ نه ڪڙو ٿئي! ان ڪري بوت جو هڪ گهڪو جتي سندس انت آڻڻ لاءِ ڪافي هوندو آهي اتي منهنجي ٻي لاهڻ لاءِ به بيحد ضروري. پنهنجي 'دلڪشي' تي هميشه ڏاڍو ناز رهيو اٿم. آهيان به هيڏي ساري خاندان جو اڪيلو چشم و چراغ. حسن، دولت، اسارت ۽ ذهانت. انهن سڀني خوبين کان علاوه منهنجي ڳالهائڻ جو فن! مڙئي ڳالهين هڻي اتم بنائي وڌو هئم ٻين ڪئون!

جڏهن يونيورسٽيءَ ۾ پڙهندو هوس تڏهن ٻه گهي ٻه گهي شيورليٽ ۾ 'زون' ڪري روزات سان بريڪ هڻي پيڪيٽن جي صورت ۾ ايندڙ سگريٽن کي هڻي چرڪائي ڇڏيندو هوس. سگريٽن جو پاڪٽ چڙوچڙ ٿي ويندو هو. ڪا سگريٽ ڪيڏانهن وڃي پوندي هئي ڪا ڪيڏانهن! ڪنهن جي منهن ۾ ور پوندو هو، ڪا سرمائيندي هئي، ڪا لڄائيندي هئي، ڪا گهٻرائيندي هئي ۽ ڪا وري چٽي 'Seissors' ڦينچي ۽ جيان واکڙ واکڙ ڪيو ڪي ٻول ٻوليندي هئي جي چڙهيل شيشن جي هن پار ٿي رهجي ويندا هئا! مزو ايندو هوم سندس ان ريت وڪرڻ ۾ به.

ان سان استعمال ڪرڻ جو فن خوب ڄاڻان. ته منهنجي
ان صلاحيت کان متاثر ٿي ڪيترين سڪيڻون
پڻ اچي منهنجي دامن ڦاسنديون هيون! ۽ ڪا خاص
ڪوشش ڪرڻي ڪانه پوندي هئي. پائيندو هوس ته
خوبصورت لفظ استعمال ڪرڻ به ته هڪ ڏانءُ آ...
جڏهن ته ان ڏانءُ جي هر سماج ۽ هر مذهب تلقين به
ڪئي آ... پوءِ سان به چوند ان ڏانءُ سان ڦاٽو
وٺان... جڏهن ته اهل به هوس. پوءِ جيڪڏهن ڪا
بيوقوف منهنجن لفظن ۾ وڃڻي اچي پاڻ ئي Decieve
ٿيڻ لاءِ تيار ٿئي ته ان ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهه!...
جڏهن فائنل ايئر ۾ هوس تڏهن ڪنهن شاهي خندان
جي 'Three Castle' ڏڪندڙ لفظن ۾ چيو هوم "خير
اٿم تون 'لفظن' کان سواءِ باقي ڪجهه به ناهين. پر
الاڻي چيو تنهنجي ان لفظي جادوگريءَ هئي مومت
ڪري وڌو اٿم. جڏهن ته ڄاڻان به ٿي ته تنهنجي ان
لفظي لاله زار ۾ رڃ ڪان سواءِ ڪجهه نه ناهي".

نالو ان سگريٽ جو مون کي ان ڪري ياد آهي
جو هوءُ منهنجي ٻوٽ جي گهڪي کان اڳ پاڻ ئي
ختم ٿي ويئي هئي ۽ سان اها تدخليف ڪرڻ کان
بچي ويو هوس. پائيان ٿو ته سندس خوشبودار خط اڃا
به پيٽيءَ ۾ پيو هوندو.

لکيو هئس "سراب پٺيان ڊوڙڻ اڃا پيا، ۽
زندگيءَ جي رنگينين ۾ رڃڻ هاڻ مون کان نه پڄندو.

١. سو. ٥ سالن جي هڪ پوڙهي سان پرڻجي وڃيو ٿي.
 هڪ ڳوٺ جا وڻ وسايان. مان توکي پنهنجن جهانن
 ۾ معاف ڪيو. توکي وساري ڇڏڻ جي ڪوشش ڪنديس
 ۽ تون به منهنجي لاءِ دعا ڪجانءِ."

پر چيسين سندس لاءِ منهنجي دعا جا هٿ ڪڍڻ
 ٿي ڪڍڻ تيسين وري نئين سگريٽ لڳم دام ۾! ڪنيل
 هٿ اتي ئي رکجي ويا ۽ سندس خواهش خواهش ٿي
 رهي. سو ڪا به مخصوص سگريٽ من تي مستقل
 ڪڏهن ڪانه ٽڪيم. جي ڪنگ سائيز چڪيندو هوس
 ته ميڊيم سائيز ڏانهن اک هوندي هئم. جي مٺي
 سگريٽ سان هوندي هئم ته ٽڪيءَ لاءِ واجهائيندو هوس
 جي ٽڪي ور چڙهندي هئم ته مٺي جي دام لاءِ پيو
 ڏسندو هوس.

ان ڪري مون کي سگريٽن جا نالا ڪڏهن ياد
 ڪين رهيا. ڀلا ڪنهن کي ياد ڪري ڪنهن کي ياد
 ڪريان ها. بس صرف ايترو ياد اٿر ته 555 جيان پيريل
 پيريل سرهاڻ سان ٻهڪندڙ هوندي هئي. ڪا k-2
 وانگر ڊگهي ڊگهي جهڙي سرو جو وڻ. ڪا 'Gold leaf'
 سونهري سونهري رنگت جي ڪا وري 'Capstan' جيان
 وچ قد جي پوري پٺي. ٿوري مٺي به ٿوري ٽڪي به.
 انهن خوبصورت سگريٽن جا سوڌا مون پاڻ ۾ هڻيا
 هئا. حسن جي اها مهربان مون پاڻ اوتي هئي.

ٻڌو هئڻ ته بابو به منهنجي ئي طبيعت جهڙو ڪلٽند
مزاج ماڻهو هو. پاڻ به الائي ڪيترن ئي ڪن جي
سرهاڻ کي سموهيو هئڻ پنهنجي دامن ۾. اسي سڄي
زندگي سندس اوسيڙي ۾ رهي. ۽ مان چڙو سندس
چڏيل ملڪيت تي ئي پروان چڙهيس.

بابي واري دولت خوب ڪم آيم. وڏو ٿي جڏهن
سندس ري ڏني پيرن تي هلڻ لڳس ته اسي روئي پئي
هئي. چيءَ ”سڄو نور ته تنهنجي پيءُ جي راهن کي
ڳولڻ ۾ نچوئي ڇڏيم. هاڻي تون انهن رستن تي هلي،
ماءُ جي رهي ڪهي نرت نه لٽائي، ائين اندو نه ڪرينم
راجا! جو هلڻ لاءِ پنهنجو ڇڏي پرايو سهارو وٺڻ لڳان“.

پر چوان ٿو نه لفظن جو فنڪار آهيان. سو اسيءَ
کي به لفظن ۾ ريجھائي ڇڏيندو هوس. ڪيم آهوئي
جيئن چاهيم. هڪ به دفعو شعوري ڪوشش ڪيم به
پاڻ کي روڪڻ جي. پر ڀانيم ته ان روڪ هڻي پاڻ
کي وڌيڪ وڌائي ڇڏيو هوم. پوءِ جا سگريٽ چڪيندو
هوس ته اڳين پوئين ڪسر پوري ٿي ويندي هئي ۽
حدبندي قائم ٿي نه سگهندي هئي.

پر اهو ڪيل اسيءَ کان گهڻا ڏينهن گجهو نه رهي
سگهيو. جو پاڻ به آخر کير جي کاڌيل هئي. سو
هڪ ڏينهن ڪهرائي حڪم صادر ڪري ڇڏيائين چئي:
”تنهنجون هلٽون مون کي ڪين ٿيون آڏڙن، ڊچان ٿي

مٽان ٻڌهين وانگر توکي به وڃائي نه ويهان... هڪڙي چوڪري ڏسي آئي آهيان. ماءُ پيءُ جي هڪڙي آهي. مون کي وڻي ٿي سو توکي پرڻائينديس ان سان".

"پر اسي مان جا سگريٽ به وٺندو آهيان ته ان کي به ڏسي وائسي ٺاهي ٺوڪي وٺندو آهيان. جهڙيءَ تهڙيءَ ۾ ته اک ٿي ڪانه ٻڌيم. شادي ته قسمت جو سنجوڳ آ سو..." مون احتجاج ڪيو.

پر اسيءَ هڪ نه ٻڌي. چيئين: "مون جو سوچيو آهي، سو تنهنجي خلاف نه آ... الله سڀ چڱي ڪندو... تنهنجي ڪچڻ جي ضرورت ناهي. آءُ اڳئين هفتي ڳالهه پڪي ڪري اينديس."

ڳالهيون ته مان به هميشه پڪيون ڪندو هوس. پر جيڪي نڀايم سي پاڻ ٿو ڄاڻان. سو اسيءَ جي منهنجي باري ۾ ڳالهه 'پڪي ڪرڻ' ۾ ڪو حرج ڪونه لڳم... هوءَ سچ پچ منهنجي ڳالهه پڪي ڪري آئي، ڪنهن ساجده سان، يا ساجده جي ڳالهه پڪي ڪري آئي مون سان.

ڏينهن ٺيڻ لڳا هئا. پنهنجي من پسند سگريٽن کان جڏهن واندو ٿيندو هوس ته اسيءَ واري سگريٽ متعلق سوچڻ لڳندو هوس... ويچار ايندا هئا، الاڻي ڪهڙي هوندي آخر؟ ڊگهي ڊگهي جهڙي ڪنگ سائيز، ميڊئم سائيز ڪين بي بي سائيز؟

الائي مئي هوندي، الائي ڪوڙي هوندي، ڪين
 ڦڪي ڦڪي ڀاڙي ڀاڙي 'Two Flower' جيان خمينجاءِ
 ۾ ٻڌل ڪين سوچن جي سمنڊ ۾ ائين ئي ٻڌندو تڙندو
 هئس جو اميءَ جو حڪم هيڪر وري نازل ٿيو:
 ”تنهنجي روش جو هنن کي به ڪو پتو پئجي ويو
 آهي. ساجده جي ساهيڙين مان ڪي توکي به سڃاڻن.
 هوءَ به آخر ماءُ پيءُ جي هڪڙي آهي. گهڻا ڏينهن
 لائڻ سان جيترا وات هوندا، اوتريون ڳالهائون ٿينديون.
 ماڳهين ڪٿي بي عزتي نه ٿئي. سو آءُ وڃيو ٿي ڏينهن
 وٺيو اچان.“

اهڙي طرح امي ساجده جا ’ڏينهن‘ وٺي آئي
 مون لاءِ، ڏينهن ڇا آيا هوءَ پاڻ اچي وئي. ۽ رات
 جڏهن سندس ڀر ۾ ويهي کيس منڊي پارائي غم آيو.
 هوءَ منڊيءَ وارو هٿ منهن تي رکي سڌڪڻ لڳي مٿي
 ۽ من چرڪي پيو هوس.

”ڇا ٿيو سڄو...؟“ منهنجي آواز ۾ ڪيڏو لفظي خمد
 اوتجي آيو... ”ڇا ٿيو راڻي...“ پر هوءَ چپ چاپ
 سڌڪندي رهي. مون منڊيءَ وارو هٿ سندس منهن
 تان هٽايو... ڳالهه کي مذاق جو رخ ڏيندي پڇيم:

”ڇا منڊي نه وٺيئي...؟“ هن ڪو جواب نه ڏنو.

”پلا مان نه وٺيوسان...؟“ ڪيتري دير کان پوءِ

انڪار ۾ ڪنڌ لوڏيائين... مان مرڪي پيس.

”ڀلا منڊي به وٺي ۽ مان به وٺيس... پوءِ هي
ڳوڙهن جون قطارون ڇو؟“

بر هوءَ ڪجهه نه ڪچي ڀڄي... سندس سڌڪڻ
جو ڪجهه ڪجهه مطلب سمجهه ۾ آيم ۽ ڪجهه ڪجهه
نه آيم. پر اهو سوچي مطمئن ٿي ويس ته کيس نيٺ
به لفظن جي شيشي ۾ لاهي وٺندس! بلڪل احتياط
سان جو نه شيشي ۾ ئي ڪا سير ايندي ۽ نه ئي منهنجو
ڪو ڀرم ڪلندو...!

جڏهن کان هوش سنڀاليو هوم تڏهن کان عورت
متعلق هڪ پٽڪڙو نظريو ٻڌندو پئي آيو هوس، ته
عورت هڪ منجهيل ڪتاب آهي جنهن کي جيترو
سمجهڻ جي ڪوشش ڪبي اوترو ئي منجهندو ويندو.
ان نظرئي کي ”دقيانوسي“ خيال کان وڌيڪ اهميت
ڪڏهن ڪانه ڏنم. ڀلو ٿئي ڪنهن ماڊرن مفڪر جو
جنهن اڇي ان گسيل پٽيل خيال تي پاڻي ڦيريو. ڪهڙي
نه پياري ڪالهه ڪئي هئائين... سندس نالو وسري ويو
اٿم، باقي سو نظريو ياد اٿم... چيو هئائين ”انسان جو
وجود بالڪل کان وٺي وڏي تائين ان جي Self-Expression
جو ثبوت آهي. بالڪل جو ڀري دان ماءُ جي پيٽان تي
هاءُ گهوڙا ڪندو اچي ته اهو به سندس وجود جي
اظهار جو ثبوت آهي. هي قور سان محبتون، ادب جون
الفتون ۽ ڇنڊ سان هٿ چراندون، سڀ ’ذاتي اظهار‘

جا ذريعا آهن. گویا هر ڪرت جو بنيادي محرڪ اهو ئي
'Self-Expression' آهي!"

اهو نظريو لڳم دل سان. سو مان به هنڊائي وينس
من ۾! پانيم ڀلا عورت ڪا مٿان ته نه لٽي آ نه.
سو هر عورت جي پنهنجي پنهنجي 'Self-Expression'
جي نمونن مون کي هڻي مشتاق بڻائي وڌو هو... چڱو
خاصو تجربڪار هوس ان ڏس ۾. سو پانيم ساجده
بيگم به منهنجي نظر مان نڪتل ڪنهن نه ڪنهن
نموني سان ضرور ملندڙ هوندي ۽ کيس پروڙڻ جو
ڪم، منهنجي ڏاڻي هٿ جو ڪيل! پر 'سجوا' اچي
منهنجي ان نظرئي تي پاڻي ڦيري ڇڏيو.

'سجوا' الائي ڪهڙي ڪمپنيءَ جي ڪهڙي برانڊ
مان جڙيل هئي. جو کيس مان سمجهي نه سگهيس.
سمجهڻ جي ڪوشش ڪندو هوسانس ته مٿو ڦرڻ لڳندو
هوم. شروع شروع ۾ پانيم به - تي دم هڻندوسانس ته
هاڻي ئي پير تي لهي ايندي، پر ائين نه ٿيو.

ڪمڻ هڻڻ سان عجيب طرح گهٽ جو احساس
ٿيندو هوم. جيترو شديد ڪمڻ هڻندو هوس اوترو وڌيڪ
گهٽ جو احساس ٿيندو هوم... الائي ڪهڙو انوکو
تماڪ پريل هو هن ۾!

سندس ان ورتاءُ مون کي هڻي لوڏي وڌو بنياد
کان. پانيم ڪنهن ڏينهن موقعو ملي ته کيس لفظن

۾ هڻي وڃڙائي وجهان. اصل منهن ڀر ڪيرائي
ڪيائين پٽ!

مٿس اهو دقيانوسي نظريو به آزمائي ڏٺو هئم...
سوچيم واقعي جي ڪٿي هيءُ ڪو منجهيل ڪتاب هجي
به سهي، پر مون کان گجهو ڪونه رهندي... ڏکي
لڳندي ڪنهن عام ذهانت جي ماڻهوءَ کي... جنهن
جي IQ هوندي ٽارمل. مون کي پنهنجي ذهانت تي
هميشه مان رهيو آهي... سو پائيم جي سچ پچ ڪو
منجهيل مسئلو هوندي به ڪٿي، ته منهنجي اڳيان
ڪجهه نه هلندي...

پر جڏهن به ان مشڪل ڪتاب کي اٿلائڻ پٿلائڻ
جي ڪوشش ڪيم، هميشه هڪ باب ئي سامهون آيو...
اهو ئي عشق متعلق، پر ماءُ پيءُ سان.

چوندي هئي ”جڏهن بابي جن جي گهر هوندي
هئس تڏهن انهن تي مرندي هئس... رات جو روزانو
سمهن کان پهرين انهن جي ڊگهي زندگيءَ جون
دعائون گهري سمهندي هئس... رات جي ڪنهن
پهر اک کلندي هئم ته الله کي چئي سمهندي هئس
ته منهنجي زندگي جا باقي ڏينهن سندن ليکي به
لکي ڇڏا“

آءُ کلي چوندو هوسائين ”پر اهو ٿيو تنهنجو پيار
تنهنجي اميءَ ۽ بابي لاءِ... ڪنهن ٻئي جو به خيال
اٿئي ڪين نه...“

اهو ٻڌي لڄي ٿي چپ ٿي ويندي هئي... پڇندو
 هوسانس ”پلا هتي اچي به ماڻهين پڻهين کي دعائون
 ڪندي آهين؟ ڏس پاڻي جنهن جو ڪاٺجي تنهن جو
 ڳاٺجي...“ چوڻ لڳي: ”اميءَ ۽ بابي جي اکيون به
 ڪڏهن ڳايو ٿوروئي هئم... اهو ته توهان پڇيو سو...“

سندس هر باب جي، ان ساڳئي موضوع سان مون کي
 ڪا خاص دلچسپي ڪانه هئي... سوچيم وڃڻي ته اڃان
 به نه. خير، هڪ ڏينهن کيس موقعو وئي چيم ”سڄو
 تون چپ چپ چو ٿي رهين. ڳالهائون ڇو نه ٿي ڪرين!
 ڇا مان تنهنجو ڪجهه نه لڳان؟“ مون سندس رٿي جو
 پلانڊ کي پنهنجي آڱر ۾ اٽڪائيندي پڇيو...
 جيئن ”ڳالهائيندي ته آهيان...“

”پوءِ اڄ تائين نه مون کان ڪجهه گهريئي،
 نه مون کي ٿي ڪجهه ڏنئي...“
 ”مون وٽ آهي ٿي ڇا... جو توهان کي ڪجهه
 ڏيان...“

”گهري ته سگهين ٿي نه...“
 ڳالهه ڦيريندي جيئن ”توهان جو اڄ فون آيو هو،
 ”مون توکان ڪجهه پڇيو هو سڄو“ مون کيس
 لفظن ۾ اوتڻ جو اڄ هڪو به ڪيو هو.

پر ڀاڻ اها ساڳي ڳالهه ڪيئن ”توهان جي ڪنهن
 فرينڊ جو فون آيو هو. ويڄاري پڇي پئي توهان جو...“

مان ٿورو چونڪجي ويس. کيس وڃڻ جو مون
 سوچيو هو پر منهن پر ڪرڻ مان ئي لڳس.
 پاڻ سنڀالي پڇيومانس ”ڪنهن ڪم سانگي ڪا
 ڪليگ هوندي. نالو نه پڇيئيس؟“

چيئين ”نه“.
 پڇيم ”ڇو؟“
 ”ڇا فائدو...“

پڇيومانس ”هر ڪم فائدي ڪاڻ ته نه ڪبو آهي
 نه. ڪڏهن ڪڏهن ائين ئي ڪو ڪم بنا فائدي جي
 به فائدو ڏيئي ويندو آهي...“
 چوڻ لڳي ”اها ته توهان پنهنجن تجربن جي ٿا
 ڳالهه ڪيو.“

”تو کي منهنجن تجربن جي ڪهڙي ڪل چري!“
 ورائيئين... ”مون کان منهنجو نالو پئي پڇي، ٻيو چوي
 پئي ته مان توهان جي ڪير لڳان...“
 ”پوءِ تو ڇا چيس؟“

ننڍڙو جواب ڏئين ”اهو توهان پنهنجي دوست
 کان پڇجو.“ سندس جواب ٻڌي مان هيڪر وري ٿورو
 ڌڪو کاڌو.

اسان جي شاديءَ کي ٽي، چار مهينا ٿيا هئا. پر
 ان وچ ۾ ’سجوا‘ جو وجود منهنجي آڏو بظاهر نه
 هئڻ جي برابر هو.

جي چاهان ها ته پنهنجي سگريتن جي عادت کي
روا به رکي سگهان ها... پر هاڻي الائي چو مون کي
هڪن ڦلڪن سگريتن جي ڪشش گهڻي دير موهي
نه سگهندي هئي. پن ڪشڻ سان هڪ سگريٽ جو
جهٽ ختم ٿي وڃڻ منهنجي اتساهه کي گهڻي دير
برقرار نه رکي سگهندو هو، ۽ مان جلد بيزار ٿي گهر
ڀڄڻ جا سانباها ڪندو هوس!

هڪ ڏينهن سوير ٿي پيچينيءَ وچان گهر موٽيس،
جو ان ڏينهن ’سجوا‘ وٺي هئي پيڪين. اچي پنهنجي
ڪپٽ مان اها بئگ ڪنيم جا بئگ، بئگ گهٽ
’ايشٽري‘ گهڻي لڳندي هئي. گذريل زماني جا مڙئي
مروٽيل اڌ ڀريا ڪي ڀريا سگريتن جا ٽوٽا ڪٿا
هئا ان ۾. ڪيئي خط، ڪيئي تحفا، ننڍڙا انڊيشا ۽
انومان ڏوراپا ۽ شڪايتون! مڙئي بند هئا ان Ashetray
۾. پانيم اڄ موقعو وٺي باهه جون اهي مڙئي ڊپيل
چنگاريون لوڙهي ڇڏيان پاڻيءَ ۾. ڪٿي ڊپيل مواد
اندر ٿي اندر ٽپي ڪو زلزلو نه آئي، منهنجي دنيا ۾.
اچي بئگ کولي ڇيڙون هيٺ مٿي ڪري ڏن، پر
پانيم ته هنن جي ماٺ کي ڪنهن موڊ ۾ اچي موڙيو
آهي... ڪنهن شرارت وچان هٿوراڙين سان هن ستل
سامان کي ڇيڙيو آهي... ”اهو ڪير ٿي سگهي ٿو
سواءِ ’سجوا‘ جي؟“ سوچيم. پهرين ٿورو ڏڏيس به.
پر پوءِ غصو آيم، چڙ اچي ويٺو...

’سجوا! جنهن نه ذهني طور مون کان ڪا آيس
ورتي ۽ نه مون کي ئي اهو ساهس ڏيئي سگهي...
تنهن کي ڪهڙو حق هو منهنجي غير حاضريءَ ۾
منهنجي بلڪل ذاتي چيزن سان هٿ چراند جو؟

ان ريت منهنجي شين کي هيٺ مٿي ڪرڻ جو
ڪنهن حق ڏنس...؟

رکي رکي ڪروڙ ۾ ٿي آيس. چڙ وچان اٿي روم
جي هڪ سري کان ٻئي سري تائين اچ وڃ ڪرڻ
لڳس... ٻاهر وڃي اميءَ کان پڇيم ”ساجده ڪڏهن
اچڻ جو چئي وئي آهي امي؟“

اميءَ جواب ڏنو ”شام تاري اچي ويندي...“
اها شام منهن تار ڪري ٻاهر هليو ويس... هڪ
هوٽل ۾ اڪيلي سِر ويهي سگريٽ جي دونهي جا چلا
ٺاهڻ لڳس... چلا! جي منهنجي آڏو ماضيءَ جون
تصويرون بنجن لڳا... لفظ بنجي مون آڏو رقص
ڪرڻ لڳا.

الائي ڪا سلچڻي چٽيل چاٽيل Filtered سگريٽ
هئي تنهن کي ڪو قيمتي تحفو ڏنو هئم، ڏاڍي لفظي
جادوگريءَ جي پاڻو سان... تحفو قبول ته پيو. پر
جڏهن لفظن جو سحر ٽٽو تڏهن تحفو واپس لڪاءِ ٿي
لڳم منهن ۾. واپس ڪرڻ واريءَ تحفي سان گڏ ڪجهه

لفظ لکي ايمان ڪيو هوم. جو مون پاڻ کان به لڪائي
 ان باڪس ۾ بند ڪري ڇڏيو هو. لکيو هئڻن ”منهنجي
 امانت توکي واپس ٿي ڪيان. جو سڄي مسلمان هنن
 جي حيثيت ۾ منهنجو به اهو ايمان آهي ته اسين
 جتان آيا آهيون اتي ئي موٽي واپس وينداسين... اهي
 تحفا ته دنياوي بوجھ آھن روح تي... ختم ٿيڻ کان
 پهرين اهي بار لاهڻ ضروري ٿي سمجھان. ڪڏهن ڪڏهن
 مري ويل به هميشه لاءِ زنده بڻجي ويندا آهن. ۽
 ڪڏهن زنده هوندي به ماڻهو مئلن مثل پائڻا آهن.
 هن جملي جي پهرين حصي جو هيل ٽائيل مون سان
 ڪو تعلق ناهي رهيو. مرڻ کان پوءِ به ڄاڻان ٿي ته
 اها ارپنا نصيب ڪانه ٿيندم...”

دونهن جي مرغولن ۾ تصوير ٿيڻ لڳي... تصور
 ٿئي ٿئي لفظ ٿي جڙڻ لڳا... لفظ! جن جو آڱ سدا کان
 فنڪار هوس... منهنجا لفظ ڪنهن منهنجي ٿي منهن
 تي ماريا هئا... ڪن وچڻ لڳم ڪنهن چٽي ڦينڇڦيءَ
 جيان هڪ ‘Scissor’ چيو هوم...”

”تو ته واکا ڪري ڪري يقين ٿي ڏياريم ته
 مان مصر جو ۲۰۰ ساله نادر پيرامڊ آهيان جنهن جي
 مصوريءَ تي سندس خالق کي اتي جي بادشاه جو سڀ
 کان اوچو انعام مليو هو... تو ته چيو هو ته منهنجي
 وسعتن جو ڪو چيھ ٿي ڪونهي... مون ۾ حسن جي

هر اها شيء سڀايل آهي جا زندگيءَ جي هڪ بهاءُ جي ضرورت آهي. توڃي هو نه تون زنده وڃاويڏ Pyramid آهين... مان پيراميد هئس يا نه! پر تون گندگيءَ جو ذير ضرور آهين... ڏيکاءُ لاءِ جو تو پاڻ ۾ ڪنول جا گل سجايا آهن ته انهن جو سحر گهڻي دير هلي نه سگهندو... تو ۾ خطرناڪ ڪان خطرناڪ زهريلا جانور ريگن ٿا ڏنگن لاءِ، تون ڪوبرا 'Cobra' ڪان به ڪريل آهين جو هن جو وجود گهٽ ۾ گهٽ احتياط جي ته علامت آهي... تون اندر جو رستم آهين ڪريل ڪتا مون کي پنهنجي پرواهه ناهي. پر مان تنهنجون حقيقتون به لکڻ نه ڏيندس!"

لفظن جي ڏنگن واپس آئي سمجهه جي گود ۾ ڦٽو ڪير. ۽ آءُ سوچڻ لڳس ته اهي سڀ چيزون ساجده جي ور چڙهي چڪيون آهن... ۽ مان... سڳ سوڌو جهلجي چڪو آهيان.

پر ساجده! ڏاهي ڏيڻ! ڪڏهن مڪ مان بڪڙ به نه ڏٺو ته ڪو چوري ڇپي پاڻ انهن واسينگن کان واقف ٿي چڪي آهي.

واقعي هوشيار آ... ۽ مون وانگر ذهين به!! شايد هوءَ به مون وانگر موقعي ۽ مهل جي مناسبت سان دلالت استعمال ڪرڻ جو ڏانءُ ڄاڻي ٿي... پر... پر...

ڪٿي هوءَ به انهن چالن جي عادي نه ٿا هي جيڪي
آءُ هلي چڪو آهيان.

ڪٿي هوءَ به انهن گسن کان واقف نه ٿا هي جيڪي
آءُ لتاڙي چڪو آهيان...

انوسان ۽ انديشن، غصي ۽ ڪاوڙ وچان سگريٽ
کي پير هيٺان آڻي گهر ڏانهن روانو ٿيس... رات جا
۹ وڃي رهيا هئا. اسي شايد پنهنجي روم ۾ هئي ۽
ساجده ڪاڏي جا ٿانو سميتي باورچي خاني ۾ رکي اچي
منهنجي ڀر ۾ ويئي.

مون آواز کي درست ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي
پر شايد ڪامياب نه ٿيس.

”مائن ڪان موٽي آئين ۽؟“

”ها... توهان کي اسيءَ ياد ٿي ڪيو.“ هس
سادگيءَ سان جواب ڏنو.

”ساجده هڪ ڳالهه پڇان ۽...“

هوءَ چپ چاپ مون ڏانهن ڏسڻ لڳي...
”هر رشتي جون پنهنجون حدون ٿينديون آهن ٻڌ.“
”ڇا مطلب؟“

”انهن حدن کي اورانگهڻ جو مطلب سمجهڻ ٿي؟“
”مان... مان نه سمجهيو.“ هوءَ سچ پچ منجهڻ لڳي.

پر منهنجي اندر جي باهه آهرڻ لڳي... سندس
 بي سڃهائيءَ واري نوع ۽ لهجي وٽر هڻي مچرائي وڌم...
 چوهم مان چيو مانس ”تون چالاڪ آهين... ۽
 مڪار آهين، مون کي تنهنجي وجود جي ’گهٽ‘ کان
 اونھئين ڏاڍو پڻ ٿيندو هو... پر اڄ خبر پيم ته تون...
 ۽... تنهنجي ذهانت مون کي جيتي نه سگهندي دليل
 عورت!“ هوءَ پاڻ لاءِ ايڏا سارا لفظ ٻڌي سڏڪڻ
 لڳي... پلنگ تان اٿي وڃي صوفي ٿي ويئي.

منهنجي لهجي جو زهر اڃان ختم نه ٿيو. تيرڪش
 جو مناسب تير ته هاڻي ڪڍيو هوم.

”تهذيب، اخلاق ۽ اهنسا به ڪا شيءِ ٿيندي
 آهي ساجده بيگم“. اتان سڏڪندي جواب ڏنائين ”مون
 ڇا ڪيو آخر...؟“ ”ان ريت ڪنهن جي غير حاضريءَ
 ۾ پرايون شيون ڦلورڻ ڪٿي جي شرافت آهي؟“

”مون کي ڪهڙي خبر ته ڪو ان بئگ ۾ توهان
 جي تهذيب، اخلاق ۽ اهنسا بند آهي... مون ته...“
 هن هنجون هاريندي شايد مون تي چوڻ ڪئي...۰۰۰

مان پنهنجي آبي جو اهنڪار ان ريت برداشت نه
 ڪري سگهيس. باهه ٿي چيو مانس ”بس ڪر بي ايمان!...
 اهڙين چالاڪين سان مون وٽ گذر نه ٿيندو... ڪوبه
 مرد هڪ ذهين ۽ هوشيار عورت کي دوست بڻائي ته

فخر ڪري سگهي ٿو... پر زال بڻائي ڪڏهن به چين
نه پائيندو".

"پر... مان ڪهڙي هوشياري ڪئي توهان سان...
مان ته... مان ته..." آواز جي زيرو زبر ۾ هن جا
لفظ ٿئي پيا!

"عورت هميشه سادي فطرت جي ڀلي لڳندي آهي...
ٻڌاءُ مرد کي جيتڻ لاءِ ذهانت جو هجڻ ضروري ناهي...
خصوصاً ذهين مرد کي..."

وڌيڪ ڪجهه ڳالهائڻ چاهيم پر پاسي مان اوچتو
سور اهڙي سنڌ ڏني جو پاسو وٺي ويهي رهيس الائي
ڪهڙو نئون درد جاڳيو پاسي ۾... من جي پيڙا کان
بستر تي پئجي لڄڻ لڳس.

هن جي سڌڪن ويتر هڻي بي ايمان بڻائي وڌو...
"تون جپ نه ڪندينءَ... ساجده! منهنجي پاسن
۾ وڃي ڦا هون!"

تڪليف جو ٻڌي هوءَ سڌڪن کي گهڻن لڳي.
مون ڏانهن ڏسي منهنجي منهن مان پيڙا جو اندازو هڻي
اچي اڳيان پيٺ ۾... پچيڻ "توهان جي اميءَ کي
وٺي اچان...؟"

"نه ناهي ضرور".

"پلا... ٻائيءَ جي بوتل گرم ڪري اچان...؟"

”نہ، مون کي اڪيلو ڇڏا! منهنجو ساھ ٿو وڃي
سور کان!“

پر هوءَ پاڻيءَ جي بوتل گرم ڪري اچي منهنجي
پاسي کان ويئي. هوريان هوريان... منهنجي آزار کي
آلت اچڻ لڳي. پيڙا تي چنڊو پوڻ لڳم... ۽ الائي
ڪيڏي مهل نند پئجي رهيس!

صبح ساجهر هيڪر وري سور جي سياڻپي آڀري.
نند مان چرڪي اٿي، پاسي کي هٿ ڏيئي ويهي
رهيس. پاسي کي هٿ سان جهلي ساجيءَ کي اٿارين.
پر هي ڇا! ”سجوه“ ته هنڌ تي هئي ڪانه! هڪ
مروٽيل ڪاغذ سندس ويهاڻي هيٺان پيو هو.

هڪ هٿ پاسي کي ڏيئي ٻئي سان ڪاغذ کوليم.
لکيو هئڻ ”ڇٽو ٿا مان ذهين آهيان. ۽ منهنجو
توهان وٽ گذر نه ٿيندو... ٿي سگهي ٿو توهان صحيح
هجو. اهي ڏاهپ جا ڏنگ ڪٿي آڻ هلي ٿي وڃان...
مان اميءَ وارن جي گهر هرگز ڪانه وينديس... ويل
وٽ آهيان نه... وري واپس نه اينديس... زندگيءَ جا
پيچ و خسر ڪافي وسيع آهن... ڪنهن نه ڪنهن
پيچ ۾ گم ٿي وينديس. مون کي ڳولڻ جي ڪوشش
نه ڪجو!“

خط پڙهي پاسي جو سور ڇڏائي ويو. دل جهلي
ويهي رهيس...

ڪجهه گھڙين کان پوءِ سامت ۾ اچي پنهنجي
 پوري قوت مان رڙ ڪيم ”سا... جي! هڪ دفعو
 موٽي آ... سڄو... موٽي آ...“ پر هي ڇا! سڄو
 وات تہ رت ٿي ويو! اسي ڊوڙي آئي... رت ڏسي
 روئڻ لڳي.

چيءَ ”الائي ڪهڙي سگريٽ جو دونھون پيٽ
 بڻجي منهنجي پٽ جا پاسا جلائي ويو!... الائي
 ڪهڙي سگريٽ جو دونھون!!...“

قربتون ۽ فاصلا

”ڪڏهن ڪڏهن قربتون فاصلا وڌائي به ڇڏنديون آهن. تارن جو حسن ته انهن کي پري کان ئي ڏسڻ ۾ هوندو آهي...“ هن چيو هو ۽ مان سمجهي ئي نه سگهيو هوس.

کيس پهريون ڀيرو پنهنجي سؤت فرزان جي شاديءَ ۾ ڏٺو هوم. هوءَ معمولي شڪل ۽ صورت جي ڇوڪري هئي. منجهس ڪا به ڳالهه اهڙي نه هئي جا ڪنهن اوڀري ماڻهوءَ کي متس ڪجهه سوچڻ تي مجبور ڪري پر الاڻي ڇو سندس لباس ڪراچيءَ جهڙي شهر ۾ کيس منهنجي ڌيان تي آڻي ڌريو هو.

شاديءَ جهڙن هنگامي موقعن کان آءُ هونئين ڏاڍو الرجڪ هوس... اهڙن موقعن تي هوندوئي چاهي؟ هروڀرو جو چرڪائيندڙ روشنيون ۽ آواز، مصنوعي چهرا ۽ لباس، اجايا رسمي تهڪ ۽ جملا! شخصيت ۽ سماج جا اهي ٻٽا ٻٽا روپ، اندر ڪجهه ٻاهر ڪجهه!

پر هن شاديءَ ۾ مون کي ضرور شريڪ ٿيڻو هو، جو فرزان سان واعدو ڪيل هوم، چيو هئڻ ”مٽي ماڻهي

به آخر ڪا شئي ٿيندي آ. رشتن ناتن کي ڪڏهن
 ڪڏهن نپائڻ لاءِ اگر ڪي به چار ڪلاڪ قربان به
 ڪرڻا پون ته ان ۾ ڪهڙو خرچ آ. ۽ نتيجي طور چئن
 ئي طرفن کان گوڙ گهمسان جي هيٺن ميلي ۾، جتي
 پانت پانت جا ڪيئي ماڻهو حقيقت جي ڪوڪلائڻ
 کان خائف ٿي وڌن وڌن ٽهڪن ۾ پناهه وٺي رهيا
 هئا، ۽ مان گهرييل، پاڻ کي سڀني کان چنل ۽ ڌار محسوس
 ڪري رهيو هوس، ۽ جڏهن پاڻ تي ۽ ٻين تي جڪ
 کائي رهيو هوس تڏهن اوچتو مون هن کي ڏٺو هو.
 هوءَ مون کي ٻين کان تمام مختلف ۽ ڏاڍي اوڀري
 لڳي هئي انتهائي معمولي ۽ سادي، بيحد قديم ۽ آجئبي!
 ڪانس وڌي پڇيم ”توهين ڪٿان کان آيون آهيو؟“
 ’توهين‘ به پنهنجي عادت کان مجبور ٿي چيو
 هوم، ورنه هوءَ ته ’تون‘ ڪري ڳالهائڻ جي به لائق
 نه هئي.

ورائيٽن ”مئن جي ڌڙي کان.“ منهنجو ڌيان هيڪر
 وري سندس سراپي تي ويو... خاموش معمولي اکيون...
 سانورو رنگ، سوسيءَ جي سلوار، ڪچ ڀريل گج تي
 چولو ۽ لاک رتي اجرڪ!
 شاديءَ جو هٿو مٿو ٿريو ته ڏٺم سندس هٿ ۾
 هڪو رسالو هو.

”پڙهيل آهين؟“ پڇيومانس.

”نه“ ورائيائين.

”پوءِ هي رسالو ڇو کنيو اٿئي؟“

”واڻ ڪرڻ لاءِ.“

شاديءَ جي ٻئي ڏينهن تي هوءَ ڏاڍي بي تڪلفيءَ سان گهر ۾ گهمي رهي هئي. فرزانہ کان آهستيءَ سان پڇيم.

”اها پراڻي شئي ڪير آ؟“

چيئن، ”پري کان پنهنجي مائٽياڻي ليچ مان آءُ منهنجي سٺي دوست به آءُ“
 ”۽ خير مان بيڪار به آءُ“ مون کلي آهستي سان ورائيو هو.

تنهن ڏينهن شام جو ڪنوار کي گهٽ سوڌو هل پارڪ وٺي ويٺو پيو هوم. گاڏيءَ جي آرسِيءَ پويان نهار ڪيم ته ڏٺم ڪنوار جي پاسي کان هوءَ به ٽنهي ويٺي هئي. ان شام کيس ڏاڍي سوير رنگ جي ساڙهي ٻاٽل هئي، جنهن ۾ هوءَ ڪجهه ڪجهه سمارت ٿي لڳي. کيس ڏسي مون کي سندس وجود ڪجهه ڪجهه گوارا لڳو هو. جو پانيو هوم ته هن ’نئين جوڙي‘ سان آءُ ڪهڙو Enjoy ڪريان ها. هيءَ ’پراڻي شئي‘ پنهنجي وقتي وندر لاءِ مڙيئي چڱي ثابت ٿيندي محسوس ڪئي هئي.

هل پارڪ جون هوائون کائيندي ۽ ڪافي پيئندي مون هن کي ڪيترا دفعا ڳالهين ڪاڻ چيڙڻ جي ڪوشش ڪئي، پر هن چلڪڻ جو نالو ئي نه ورتو هو. ته ڏهن مون دل ۾ سوچيو ته مون کي منجهانئس اهڙي اسيدئي نه رکڻ گهرجي هئي. آڪن کان انب گهرڻ

وارا بيوقوف هوندا آهن، ۽ مون به تڏهن پاڻ کي
بيوقوف ڀانيو هو!

پوءِ الائي ڪهڙي ريت ڪو دلچسپ موضوع چڙيو
هو. بحث چڙيو ته هوءَ به ڪٿي پيئي هئي، ائين
جيئن سندوءَ جي پوتر پاڻي جا بند پڳا هجن. هن جي
گفتار ۽ خيالي پرواز پسي مان دنگ رهجي ويو هوس.
حيرت ڪاڌي هئم ان 'پراڻي شئي' تي، جنهن ۾ ايترو
علم ۽ عرفان، ادب ۽ تهذيب جو آڪٽ درياءَ سوجزن
هو. ان گهڙيءَ هن آڏو مون پاڻ کي حقير ڪڪ
جيان ڀانيو هو، جو سندس وهڪري جي آڏو لڙهندو
ٿي ويو. پر تڏهن به لڙهندي لڙهندي مون سندس لاءِ
عقيدت وچان سوچيو هو، هيءَ قديم شيءِ پنج هزار سال
اڳ به تازي هئي ۽ سڀان به تازي رهندي، وقت جي
هر وڪ هن جي قدامت کي نواڻ ۽ تازگي بخشيندي
۽ هن جي جوڀن کي چياريندي. هيءَ شيءِ امر هئي
۽ آسر رهندي. ماڪي جيئن پوءِ ٿيڻ مٺي!

تڏهن ڀانيو هوم ته هن جي مقابلي ۾ منهنجي زندگي
ته چڻ ٺوٺ ۽ بئجر ڌرتيءَ جو حصو هئي، جنهن تي
ان پوتر پاڻيءَ جي پالوٺ ٿي نه ٿي هئي، جنهن کان
سندس ريج رسي ويو هو، جنهن ۾ هيل تائين ڪو
ساوڪ جو سلو سرجيوئي ڪونه هو. سوچيم منهنجي حصي
جا سلا وڃي انهن گسن تي آپريا جت جت ان پوتر
پاڻيءَ جا سهڪار هئا. يلا ريج بنا ڌرتي ۽ جوت بنا
جيئن به ڪو جيئن هو!

اها سڄي رات آ؟ پنهنجي زندگيءَ تي سوچيندو
 رهيس هو. قديم شئي رکي رکي مون کي پنهنجي وجود
 جو احساس ڏياريندي رهندي هئي... انهي رات مون
 ڪيئي خواب ڏٺا هئا. (هر خواب ۾ مون سنڌوءَ جي
 سهڪار ۾ ماوڪ جا سيل سرجندي محسوس ڪيل هئا
 سٺي آميدن جا ساوا سيل جن کي ڌرتيءَ ۾ جڙون
 ته هيون پر جن کان هيٺ تائين ويڄ رٿل رهيو هو.)
 هر خواب ۾ مون چيٽ جي چانڊوڪيءَ ۾ آميدن جا
 سور نچندي محسوس ڪيا هئا ان رات!

صبح سویر نئين جوت سان جيئڻ جو عزم ڪري
 هُن جي گس وڃي پيو هوس. خبر پيم ته هو پنهنجي
 شهر وڃي چڪي هئي. منڊس وڃڻ جو ٻڌي هتن مان
 ڪجهه ڇڏائيندي محسوس ڪيو هوم ۽ خالي هٿ سٺي
 کي ڏيئي آفيس هليو ويو هوس...

فرزانه کان پڇا ڪيم. آواز مان پائيم ته پاڻ ئي
 آهي تڪڙ مان پڇيم، ”ڪٿان هئي ڳالهائين؟“
 ”مٿن جي ڌڙي مان.“
 پڇيم، ”ڪيئن آهين؟“

ورائين، ”في الحال مٽيءَ ۾ سهوت آهيان.“ اينرو
 چئي هن فون رکي ڇڏي هئي.
 ٻئي دفعي فون ڪيم ته هن فون ڪرڻ جو سبب
 پڇيو هو. چيم، ”ڪهر آهن لاءِ صلاح وٺڻ گهران ٿو،
 تنهنجي راءِ ڪهرجي.“

جواب ڏنڻ، ”پل گهر ٺاهيو، چڪي“ ۽ اهي.
ڌرتيءَ جي هر رهواسيءَ کي بنيادي جياپي جو پورو
حق حاصل آهي.“

مذاق مان چيم، ”تہ پوءِ جيئو ۽ جيئن ڏيو واري
اصول جي پيروي چاهيان ٿو... گهر ٺاهي ڏيندئين.“
”نه مون کان ائين نه پڇندو.“

پڇيم، ”چو؟“
چيئين، ”نڌي لا پين ٻارڙن سان جي ريتي جا گهر
۽ ٺاهيندي هئس ته سڀ کان پهرين منهنجا جهرندا هئا...
سو هاڻي پنهنجو سوڊ ٺاهي.“
”پر منهنجو گهر ته ٺاهي ڏي؟“

چيئين، ”آءُ حالتن جي هٿان جهريل آهيان... مون
کان ڪي به ڪين جڙندو...“

ڪجهه عرصي کان پوءِ ٻڌو هئم ته هن جي مڱڻي
ٿي ويئي. صدمي هڻي نهوڙي رکيم.

هڪ ورهه فون تي کيس جنجهوڙڻ جي ڪوشش
ڪيم.

چيم، ”مڱڻيءَ جون مبارڪون هجنئي.“ پر هن ڪو
جواب ئي نه ڏنو. چو، مان چيم ”منهنجي زندگيءَ جا
نه ليڪا لاهي ڇڏين... پر هت فون تي منت منت جو
ليو ٿيندو آءُ سمجهين ٿڏهن به ڪو جواب نه مليو.
وري پڇيم، ”چو مبارڪن جو جواب نه ڏن؟“

ورائين، ”اسان جي تهذيب ۾ ڇوڪريون مبارڪون
’ولنديون‘ ئي ٺاهن.“

”تڏهن؟“

”ڏس ۾ مڙو آ... سو وٺڻ ۾ ڪهڙو!“

”تڏهن به ڀانيان ٿو خوش آهين؟“

”هه آهيان ته!“

هڪڙو وري باهه لڳم. بچان کائيندي پيو مائس.

”اهو تو وارو مڱيندو پڪ ڪو وڏو آفيسر هوندو؟“

جواب ڏئين، ”ڏس، پهريون لفظ واپس وٺ، باقي

آفيسر ناهي.“

”تڏهن پڪ ڪو عالم فاضل هوندو اهو

تيس مارخان؟“

جيئين، ”پويون لفظ واپس وٺ، باقي عالم فاضل

ناهي.“

”تڏهن پوءِ قبول ڪيئن ڇالاءِ؟“

”منهنجن پنهنجن سان آهي.“

ڏک وڃان ڇيم، ”تون پڙهيل ڪهڙو هيل ٿي ڪري

اهي رواج نه پيئي سگهين؟“

”... پيڻ جون پين کي صلاحون ڏيندي آهيان،

باقي هاڻ پيڻ جي همت ڪانه هيم.“

۽ پوءِ ٻڌم ته ان ٻراڻي شئي تي ڏاڍي اهميت

سان قديم ريتن جي هڪ ديوار ڪري پئي هئي ۽

هو ان ۾ ڏنڄي ويٺي هئي. تڏهن هڪڙو وري مون کي

سائين اسيدن جا ساوا سلا سڪندي محسوس ٿيا هئا.

۽ هڪڙو وري مون سنڌوءَ جي سهڪار لاءِ واجهايو هو!

هيرا النساء جعفري

۱۹۶۷ع، ۱۹۶۸ع ۴ ۱۹۶۹ع

پنٿور ۰۰۰ پنٿور

ڪيڏو ڪريهه ۽ ڪرپ ڏيندڙ نالو رکيو هئڻ
منهنجو! اڄ به ڪڏهن ويرانن کي واسيندي پنٿور ڏسيو
پنيلجيو پوان. پاڻيءَ جو ڪلاس پري جهت اچيو چنڊا
ڏيانس. پر ڏک اهو ته ۰۰۰ پاڻيءَ جو قطرو به مٿس پئجي
نه سگهندو آهي. هو هڪ رخ تان پاڻي ڏسي مخالف
رخن ڏانهن پئگيو وڃي. (ياد اٿئي تون چوندو هئين
هي به توجيان هوڙم آهي).

هڪ لڱان الائي ڪنهن کان ٻڌو هئم ته پنٿور
۾ تنؤنس کان مثل ماڻهوءَ جو روح آهي، هن جي پون
پون ۾ پئگيل پاوانن جي گونجار آهي، ان ڪري هن
کي پاڻيءَ جو چنڊو ڏبو آ، جو هن جي آتما ٿڌي ٿي
پنهنجي ماڳ ڏي موٽي.

اهو ٻڌي مون کي الائي ڪيڏن وهمن ورايو هو
۽ الائي ڪيترا ڀيرا چيو هو مانءَ ”مون کي پنٿور
نه ڪوٺيندو ڪر ڪامريڊ. منهنجو چڱو چوڪو نالو
پنٿور حيدر زمان آهي.“ منهنجي چهري تي پو جا پاو

ڏسي ڇيڙاڻن لاءِ چوندو هئين ”... پر اهو نالو به ته اسانجي تاريخ جي ان مٿي الميه جو يادگار آ... پنپور کي باهه لڳي هئي، سسئي سورن جو ڪشت ڪاٽيو هو... نتيجي ۾ کيس ڪجهه نه مليو، سواءِ تاريخ ۾ نالي جي. ۽ توکي ته اهو به نه ملندو يار (منهنجو ايڏو مردانه انداز تخاطب ان پيپاڪيءَ سان مون کي ۽ سڀني کي ڪيڏو وڻندو هو). جو تون آهين معمولي درجي جو هڪ عام ماڻهون ۽ مرندئين به بنهه بوگس انداز ۾ - پوءِ پل تون سسئيءَ جيان سور سهين، پنپور جيان باهه جهلين.“ هلڪي شرارتي نوع وچان تنهنجي چپن جون ڪنڊون ۽ اکيون مرڪن لڳنديون هيون. آئون وچان ڳالهه ڪپيندي هئس. ”الا ايڏي بدخواهي علي- ڪشت به ڪٽجي ۽ نالو به نه ملي. جڏهن ته اعزازي ٿي سهي پر نالو ملندو ضرور آهي...“

”ملندو ضرور آهي... پر توکي نه ملندو. اسپيشل ڪيس هئڻ جي حالت ۾، ان شخص وانگر جنهن خودڪشي صرف ان ڪري ڪئي ته سندس نالو ڪنهن به صورت ۾ بهرحال اخبار ۾ اچي... ويچاري جو ذڪر واقعي آيو ته سهي اخبار ۾، پر ڪجهه ان ريت ته ”گمنام شخص جو لاش لڌو ويو ۽ چھري جي سڃاڻپ ٿي نه سگهي“...“

”نه سائين نالو ملندو ضرور. انهن کي به جيڪي هڪ دفعو مڪتي پائي ٿا نيڪال ٿي وڃن ۽ انهن کي جيڪي مسلسل ڪيفيت جو هميشه بنواس پوڳيندا رهن...“

گوتم نه سهي، در در پٽڪڻ وارو ڀڪشوڻي سهي.“

”پر بس ته پنهنجو پروگرام پڪشوءَ کان وڌيڪ
نه بنائجانءِ.“

”جڳو... پنهنجو پروگرام ڪيئن اٿئي ڀلا؟“
ورائيهءَ ”فس ڪلاس- ڪينسر جو موت...“
”الله نه ڪري...“ آئون تنهنجي ڳالهه پوري ٿي
نه ڏيندي هئس.
”الله ڪري...“

”نه... الله نه ڪري علي“
تنهنجو ضد ”الله ڪري...“
تنهنجا گهڙيءَ گهڙيءَ ورجايل اهي جملا ۽ اهڙا
الائي ڪيئي اڄ به ڪنهن نوزائيدہ جي ڪنن ۾ اذان
جي آواز جيان لاشعور ۾ گتيا پيا آهن.

* * *

جيتوڻيڪ يونيورسٽيءَ جي آخري ڏينهن ۾ سون
توڪي الائي ڪيڏي اعتماد سان چيو هو ”سون توکي
وساري ڇڏيو آهي.“

ڪينٽين جي ان ڪنڊ ڪم جتي روز ڪلاس Attend
ڪرڻ کانپوءِ الائي ڪيڏيون بي ربط ڳالهليون ۽ چريا
نظر چيڙيندا هئاسين- آڪاس تي اڪريل ٿيڙوءَ جي ان
ٽمڪي ڪي، جنهن جي شاهدي ڀريندي هڪ لڱا توشميءَ
آڏو چيو هو. ”نه هي ڪڏهن ٿيندو ۽ نه اسان ئي
ڪڏهن ڇڏنداسين ان ساڳيءَ Identification ڪي،
جنهن ڪري اُتي هڪ اُتي جي ڪري سڃاتا ويندا

هناسين ۰۰۰ بقول ڪنهنجي ”يونيورسٽي ڪمپس ۾ ڪنهن کان به پڇ ته ’علي ڪهڙو؟‘ جواب ملندو ’پنپور‘ وارو‘- ’پنپور ڪهڙي؟‘ چوندا ’علي واري‘“

آئون ته اڃ به چوان ٿي ته مون توکي وساري ڇڏيو آهي. توسان سان ڪڏ هر ان رستي کي به جتان پنهنجن جو گذر آيو به هو ڪڏهن.

پر عبادت جي ختم ٿيڻ سان معبود جو خيال ختم ٿي به سگهي ٿو؟

ڪڏهن ڪڏهن چپ چاپ هلندي هلندي- يادن جي زنجيرن ۾ جڪڙيل قيديءَ جيان من چوڻيڙ ڪاٺي هيٺ نهاريندو آهي؟ عام ماڻهوءَ جيان دل سيني جي بدران پيرن ۾ چوڌر ڪندي محسوس ٿيندي آهي؟ ائين جو من وڪ وڪ تي ٿڌو ڪاٺي هيٺ نھاري، خاموش گذر گاهن تان يادن جي مٽيءَ ۾ پوريل ڪي پراڻا ڪليسا جا ڪنگرا ۽ مندرن جا ڪلس پيرن جي ٺوڪر سان منهن ڪڍي رهندا محسوس ٿيڻ لڳن ۽ دل کين بي حرمتيءَ جي خيال کان آزارجي کڻي من جي ڪنهن سڀ کان اوچي تختي تي سانڀي ڇڏڻ چاهي- اضطراب جي ڪنهن انوکيءَ ڪيفيت سان، عبادت جي ڪنهن بي نانءَ سلسلي لاءِ.

ڇو، منڪر بنجي به ماڻهو پنهنجي ساه ۾ ايڏا سوسنات سانڀيو هلي؟ ڇو؟ ۽ وري هر ياد جو پنهنجو بت، هر بت چئي- آئون بادشاهه.

* * *

الائي ڪيئن توکي وساري ڇڏڻ جو چيو هوم،
 جڏهن ته ايندڙ وقت جو هر سميل، علامت ۽ اشارو،
 ويندڙ وقت جي پيرن ۾ پنجوڙ بنجي، ان کي، جيئن
 هو، تيئن ئي بيهاري بيٺو آ. صدين مان هڪ ساعت
 به جيڪڏهن پاڻ مڃائي پنهنجي جاءِ والاري، ته اها
 اهم آهي. هتي ته پل پل جا ليڪا قلب جي ڪوڊ
 بڪ ۾ درج آهن، جي ڪاغذ تي ڪري زمان و
 مڪان ۾ محفوظ ٿيڻ چاهين ٿا. پوءِ انهي کي پل
 ڪنهن ڪهاڻيءَ جو نالو ڏجي نه ڏجي، محض ڪا
 ياد سهي، ڪو مرثيو، روداد يا ڪو انشايو ئي سهي
 ياد اٿم تون چوندو هئين، ”ڪهاڻيون اڪثر جنس،
 مان جنم وٺنديون آهن. تڏهن، جڏهن ٻن جسمن مان
 هڪ مرد جو ماسڪ پائي ۽ ٻيو عورت جو. سڌي يا
 ان سڌي طرح به مطلوب ان به واٽن تي ملندا ئي پاڻ
 ۾ ڪهاڻين جي تخليق لاءِ آهن.

آئون پڇندي هئس، ”۽ اسان جي دوستيءَ تي به ڪا
 ڪهاڻي سرجڻ لڳي ته پوءِ؟“

”ته پوءِ ان ڪهاڻيءَ جو موضوع بيهڻ اڻيو هوندو
 ياره جو اسان جي دوستي، جسمن جو گرم گرم لباس
 ته پاڻ ٿي نه هوندي.“

علي، تنهنجن انهن لفظن جي پڻ کان ڪڏهن به
 قلم جي ذريعي توسان مخاطب ٿيڻ جي ڪوشش ڪانه

ڪئي اٿم. ڪٿي واقعن جو تسلسل گذجي ڪا
 ڪهاڻي نه گهڙي وجهي. جيتوڻيڪ پاڻ کي ماضيءَ
 جي بار کان آجو رکڻ لاءِ قلم هڪ بهترين پناهه گر
 آهي. هن جيءَ نوڪ سان ڪڏهن ڪڏهن جا واقعا
 ڪٿان ڪٿان سيري سريڪا ڪري، هڪ هنڌ رکڻ سان
 ڇڻ سالن جيءَ پيڙا کي پهو اچيو وڃي. ڪن ڀل لاءِ
 ئي سهي ماڻهو ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيئي اکيون پوري
 پير پٿاري سگريٽ جي هڪ ڊگهي ڪش سان اونھون
 ساهه ته ڪٽي سگهي ٿو.

ڪوئي ڄاڻي ته سهي ته ساهن جي اونھائيءَ ۾
 به يادن جو ڪيڏو نه افسوسناڪ الميو لڪل آهي!
 جڏهن ته مڃان ٿي ته جن حقيقتن کي ماضيءَ مان
 جهڙي حال ۾ اٿڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم، انهن ۾
 جذبن جي اها رنگيني ناهي، جا تحرير کي زندگي بخشي
 ٿي. زندگي! جنهن پاڻ کي تحرڪ ۾ رکڻ لاءِ هميشه
 محبت ۽ اتساهه جو ٻارڻ چاهيو آهي — جسماني گرم
 سگريءَ جو بيحد جهيٽو ۽ منو ٻارڻ، جنهن تان مختلف
 نوعن جي الڳ الڳ عنوانن سان ڪهاڻيون پڄي تيار
 ٿين ٿيون.

هتي ته علي به ڀري ڀري تائين سوچڻ ۾ سچ وٺل
 آهي اتساهه جا رتوڇاڻ لاڻا ڀري ڀري تائين ٽنگيا پيا
 آهن. ڪربلا جهڙي اهڙي ڪارزار ۾ گرم سگرين
 جو ته سوال ئي ڪهڙو؟ چارهاڻين ڏين سگرين کان

جذبي جي گرم رنگيني ۽ اتساه جي اميد ٿي ڪهڙي؟
تنهنجا منهنجا واقعا جوڙي جي قلم بند ڪريون نه
ٿي، ته سوچيان ٿي نام ڪهڙي سان.

ڀانيان ٿي جن بينام لڳاون تي ڪنهن رشتي جو
ليبل چسپان ٿي نه سگهي، اهي بينام لڳاءُ دلين مان
ٽڪري صرف فضائن ۾ وڪري وڃن لاءِ هوندا آهن،
قلم سان پڪڙي ڪاغذ تي ڪپرائڻ لاءِ هرگز نه.
پر اڄ الائي ڇو! پراڻي الماريءَ ۾ سالن کان پوريل
هي ٿي ڪتاب ڏسي ڪٿان ڪٿان جا ساروڻا پاڻ تي
ترتيب وٺي سلسليوار بنجندا وڃن. شايد ڪنهن موضوع
جي تخليق لاءِ، اڄ اهي نالن کان وانجهيل ناتا، جن
کي زمان و مڪان جي امان نه ملي، قلم جي صليب
تي تنگجڻ جو حق گهري رهيا آهن!

صليب! انٽ منزل جو واحد Via!

* * *

آتما جي آتما کي اجهل ڇڪ، دوستي ۽ اعتبار
جو آڌار، Ideology جو Ideology سان ميل، شڪتيءَ
جو شڪتيءَ کي بي آواز سڏ - بيوقوف هئاسين علي،
جو ڀانيوهوسين ته انهن بي نانءَ رشتن جي آڌار جيئن
جو جواز لهي وٺنداسين. انهن بي نانءَ ناتن لاءِ ڪو
دليل هو، ته صرف ايترو ته خدا جي خدائي به ته
مٿس اعتبار اعتماد جي ڪري قائم آهي. نه ته کيس

اڪين سان ڏسي ڪنن سان ٻڌي ۽ هٿن سان ڇهي
ڪنهن ڏٺو آهي؟

چنڊ کي ڇڏي چاندوڪي جو اعتبار، گلن کي
ڇڏي صرف خوشبوءَ جي جستجو، شيءِ کي ڇڏي صرف
شڪتيءَ ۾ پناهه ڳولهن، ڪيڏي وقت کان اڳ جي انڌي
Ideology هئي اسانجي !

هڪ ٻئي جي خوابن ۽ گمانن تي اعتبار،
”رات خواب ۾ سون توکي مرندي ڏٺو پٺپور، پڻو
کان سڄي رات سمهيم ئي نه.“ ياد اٿئي ڪيڏين جي
ڪنڊ ۾ ڇانهه جو چڪو ڀريندي تو چيو هو. منهنجي
اڪين جا تارا حيرت کان ڦلهجي ويا هئا.
”حيرت آ علي، تڏهن سون رات توکي رٿندي ڏٺو
خواب ۾.“

”فرض ڪر جي واقعي ائين ٿئي، ته تون ڪيئن
ملهائين منهنجي موت کي؟“
”پهرين تون ٻڌاء تون ڪيئن ملهائين؟“
خود غرض ٿي هڪٻئي جي اذيت جو اندازو هٿن
لاءِ ڪيڏا بيوقوفيءَ جا سوال ڪندا هئاسين !
”نه، پهرين تون ٻڌاء.“

تو ڊگهو ساهه کڻي پنهنجي جسم کي ڪرسيءَ تي
ڍرو ڇڏيندي چيو هو ”فورن مري نه وڃان. پر خبر
ٻڌي پهرين سراپجي وڃان. جيڪڏهن يونيورسٽيءَ ۾
هجان ته پوءِ هوريان هوريان هن ڪيڏين جي ڪنڊ

تائين جيئن روز ايندا آهيون تيئن اڃان. ساڳيءَ طرح
 ڄانهن جا ۽ ڪوپ ڪهرايان. پوءِ هاسٽل ۾ تنهنجي
 روم تائين اڃان. روم تائين ايندي تنهنجي ياد جو ڪهڙو
 حصو رستي جي هنن پنهنين پاسي پٿرن ۾ پوريٿو اڃان.
 پر جي تون ياد اچڻ لاءِ زور ڀرين ته آئون T.V تي
 ڏيکاريل ان ٻارڙي جيان اڪيون زور سان پوري، ڪنن
 ۾ زبردستي آڱريون وجهي چوان هيئر سون کي ڪوئي
 ياد نه پيو اچي، هيئر سون کي ڪوئي ياد نه پيو اچي،
 ياد اٿم ڳالهه ڪندي ڪندي اضطراب وڃان تو عينيڪ
 کي ايڏو زور سان ٻيڻو ڪيو هو، جو هڪ ئي ست
 سان ٻن حصن ۾ ٽڪرا ٿي وئي هئي.

علي، اڄ سوچيان ٿي. ڇا ڪيٽين جي اها ڪنڊ،
 جنهن تي اسان کان سواءِ پيو ڪير ڪڏهن نه ويٺو،
 لئبريريءَ جا مقدس ڪتاب، سال ۶۵ع کان ۶۹ع تائين
 جا شاگرد، ڊپارٽمينٽ جا استاد جي اسان جي ست ۽
 ماڻ جا ساڳي هئا، اسان جي وجود کي وساري سگهن ٿا؟
 ڪير ٻڌائيندو انهن سڀني کي ڪائنات جي سڀ
 کان اهم قضئي متعلق، ته دوستي اسان جي ختم ٿي
 وئي. بقول ڪنهن جي دوستي هئي اسان جي، ڇڻ
 دوا جي بند ڪا شيشي، جا آغاز جي تاريخ ۽
 (Exp-date) سان ختم ٿي وئي،

هي ئي ڪتاب، جي مٿيءَ جي جزدان سان لٽيا،
 الائي ڪڏهوڪو الماريءَ ۾ سٿيا پيا آهن، مٿيءَ کي

چندڪو ڏنئي جلد جو ورايو اٿس، ته اڏريل اڏريل رنگ جي مس سان، تنهن ڪتابن تي، هيٺان تنهنجيءَ صحيح سان ڦڪا ڦڪا مرٽينگ لفظ اٽڪيا پيا آهن. ٽن نون سالن جي آمد تي ٽي عظمتن جا امين. سال ۶۶ع، ۶۷ع ۽ ۶۸ع جا. ائين ناهي ته ۶۸ع کانپوءِ سال ۶۹ع نه آيو ۽ وقت بيهي رهيو. پر باقي ڪتابن جا تحفا تنهنجي نئين چونڊيل پيار جي چڪيا جو ٻارڻ بنجي ويا.

سال ۶۶ع جي ڪتاب تي لکيل آهي، ”بن هارايڻ کي هونئن به هڪ ٻئي سان عجب چڪ محسوس ٿيندي آهي. ائين جئن چئي ويل ريل جا ٻه ساڳيا مسافر... اسان به پاڻ ۾ ائين آهيون.“

هيٺان تنهنجو نالو، تاريخ ۱ جنوري سال ۶۶ع. پيو ڪتاب سال ۶۷ع جو. لکيل آ ”ڪنهن اڃاتل ساڳئي سفر جا همراهي، ٻه اڻ پورا وجود، رخت سفر ساڳئي سان. اضطراب ۽ بيچينيءَ ۾ هڪٻئي جا همٿائي. پيڙا ۽ پڙلائن ۾ پنهنجن جو هڪ جيترو حصو. ڌار اکين سان ساڳي پروڙ

ٿيون ڪتاب ۶۸ع جو. هڪي مزاحيه انداز ۾ خلوص جي اظهار خاطر لکيل آهي، ”تنهنجي صرف هجڻ جو ئي احساس دل جي ڏي لاءِ امان ضامن آهي دل جي سھاري لاءِ ايمان جي انشورنس پاليسي...“ دل چوي ٿي اهي لکڻيون پڙهي ڪلان، بي طرح

ڪلان- ايڏو جو اندر جي آند مانڊ لوچ لوچ چن
 ڪند پاڻ ئي سڏڪي سڏڪي سڪرات جي آخري
 سمي جيان ساڻي ٿي پوي. تون جي سامهون هجين ته
 اها ڪل ٻڌي ڪامين وڃين. ڏندن سان چن جون
 ڪنڊون چڪڻ لڳين. هميشه جيان اهو سا ڳيئون ٿي جملو
 ورجائين، ”ايڏو سڪون پڪ تو ڪٿان سمگل ڪيو
 آ! نه ته ايڏي آلت عام حالتن ۾ ڪهڙو شريف ماڻهو
 Afford ڪري سگهي ٿو.“ آئون سدائين سا ڳيو
 جواب ڏيانءِ، ”چڱو شريف نه سهي پر سرنڊئي سهي مون
 ڪانسواءِ؟“

اهوئي ته ڏک آ جو نه ٿي سري. اسين ڪجهه
 پيڪار شين جو پاڻ کي عادي بنائي، انهن ڪانسواءِ
 پاڻ کي چن اڌو ڳاڙو محسوس ڪرڻ لڳندا آهيون.
 نه ته شين ۾ ڪا خصوصيت نه هوندي آ، جنهن تو ۾
 ڪا خصوصيت ناهي. بقول غازيءَ ته ”محبت مڪمل
 شخصيت سان انهن جي خامين جي باوجود ۽ ڪئي
 ويندي آ.“

* * *

ٿيئي ڪتاب سامهون پيا اٿم ۽ تنهنجا جمل اڌريل
 اڌريل رنگ جي مس سان مرڻينڪ انداز ۾ لاشن سمان
 چن ڪاغذ جي ڪفن ۾ ويڙهيل ڪتاب، جي ڌرتيءَ
 ۾ امانت جيان محفوظ پيا آهن.
 دوستي، اعتبار ۽ اعتماد ختم ٿي چڪو آ ۽ لفظ

اڃا محفوظ رهيا آهن.

الائي چيو اسين وقت کان اڳ ۾ ئي ڪنهن
ڪنهن کي دل جا دائمي سهارا ۽ ايمان لاءِ انشورنس
پاليسيون سمجهندا رهندا آهيون! الائي ڪهڙا ڪهڙا
ايمان جا ضامن ۽ عقيدن جا ناخدا جوڙيندا رهندا
آهيون. جڏهن ته خبر اٿئون ته ضمانتون ضبط ۽ پاليسيون
Lapse به ٿي وينديون آهن.

دریا پنهنجي دوار، هوائون پنهنجي رخن ۽ مندون
ساڳين ماڳن تي هلي هلي رخ بدلائي به ڇڏينديون
آهن. دلين ۽ درياهن جا هونئن به ڪهڙا پروسا!
هونئن به انسان ۽ سندس فطرت ۾ ڪو ڪلارڪ ۽
ڪرسيءَ جهڙو رشتو نه ناهي، جي هميشه هڪ ٻئي کي
جهٽيو اچن. ڪڏهن به، ڪوبه واقعو، سال گهري ستل
جذبي کي جاڳائي زندگيءَ جي رخ کي سوڙي به
سگهي ٿو. نظريا ۽ اصول، قول ۽ فعل بدلائي به
سگهي ٿو.

حالتن سان گڏوگڏ وقت وقت جي ڳالهه آ. جڏهن
وقت جي ڪنجي حالتن جي ٽالي ۾ گهمي، تڏهن
خبر پيئي ته ڌار اکين سان ساڳي پروڙ رکڻ وارا هئا
ته ٽريفڪ جو برابر ساڳيوئي سنگل، پر ٻن مختلف
(Indicators) سان. علي، توڻو وقت ساوا رنگ
جوندڻ ۽ مون کي حصي ۾ زرد روشني ملي، جتي
جيون جي هر هلندڙ گاڏي اچي بهي رهندي آ. تون اڄ
اپ ۾ اڏامندڙ آزاد پنڇي آهين، اوچاين تي آڪيرو

اڏڻ وارو منهنجو واهيرو به آهي ته سهي، پر ڌرتيءَ جي اونهائين ۾. عام ماڻهوءَ جيان پنهنجي واهيري تائين رسڻ جي آس اٿم. منهن ۽ مٿي سان ڌرتيءَ کي ڪوٽڻ جو ڪشت.

چونڊ تو به ڪئي ۽ مون به. ڪامياب تون به آهين ۽ آئون به. فرق هڪڙو آ، جو تون ڪاسيابن سان نياهي هڪڙو دفعو سرخرو ٿي وئين ۽ اسان به پستين جي ميدان ۾ پيڙائڻ جي سات سان Long March ۾ ڪجهه نپاڻي آياسين، ڪجهه نپاڻي وينداسين. ان ۾ شاباش ڏيڻ جي ڪا ڳالهه ناهي، جو ڪاسياب تون به آهين ۽ آئون به.

مسئلو صرف جسم جي جيئڻ مرڻ جو هجي ها ته ماڻهو اهڙا بنواس نه به پوڳي ها، ڪا ٿڌي ڪنڊ وٺي سمهي رهي ها سڪون مان. پر هتي ته ان ٿر Ego جو سوال هو ۽ مون سان ته خوش نصيبيءَ سان هميشه اها ٽريجيڊي رهي آ، جو جذباتي ڏي وٺ ۾ منهنجو هٿ هميشه کان اوچو رهيو آ. ڪڏهن به منگتن جيان سڪ جي خالي ڪشتي کي محبت ۽ دوستيءَ جي سڪن خاطر ناهي ڦهلايو (دراصل جي جذبا توکان هميشه Command سان مليا، انهن لاءِ demand جي عادت جو نه هئي). آخر ۾ هٿ ڦهلان مان تو آڏو-جنهن کي دوست مڃيو هوم پنهنجي سڄي ساري وجود سان. ڪل ايندي اٿم جڏهن ڪوئي چوندو آهي ته

منهنجي دل ٿئي پئي، ڀلا دوستيءَ جي عظيم ڦهلاءَ جي
جسم جي صرف هڪ حصي تائين پکڙيل هجي؟
سگهجي ٿو؟ صرف دل تائين؟ صرف دماغ تائين؟ صرف
اهو رنگ تائين؟ ڌرتيءَ کان آڪاش تائين جي ڦهلاءَ
کي جسم جي ڪنهن هڪ حصي تائين وابسته ڪري،
ان کي ڪنهن نوان جي ڪڍڻ سان محض افتتاح
جي شوق خاطر ڪڍي ڇڏڻ!

اها هئي تو ڀاري مصاحبت پسند مشهوريءَ جي
شائق عقلمند جي ڪيڏو. حالانڪ تو مون کي 'اڳرائي'
ڪندڙ جو الزام ڏنو هو.

اسان ته هميشه وڪ وڪ ڪري منزل جو سفر
ڇڏي ڪيو، ۽ ماڳ ڏسي پلاند چنڊي پري پئي
رهياسين. پريل بازارون پاڻ بنائي، پنهنجي لاءِ ڀڳڙا
چونڊي چپ ٿي وياسين. اها منهنجي تياڳ پسنديءَ
جي انتها هئي، جو تو هڪ لڳان اسان جي دوستيءَ
جي آخري ڏينهن پنهنجو نئون فيصلو ٻڌائيندي چيو هو،
”هڪ ٻئي جي پناه ۾ ان ريت پنهنجي ڪمزورين جو
اعتراف ڪرڻ ته اسان کي ٻنهي گوشه نشين بنائي وجهندو.
اڄ ته هڪ ٻئي جي ذات کان ٿورو آڇو ٿي، سڄي
دنيا سان گڏ هلڻ ۾ سگهون.“

”شورو...“ مون کي حتمي اعتراض هو!
هڪ نقطو — هڪ زاوڻو، جتان شڪست خورده
قنوطي شخص سرڪندو“ فاتح ماڻهن کان پنهنجا دڳ

الڳ ٺاهڻ شروع ڪندا آهن. جتان آس نراس، سراب
۽ شاديءَ جا رستا الڳ ٿيڻ شروع ٿيندا آهن. اسن
ڌار ٿياسين ان نقطي تان.

سوچيان ٿي، ڇا ڪهاڻيءَ جو آغاز آئون ڌار ٿيڻ
کان ڪريان. جڏهن ته وڇوڙن کان پوءِ ڪهاڻيون
سرچنديون نه پر مرجھائجي وينديون آهن. پوءِ چوڻ شروع
وصل جو ذڪر ٿي وڃي!

يونيورسٽيءَ جي پهرين ڏينهن ... ها، شايد پهرين
ڏينهن ئي توسان ملاقات ٿي هئم. اهو ڏينهن شايد
منهنجي نيڪ نصيب (جيڪڏهن منهنجي حصي ۾ ڪا
نيڪ نصيبي هئي ته) ڏينهن مان هو، جو بابو به سان
هئم. نه ته بابي جو ساڻ هجڻ ته ڪڏهن خواب ۾
به نه سنڀريو هئم. بابي الائي ڪهڻيون شاديون ڪيون،
پر جو ليکڪو ذهن ۾ واضح اٿم — اهي جن جا نڪاح
باقاعدي رجسٽر ٿيل هئا. پر انهن ٻن مان به پهرين زال
سان پاڻ نه ٺهيو. ٻي ساڻس نه ٺهي (جا شايد منهنجي
ماءُ هئي). اهڙي ريت ٻي ربط ڦيڻ سان هلندڙ گاڏي
نه پاڻ ٺهي هلي، نه مسافرن کي ٿي صحيح دڳ لائي
سگهي. ٻي ماڳ پڻ ڪندڙ مسافرن جيان اولاد جنهن
کي جيئن آيو تيئن پنهنجي وت ۽ وقعت آهر بي مقصد
اسٽيشن تي لهي پيو. هاسٽل جي ڪنڊ اهڙي سمي مون
لاءِ چڻ دارالامان بنجي ويئي. هونئن به اهي مسافر
جن جي منزل جو ڪو خاص تعين ٿيل نه هجي، خلوص

۽ پيار جي ننڍڙي ننڍڙي اسٽيشن تي پنهنجي ماهر جو سمورو سامان ويڙهي هيٺ لهي پوندا آهن. اهڙيءَ حالت ۾ تنهنجو خلوص ۽ سهڪار تنهنجي ئي لفظن ۾ دل جي ڏي خاطر 'امام ضامن' بنجي ويو.

بقول ڪنهن جي غمن کي واقعي پنهنجون گهرايون آهن. حالتن کان مار کاڌل ٻارن جيان اسان هڪ ٻئي جي گهرائيءَ ۾ ايئن سرچي وياسين، جو ٻئي ڪنهن رشتي کي سلهاڙڻ جي گنجائش ئي نه رهي.

يونيورسٽيءَ ۾ گهڙندي ئي بابا توکي چيو هو (جو ڳالهين ۾ خبر پئي ته تون نه صرف منهنجو ڪلاس فيلو پر بابا جي مرحوم دوست جو پٽ به آهين ۽ پنهنجي پيءُ جي بي وقتي موت کي خراب حالتن جي صورت ۾ پيو ڳيندو آيو آهين)، ”پٽ پيڻ جو خيال ڪجنءَ هيءُ نئين آهي ۽ هر شيءِ دير سان سمجه ۾ ايندي اٿس. ائون Busy رهندڙ ماڻهن مان آهين. البت چيڪن سوڪل ۾ دير نه ڪبي.“

بابو واقعي هميشه جيان چيڪن جي حد تائين ياد رکي جڻن ويو ته وري نه وريو.

پر تو به بابي واري لفظ 'پيڻ' جي ڪڏهن تائيد نه ڪئي. بقول تنهنجي، ”ضروري آهي ڇا ته رشتا ۽ وابستگيون ضرور ڪنهن نه ڪنهن نالن ۾ ئي ورهايون وڃن. ڀاءُ ۽ پيڻ جو رشتو، عاشق ۽ معشوق جو رشتو، زال ۽ سڙس جو رشتو. ڇا ان کان علاوه ٻيو ڪوبه

رشتو ممڪن ڏهي؟ دوستيءَ ۽ اعتبار جو، ذهن ۽ ذهن سان هم آهنگيءَ جو. اهڙو رشتو جنهن ۾ نه ڪا ڪهاڻي سرجي، نه منزل ملڻ جي تانگهه، ٿئي ۽ نه ئي وري چاشنيءَ وارو اهو چاهه، جو جسمن جي لهنس مان پيدا ٿيندو آهي. اهڙا نالن کان وانجهيل ناتا عظمتن جا امين آهن. ان کان سواءِ باقي رشتا وودڪا جي اثر کان بي ستي وقتي وهنوار جي وندر آهن، باقي ڪجهه به نه.

* * *

ڪتابن جا ٿها هٿن ۾ جهلي پانهن تي ڪارا گاڻن لڙڪائيندي، ٿڪل ٿل رستي تي پيل پٿرن سان ٽڏن جي ريس ڪندي، اسان حيات جي ڪيترن ئي رهجي ويل خالن کي هڪ ٻئي جي هام سان ڀري ڇڏيو هو. تون حيات جي ناگزير حالتن کان پريشان هئين ۽ مون کي زندگيءَ جي گڏيل پلڪن پريشان ڪيو هو. ضرورت مند تون به هئين ۽ آئون به. هڪٻئي جي حاجت روائي، ڪنهنجو ڪنهن تي احسان نه هو. مشڪل ڪشائيءَ جي لمحن ۾ پنهنجن مان ڪنهن هڪ به نه سوچيو ته سڪون جو هيڏو سامان جنهن شخص مان مونکي ملي ٿو، سو ڪو اتفاقن Apposite sex رکي ٿو. ياد اٿئي جنهن جاءِ ۾ اوهين رهندا هئا ان تي هلندڙ ڪيس جي ڪري تون اڪثر پريشان رهندو هئين. ڪيس کي منهن ڏيڻ لاءِ ڪافي وقت ۽ پئسي جي ضرورت هئي. تون اڪيون پوري ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيئي

ٿڪل لهجي ۽ افسرده نوع ۾ چوندو هئڻ، ”سڄي رات سمهيو ناهيان. سوچ ۾ ڪيئن صبح ٿئي، جو توکي اچي ڳالهه ٻڌايان. تو ٻڌايو هو ته ڪاغذي ڪاروين تائين اوهان ڪيس کڻي ويندا آهيو، پر مخالف ڌر امينن کي وڏيون وڏيون رقمون ڏيئي ڪيس پنهنجي حق ۾ ناهيو وڃي. تنهنجيون اوجاڳي کان ٿڪل اڪيون شڪايت ۾ ٻڌل هونديون هيون.

”سمهڻ وارا ته سوريءَ تي به سمهي رهندا آهن.“ مون توکي خلوص سان صلاح ڏيندي چيو هو. ”رات جو جڏهن سمهين ته سڪيو سمهندو ڪر. ڏک ڏينهن جو هتي ڪٿي ايندو ڪر ته گڏجي وٺينداسين.“

تون پريشان ٿي چوندو هئڻ ”ڏينهن ڏنجهائين ٿا ۽ راتين کي ريجهائڻ جو ڪو ساليقو ناهي. حالانڪ پنهنجي شڪستن کي هميشه کلي ڪيڪاريو اٿم. البته شام جو ڪنهن ريسٽورنٽ ۾ ويهندي، اڪيلي چانهن پيئندي توکي اڪثر مس ڪيو اٿم. خصوصاً تڏهن جڏهن سوڊ منجهيل ۽ دل اداس هجي. الائي چو، اهڙي ويل دل چاهيندي آ. تون ڀر ۾ هجين ته پنهنجي اونهائين کي توسان Expose ڪري ٻار لاهي ڇڏيان.“

”سچ ته تون امن آهين پٺڀور“

”سچ ته تون به امن آهين.“

”ڇڳو ڀلا ٻئي هڪ ٻئي لاءِ دارالامان آهيون...“

کلي ٺاه جي هڪ نئين صورت ڪڍندا هئاسين.

گويا سڪتيءَ جو مشروط فيصلو هو هڪٻئي جي وجود سان. بنا ڪنهن شڪ شبهي جي اهڙو سنگم - جنهن تي نه ڪا اڪ مرکي، نه ڪنهن آگر سڃي، نه اسڪينڊل جڙيو ۽ نه ئي Affair مشهور ٿيو. نه ته جو ناتو جئن هجي، دنيا ان کي ائين ئي قبولي، ضروري ته نه هو. جڏهن ته شڪ ڪرڻ وارن جي زد کان آسماني صحيفا به نه بچي سگهندا آهن.

* * *

بس اٽڪياسين پاڻ ۾ ڪڏهن ته، هن فرزانہ واري معاملي ۽ چانهن جا بل ادا ڪرڻ تي.

فرزانہ تنهنجي مائٽاڻي مان هئي. ڪوئي اوهي واهي نه هئڻ ڪري اوهان وٽ ئي رهي. تنهنجيءَ امان جي مرضي هئي ته گهر جي چوڪري گهر ۾ ئي رهي. پر تون ڪنهن صورت پير تي نه ٿي بيٺينءَ. هڪ لڳن تنهنجيءَ ماءُ مون کي ان معاملي ۾ توکي سمجھائڻ لاءِ چيو هو. سمجھايو هو مانءَ ته چڙ مان سڃي يونيورسٽيءَ مان چانٽيل چورن جي لسٽ چونڊي چيو هئس، ”پهرين تون هنن سڀني مان هڪ سان شادي ڪر ته پوءِ آئون فرزانہ سان.“

هڪ ڏينهن تو پريشان ٿي چيو هو، ”امان چوي ٿي يا فرزانہ سان شادي ڪر، نه ته گهر ڇڏي هليو وڃ.“

”فرزانہ توکي لهڻين به ضرور. امان سچ ٿي چوي.“

جيئڙو ”شادي Risk آ ۽ في الحال آئون Risk ڪمڻ
لاءِ تيار ناهيان.“

”Risk ته اوڀريءَ شيءِ سان ٿيندو آ ۽ فرزانہ
پنهنجي آ.“

ورائيه، ”پنهنجي شيءِ مان ڄاڻل سڃاڻل هڳاءُ ٿو
اچي. جنهن کي چڱائيءَ جي لحاظ کان هر وقت پنهنجو
Feal ڪجي، ان سان Deal وري ائين ڪجي، جو
ان مان ٻار چڱن- پاڻ کان پيلي ائين ڪونہ پڇندو.“

اهڙيءَ طرح ڪيئن جي ڪند وٺي چانهن جي
ڇڪن سان الائي اسان ڪيڏا بي ربط نظريا ۽ عجب
ideas ڇيڙيا هوندا. اتي جو اتي تر تان گسي هڪ
ٻئي کي سرد جيان گاريون ڏنيون هونديون سين. ٻارن
جيان ٻوٽ سڃايا هونداسين. ۽ نه ٿي سريءَ جو Excuse
ڏيئي، لڪائي لڪائي وري خلوص جا تازه دم سلسلا
نئين سر جوڙيا هونداسين روح ۾!

آئون سارتر جي انهن لفظن سان متفق آهيان به
سهي ته ”هر اهو لفظ جو اسان ٻئي جي آڏو ادا نه
ڪري سگهياسين — اسان جيءَ هار جو سخت اعتراف
آهي.“ پر تنهنجي منهنجي ويڙهه ڌرتيءَ تي پنهنجي
نوع کان پهرين ئي ويڙهه هئي. جنهن ۾ اسان هڪ
ٻئي کي گهڻي کان گهڻو ٻڌائيندي به پنهنجو پاڻ کي
شڪست خورده سمجهيو.

مون کي ياد آ - ويڙه ۾ تون اڪثر چوندو هئين
 ”تو سان گڏ ويهي به نه ٿو سگهجي، تو کان سواءِ رهي
 به نه ٿو سگهجي.“

آئون به کلي چوندي هئس ”تنهنجي ساٿ ۾ ايڏو
 سڪون آ، جو سمجھائي نه ٿو سگهجي. ايڏو سرور آ
 جو سانڍي نٿو سگهجي.“

ائين البت ضرور هوندو هو ته ويڙه جو آغاز هميشه
 مون طرفان ۽ پرچاءُ ۾ پيش قدمي هميشه تنهنجي طرفان
 ٿيندي هئي. جو منهنجو خيال هو ته روسامي لاءِ اول
 ڪٿت تون ٿو ڪرين. چوندو هئين، ”زندگيءَ جي هر
 معاملي ۾ هميشه خوددار رهيو آهيان. پر تو جهڙي
 بوگس ماڻهوءَ لاءِ اڪثر انا انا ڪرڻي پئي اٿن.“
 بهرحال تڏهن اسان ٻنهي جو خيال هو ته زندگيءَ
 ۾ ڪو سنو ’ساٿي‘ پائي من کي نفسياتي سهارو ملي
 ويندو آ جيئن لاءِ، جنهن جي آڌار تي زندگيءَ جا ننڍا
 وڏا ڪم سليقي سان نپائي سگهبا آهن. جنهن جي مڃڻ
 سان شڪستن جا بار آسانيءَ سان کڻي سگهبا آهن.
 جنهن جي زندگيءَ جا ٿورن لفظن ۾ گهڻا مطلب سمجھائي
 سگهبا آهن.

”اسان به ته هڪ ٻئي جو جٺ هئاسين علي!“
 تڏهن ته اسان ۶۵ع کان ۶۸ع تائين جو عرصو اسان
 هڪ ٻئي جي حفاظت ۾ ائين گذاريو، جيئن اسرندڙ
 ٻار ماءُ جي ڪڪ ۾.

سال ۱۹۶۹ع آيو.

نوان واقعا، نوان امنگ ۽ نوان ماڻهو ڪٿي ايندڙ وقت ۾ ٿيندو ته الاءِ ڇا ڇا، پر هميشه هر ڳالهه الائي ڇو ڏاڍي اميد افزا پائڻي آهي. پوءِ پل ته ٿيندڙ واقعا اسان جي پلانڊ کي ڀڃڻ ڪري اسان کان اسان جي Identification ڦري وئي. پر آئنده جو آڌرڀاءُ هميشه کان اسان جي عادت رهي آ. ڪيئن نه چنداگڏ ڪري ٽئين سال ۽ ايندڙ ماڻهن کي Reception ڏيندا آهيون. سو نئون سال آيو، پنهنجي تمام تر نوان سان، نوان ڪلاس، نوان شاگرد، نئون ٽائيم ٽيبل، نئين يونين ۽ نئون Manifesto ڪٿي.

اسان پارت ٿرڊ بيحد شان سان ڪليئر ڪري فورت ۾ آياسين. پهريون دفعو ائين ٿيو جو شاگردن جا ايڏا جتا ٻين ڪاليجن کان Migrate ٿي اسان جي يونيورسٽي ۽ ۾ آيا پهريون دفعو... پهريون دفعو... ڪلاس ۾ شاگردن جي گهڻائيءَ سبب ورهاڱو ٿيو Sex جي بنياد تي. ظاهر آ، ان تبديليءَ کي اسان مان ڪنهن به پسند نه ڪيو. پراڻن شاگردن جي ڇهل پهل گويا گر ٿي وئي. ڪجهه ايندڙ شاگردن جي اجنبيت ۽ پڻ، ڪجهه پنهنجن پيارن رفيقن کان ڇڄڻ جو ڏک. ڏينهن سڄ ته هيڪر وري ڏولانگهن ۾ اچي ويا. اسان جي... ها علي، اسان جي سالن کان مانيپل هيڪڙائي به ورڇ جي ور چڙهي وئي.

آگسٽ ۶۹ ع جي ۱۵ تاريخ سوڀر جو ڏينهن۔
 پهريون دفعو تو الڳ ۽ مون الڳ ڪلاس ائيند ڪيو.
 خالي ذهن ۽ ڪوڪلي اتساه سان. ڪلاس ۾ دل نه
 لڳي، ليڪچر سمجهه ۾ نه آيا، ڪيئن به چاهيو هوسين
 ته چانهن جو وقفو ملي ته گڏ ويهي فضا ۾ ڪاريون
 اڇلايون ۽ اندر ٺاريون. پر ٿيو ائين جو ان ڏينهن
 ۱۱ بجي ڇاءُ پيئڻ خاطر ڪينٽن ۾ گڏياسين ضرور، پر
 الاءِ چو پنهنجي پنهنجي جاءِ پنهنجن چئن عجب شڪائي
 محسوس ڪئي، جنهنجو اظهار اسان ان ٽاپڪ تي ڪجهه
 به نه ڳالهائي ڪيو. تون خاموش هئين ۽ رڪي رڪي
 پيشانيءَ تي هٿ گهمائي (پيشانيءَ جي عالم ۾ پيشانيءَ
 تان هٿ گهمائڻ تنهنجي خاص عادت هئي.) ٽڪل
 ٽڪل لهجي ۾ اٽندي اٽندي چيو هئڻ ”موڪل مهل
 ڪلاس کان ٻاهر منهنجو انتظار ڪجانءِ. اڄ توسان
 هاءِ سنڌ ۽ ماني به تنهنجيءَ ميس جي ئي ڪائيندس.“

”تنهنجو دماغ اڄ پٽڙيءَ تان لٽل آ علي.“

تو اڀاڻڪائيءَ سان خالي خالي انداز ۾ خليل جبران
 جا جملا ورجايا، ”منهنجون ديوانگيون پاڻ کان لڪائڻ
 ڏي سائيءَ جو سون ڪي هيڪلو لنگهڻو آ ان جهنم
 مان، جو آئون توکي ڏيکارڻ نه ٿو چاهيان.“

روم ۾ وڃي اسان هتي هتي جي سطح تي Talk ۾
 پوري ڪوشش ڪئي ته ان خود ساختہ احساس جي
 جهنم مان ٻڃي سگهون، جو خالص العاص اسان هڪ

پئي جي وندر لاءِ هٿرادو جوڙيو هيو. ماڻهو پنهنجي آرام لاءِ جنتون جوڙيندا آهن، امان جهنم چونڊيو هيو. هئي نه چريائيءَ واري Sadistic approach

”علي، ڪڏهن ڪڏهن الائي ڇو ذهن تي هروڀرو Depression جو ايڏو داپو محسوس ٿيندو آ. پاڻءَ من جي اندر لاءِ ڪٿي پري پري ڪي Emotional gaps رهجي ويا آهن، جن کي پرڻ لاءِ حيات جو هيءُ دور پورو نه آهي. شايد وري ڪا ٻي جوڻ مٽائي، انهن خيالن کي پرڻ وري هٿي اچڻو پوندو.“ مون چيو.

تون شايد سمجهي وٺين. اندر جي رهجي ويل گهائڻ کي لفظي چپرن سان پر ڪرڻ جي ڪوشش ۾ جيئ، ”تنهنجي زندگي پر پيچ سهي- پوءِ به هڪ اميد آهي. ٿي سگهي ٿو ڪو پيچ، ڪو داغ تنهنجي فائدي ۾ وڃي ۽ تون جيئڻ جو جواز لهي وٺين. زندگي تمام وسيع آهي.“

”مون زندگيءَ ۾ لالچي ٻارن وانگيان ڪڏهن به اميد جي اک ناهي هڻين. جڏهن به Future لاءِ سوچيم، هميشه محسوس ٿيو ته اجهو اجهو ڪو لمحاتي حادثو ٿيندو، جو مون کي پٺيءَ پر ڪيرائي وجهندو ڪا ناگهاني اتفاق جي ويراندي، جا مون کي لوڙهي ويندي. T.V. ڏسندي، اخبار پڙهندي هر بريءَ خبر جي ڪرد گول دائرو چڪي ڇڏيندي آهن. شايد ڪو وقت ايندو، جو اهي خبرون منهنجون منتظر ٿينديون، ڇوڪريون سھانن سڀنن جا تاج محل اڏينديون،

هونديون، پر منهنجي سوچ هر وقت مڪمل ۽ جي منزل
 ۾ ئي پڻ ڪندي رهي ٿي. ”تون ٽڪي مرڪ مرڪي پٿين
 چيئ، ”نيٺ به ته چند سنڌي آهين. جنهن مڪمل نه
 ڏٺي، اتي جي مقبرن لاءِ نه سوچيو، سو سنڌي ٿي ٿي
 نه ٿو سگهي.“

* * *

يونيورسٽيءَ ۾ ايڏي بڪواز جو وقت نه ٿي سٺو
 پر ڇانهن جو وقتو بهرحال امان جو رهيو. ان وقتي ۾
 ملندا هئاسين ۽ خوب ملهائيندا هئاسين. ان پورا جملا-
 ننڍيون ڳالهيون.

”اڄ تون ڪنهنجيءَ ڀر ۾ ويندين؟“

”تون ڪنهنجيءَ ڀر ۾؟“

”پلا توکي Keats جي فلاڻي لائين سمجهه به
 آئي؟ جي آئي ته مون کي سمجهانء. رات امان رات
 پڇاڻي. توکي ياد ڪيائين، چيائين ته پنهور کي ڏيئي
 آ. پر مان نه آيس، جو سوڊ آف هو.“

”ڪلهه مان جيڪي ڪارا فليپر ۽ grey شرٽ پاتي،
 ان جي تو واريءَ شمشاد انصاريءَ خوب تعريف ڪئي.
 پنهور توهان گڏ رهي. هاڻ ان جا ڏاڻا به تو جهڙا
 ٿيندا وڃن.“

شميءَ جو رول نمبر منهنجي ڀر وارو هو. ويجهڙا ٽپ
 هونئن به مانوسيت پيدا ڪندي آهي. هيءَ ته هئي
 هر رخ کان وڌيڪ زيبائتي. واقعي سڀني کان گهٽ

عمر ۽ ڪنهن ڪشش واري.

شمي ڇا آئي. سندس اچڻ سان سڄي ڪئمپس زندگيءَ جي ماڻڻاڻ مڇي وئي، جيئن بيٺل پاڻيءَ ۾ ڪو پٿر لهرون پيدا ڪري ۽ لهرون پري پري تائين ڦهلجي وڃن، تنهن هن به ڪو مقناطيسي بجليءَ جو پور هائوس هو. جتان لنگهي، جو چوي، جيڏانهن ڏسي، هر شئي جي قسمت جڙي پوي. سندس هر زاوئي کي پنهنجو مطلب هو ۽ هر مطلب هوس به معنائِي.

رول نمبر ۲۲ وارو سليم اڪيون مچڪائي آواره انداز ۾ چوندو هو ”شميءَ جي بدن ۾ آهن موڪيءَ جا مٽ. هلندي هلندي هاريندي وتندي آ.“

بهرحال هوءَ مونکي به ايتري ته ضرور پياري لڳي، جڏهن وڏي وڏي اعتماد سان پنهنجا ننڍا ننڍا راز ٻڌائيندي هئي، تڏهن کيس پوري ڌيان مان ٻڌندي هئس. جو خيال هوم ته پر ڪشش جواني هونئين واقعن سان سلهاڙجي رازن کي جنم ڏيندي آ. حسن هميشه کان رازن جو امين رهيو آ. بي راز زندگي بي صورت زندگيءَ جو درد انگيز الميوئي ته آهي علي.

شمي ڪڏهن ڪڏهن موڊ ۾ اچي مرڪي چوندي هئي ”تون... فقط منهنجي سڀ کان وڌيڪ همراز آهين، پنيور الائي ڇو؟“

آئون شرارت وچان کلي چوندي هئس ”ڇو جو تون فقط تون بمبار آهين. الائي ڇو؟“

”تون راز گهر آهين.“

”۽ تون بجلي گهر آهين.“ آئون کلي ڪله لٺائي ويندي هئس. هوشڪي ٿي، ماٺ ٿي ويندي هئي. بهرحال هن سون تي اعتماد رکيو ۽ مون به نه ٿي چاهيو ته ههڙي گهٽ معنائِي شئي ڪڏهن حيات جي ڪنهن dead end ۾ الجهي به پوي.

اڪثر ۱۱ بجي چانهن جي وقفي ۾ تنهنجي انتظار لاءِ مون سان گڏ ويٺي ۽ پور ٿي.

تنهنجي لاءِ مون محسوس ڪيو ته تون هن جو وجود ذهني طرح قبول ڪرڻ نه ٿو چاهين. ڇڻ ته ڪڏهن ڪجهه ڪونه، پر چهري جا تاثيرات لڪائي به نه سگهندو هئين. شميءَ کي منع ڪري ڪانه سگهندي هئس. هن کان وڌيڪ وري به توتي حق هوم. کيس ڪجهه چئي سگهان يا نه توکي ضرور سمجائيندي هئس. ”علي، شمي ايڏي پياري آ، ايڏي پياري آ جو جا شئي مون کي وڻي اها توکي ٿئي وڻي. ڪمال آ!“ منهنجي چهري تي معنيٰ خيز سرڪ ڦهلجي ويندي هئي. ”جڏهن ته تنهنجا همزاد لوسين جيان لٺوڻا هڻندا آهن.“ ماضي مان ڪو خيال گهڙي آيو ذهن تي.

”مون کي ڪا شئي Convince ڪري نه ڪري، ڪا صلاح آڻڙي نه آڻڙي، پر تون چوڻ ته Convince به ٿيان. محسوس به ائين ڪريان. جئن تون ڪرين. چوپڻپور، منهنجي پنهنجي شخصيت ڪٿي آ... الائي ڪٿي؟“

ڏن اٿس! هڪ لڳان سمجهڻ جي ڪندڙ ۾ ڇانهن
پيئندي پيئندي اٿي ڪتاب ڦلور يا هئس. ڪرسين هيٺان
جهڙيون پائي، جتيون چنڊيون هئس، ارد گرد جي شور
مچائيندڙ شاگردن ڀانيو هو، واقعي ڪا شئي وڃي
اٿي، سو ڏاڍي پچ پچ ڪئي هئي. آئون تنهنجيءَ ان
هڙ چڙائيءَ تي ڪلي ٻئي هئس.

”ڏس ڀائي! جيءَ جي ڳالهين کي جيتن جي ترن
۾ نه ڄاڻ، اتي ڀلا مٽيءَ کان سواءِ ملندڙ به ڇا.“
پريان ڪو شاگرد شيطانيءَ وچان ڳاڻڻ لڳو هو،
”اول مٽي، آخر مٽي، مٽي زنده باد!... مٽي زنده باد!...“
مٽي زنده باد!...“ تون تڏهن جيڪ ڪاڻي ان بيوقتي
راڳ تي چڙي پيو هئين، بنا ان ويچار جي ته ڪو
حيات جو سارو فلسفو ان راڳ کي وقت ٻئي ثابت
ڪري ڏيکاريندو.

* * *

سال جو آغاز اليڪشن جي دور سان شروع ٿيو. هميشه
پنهنجو پاڻ ۾ ونڊي ورڇي ڪاڻڻ وارا شاگرد هينئر هن
دفعي Old V/s New جي بنياد تي اليڪشن لڙڻ لاءِ
اٿيا. هر پوسٽ لاءِ پرائن کي پري ڪري نوان شاگرد
اٿي ڪٽا ٿيا ۽ اهو هنگامو رهيو جو پهريون دفعو
پنهنجي بچا لاءِ اسان کي سامهون اچڻو پيو.

President جي پوسٽ سڀني Senior شاگردن جو
رايو هو ته توکي Contest ڪرائجي. پر تون نه سڃاڻين.
فارم ڀرڻ جي آخري ڏينهن، آخري وقت، صرف ۱۰

منت اڳ، مون ۽ شمي، تو کي منهن مڙين سان ڦر ڀرڻ لاءِ زور ٻڌو. ۱۲ اڳي ٻورو وقت ٿيڻ وارو هو ۽ تون گوشتات ۾ وقت وڃائي رهيو هئين. چيئ، ”تنهنجيءَ واچ ۾ اڃان ۲۰ منت باقي آهن. ڪجهه سوچڻ ڏي.“ مون جلد بازي ۾ چيو، ”تنهنجي واچ ليت آ.“

اطمينان سان ورائيٽ ”ليت ٺاهي، پر انڪساريءَ سان ٿي هلي.“

”انڪساريءَ سان ان ريت جي هلي ته پٺيان رهجي وينداسين. هر معاملي ۾ ان ريت انڪساري...“

مون ڪلهن کان ڪنڀيو مانءَ — شميءَ چڱيءَ طرح ساٿ ڏنو. بهرحال فارم ڀرائي ٿي دم ورتوسين.

ڪنوينسنگ جو قصو شروع ٿيو. ڪنوينسنگ ڄام مڙشي ڪلاسز کاتا ڪري ايپل سيڊرا اڏائڻ جا به ٿا هئا. مون کي تنهنجي ڪٽڻ جي پڪ هئي. البت شميءَ خوب دٻائي تنهنجي ڪنوينسنگ ڪئي. هن جنهن خلوص ۽ Devotion سان تنهنجو ورڪ ڪيو، ان جو تون پاڻ پيٽرح ڦاٽل ٿي وئين (يا ڦاٽل شايد اڳ ۾ ئي هئين، صرف لا شعوري Resistance جي ڪري مڃڻ کان ڪيڀائيندو رهين). هونئن به اليڪشن جو ورڪ ڪندي هو ۽ مون سان ۽ مون توهان گڏ ڪم ڪري ڪري، تون هن کي ايترو ضرور قبولڻ لڳو هئين جو

جڏهن اليڪشن جي آخري ڏينهن ۾ مون کي اڪيلي سر سائينس فئڪلٽي ۽ (جا ڪئمپس کان ڪافي پري هئي.) تنهنجي ورڪ ڪرڻ لاءِ ويٺو پيو، ته تو ان ۾ ڪو حرج محسوس ڪوٺ ڪيو. ۽ پاڻ شمي ۽ سان اليڪشن جو انتظام سنڀالڻ لاءِ ڊپارٽمينٽ ۾ ئي رهين.

اليڪشن جا آخري ٻه ڏينهن پاڻ ۾ ملي نه سگهياسين. جي سلاسين ته به ان شام الجزيره تي، جڏهن تو اليڪشن ڪٿڻ جي خوشي ۽ ۾ سڀني کي چانهن پياري ۽ مون هميشه جيان اهو ئي گڏل ڦٽل، پر سڀني جي فرمائش تي ”ملڻ جي خوشي آ، نه ملڻ جو غم“ وارو راڳ ٻڌايو.

سال ۶۹ ۾ جي پهرين الم انگيز شام، شايد اتان الجزيره تان شروع ٿي. ٻاهر لان ۾ ڪرسي جي ترتيب ڪجهه ان ريت هئي، جو اسان ٽنهن کي هڪ ئي سڌي ۾ ساڳي ۽ لائين ۾، وچ ۾، ڪجهه شاگردن جي وقفي سان جاءِ ملي. ظاهر آهي ايترو ڌار ويهي ڪرڻ ممڪن نه هو. اهڙين محفلن ۾ گڏ ويهي جيڪو ننڍن ننڍن نقطن کي enjoy ڪرڻ ۽ جملا ڪشي هئڻ ۾ مزو ايندو آ، اهو هن دفعي هٿ مان ويندو رهيو. تو ڪرسيءَ کي ڪجهه اڳتي جهڪايو. هاڻي شمي ۽ تون ڳالهائي سگهيا ٿي. آئون اها ئي ٻڌيان!

رسمي تقريرن کانپوءِ هلڪي ۽ وندر جو پروگرام رهيو. ظاهر آهي ته وندر جو سوال ئي پيدا نه ٿي ٿيو.

مون ڪوڙ ڪيو، ”اهو چاهي پئي؟ لائين سان جهڙو
ڪر ڪلاس ۾ ويٺا آهيون. ترتيب ڏنائين بي ترتيب
ڪريو. بي ترتيب ۽ ڪي هونئين پنهنجو حسن آهي.“

ڪرسين جي ٽڙاڪ ٽڙاڪ سان سڀ گروپن جي
صورت ۾ دائرو بنائي ويٺا. لطيفا ٿيا، راڳ ٺهيا ۽
مذاق، رمارڪ ۽ الائي ڇا ڇا.

ان شام مون پهريون ڀيرو محسوس ڪيو ته تون
خاص طور خوش هئين. اها خوشي مون کي اليڪشن
۾ ڪاميابي ۽ جي سادي خوشي نه لڳي. تنهنجي اکين
۾ خاصي چمڪ ۽ جسم مان خوب جلد بازي ٿي جهلڪي.
تو کي ته ياد هوندو ته آئون هميشه چوندي هئس،
”زندگي ۾ سچيتي ۽ جا سودا ڌيرج سان ٿيندا آهن.
جلد بازي ۽ جي ڪپٽ اسين afford ڪري نه ٿا سگهون.
اسين انڪساري ۽ سان آهستي هلي هميشه پٺيان رهجي
ويندڙن مان رهيا آهيون.“

ان گهڙي ۽ تنهنجي جهٽ پئي ۽ جو ڪجهه مطلب
سمجهه ۾ آيم ضرور، پر مون هميشه پاڻ جيان توکي
ساڳيو سمجهي محسوس ڪيو هو. هنڀير توکي الڳ
ڄاڻي، ڪجهه سمجهڻ نه ٿي چاهيو. ان ڪري ذهن ۾
اندر ڪجهه غير واضح ۽ مبهم ستم جي ڳوري ڪندڙ
احساس ۽ بيچين ڪندڙ خيالن کي چنڊي ڇڏيم. اهي
عتاب زده خيال، جن مسلسل ٻه ڏينهن اڪيلي سرسائڻس
فڪري ۾، تنهنجي مڪنوينسنگ ڪندي، مون کي زير بار

ڪيو هو. تون بهرحال خوش هئين ۽ رڪي رڪي موقعي جي مناسبت سان چڱيءَ طرح رمارڪس ٿي هينئي. راک تنهنجي هميشه کان ڪمزوري رهيو هو. هونئن به جڏهن موڊ ٿئي، مون کي ڳائڻ جو چئي پاڻ بقول تنهنجي 'dead' ٿي ويندو هئين. ان شام به اڪيون پوري مات وينو هئين، جو شميءَ توکي هٿ هڻي هوش ۾ اچڻ جي آڇ ڪئي. تو اڪيون ڪوليندي ٿي جو رمارڪ ڏنو، ان سڄيءَ محفل کي رنگ ۾ آڻي ڇڏيو. جلد بازيءَ ۾ منهنجو رنگ البت ڏسي نه سگهين. چيئي ”پنيور ڳائي پل ڪيڏو به سنو، پر ڳائڻ مهل يا هيءَ پنهنجي منهن تي رلي وجهي يا آئون پنهنجيون اڪيون پوريان.“

محفل ۾ ڪل جو ڪوڪريو پئجي ويو. مون توڙي هڪ ٻل لاءِ حيرت سان ڏٺو ۽ پوءِ شڪي ٿي سڀني سان ڪل ۾ شامل ٿي ويس. ڪلندي ڪلندي محسوس ٿيم، الاءِ ڪٿان ڪا گرم گرم شئي منهنجي گلي مان نڪري اندر ۾ ڀري وئي.

اهو رت ته نه هو، بهرحال پهرين الم انگيز شاع جو پهريون ۽ باقاعدي افتتاح.

واپسيءَ وقت توکي يونين جي گاڏي هئي. چيئي، ”گاڏيءَ ۾ ويه، هاسٽل ڇڏيندو ايندو سانءِ.“ مون اخلاقاً شميءَ کي سڏي ويهاريو، ان هڪ پاڻ ته توکي اعتراض قطعا نه ٿيندو. رستي تي هوءَ توسان مادگيءَ وچان پهرا پهرا سوال ڪندي هلي. هن توکان هڪ

سوال شايد اهو به پڇيو هون، ”اوهان پنهنجن جي دوستي
ايڏي گهري ڪيئن ٿي؟“ مون تنهنجي پاران وڃ ۾ پئي
ورائيو هو ”جئن توسان ٿي شمي.“ پڇيائين، ”ڇا اهو
ڪيئن ممڪن آ؟“ کيس شايد يقين نه آيو.

اتفاقا گاڏي ٿورو ٿيڙ ڪاٺي، ڊڙ ڊڙ ڪري بيهي
رهي. مون کي ڪو جواب ڪونه سمجهيو، پر تون
نپائي وئين. ڊرائيور گاڏي ليڪ ڪرڻ لاءِ اڳيان مشن
تي جهڪيو، ان وچ ۾ اسان ٿيڻي اونده ۾ وٺن جون
ڪاريون قطارون ڏسڻ لاءِ هيٺ لهي پياسين. تو سگريٽ
جو ڪش هڻي مٿي آسمان ڏي دونهون اڇلايو. شميءَ
کي جواب ڏيندي چيئي، ”هي آڪاش تي ٿيڙوءَ جو
ٽمڪو ڏسين ٿي نه؟ جئن اهو ممڪن آ، نه ٿيڙو ئي
ٿيندو نه اسان ٿي ڇهنداسين، اسان جي identification
جو بهترين سبب!“

مون کي الاءِ چو اهو سبب سمجه ۾ نه آيو.
هلڪي احتجاج سان چيو مانءُ ”اهو ته آسمان سان
انصاف نه پيو ڪرين. ڌرتيءَ وارن کي پنهنجون تقاضائون
۽ چاهنائون آهن. ڪٿي تارن جو تيج، ڪٿي اسان
جي من جي مام!“ پر ان جملي جي نزاکت کي تون
جهڻي نه سگهئين، واٽ تي مون کي ڊراپ ڪندي چيئو:

”ڀاڙو ڏيئي وڃ پنهور، نه ته...“

”نه ته؟“

”تنهنجو مسافر منزل تي لاهڻ کان اڳ اسين هتي
ڪٿي وينداسين.“

* * *

مسافر منهنجو منزل تنهنجي ا خوب، هتي نه ڏک
جي ڳالهه! اسان هتي ته زخمن جي زنجير ۾ ڇڪريل
هئاسين، ان ڪري گڏ هئاسين. ونڊي ورڇڻ ۾ ته
ڪڏهن اهو به خيال نه رهيو هو ته ڪنهن جي حصي
جا ڳوڙها ڪنهن جي اکين ۾ ٿا اچن! ۽ هاڻ.....
پنهنجي احساسن جي ملڪيت ۾ منهنجي حصي جي
گنجائش نه رکي هئي. مون کي ڌار ڪري منزلون پاڻ
ڏي سيري، مسافر مون ڏي ڏکيا هئي.

ان رات پهريون دفعو، سچ علي پهريون دفعو،
اڪيلائي ۽ اباڏڪائيءَ جو احساس چريءَ جيان ڇاتيءَ
کي چير ڏيئي ويو هو. هروڀرو بابي جون زيادتيون
ياد آيون، اسان جنهن کي اکين سان ڪڏهن ڪونه
ڏٺو... ان جيءَ ممتا جي ڪشش ياد آئي، ۽ الاءِ
ڇا ڇا ۽ ڪهڙن ڪهڙن ڏنجه، ڏيندڙ احساسن رات
جي ڳپل حصي تائين سمهڻ نه ڏنو هو.

روح کي رهڙيندڙ اڪيلائي جو پهريون احساس!
مون ڄاتو ئي علي ته ايندڙ ڀل اذيت جي احساس
سان زندگيءَ کي سي، سا جي ڪيڏ بهائي، بهرحال
ايندا. جيون ۾ ڌرتيءَ جيان ڀرپور ورهاڱو ٿيندو. هڪ
خط استوا جو فرضي خط اڌ ڌرتيءَ کي لهسيندڙ لڪن

۾ وڌڻ ۾ ڏيندو، ۽ بي کي ٿاڻين هيٺن ۾ هڪ ڪاري
 آتريون قطب روشنن جي راڄ ۾ ٿيندو، اوڀرين ۾ اونده
 جا اوڙا هڪ ڇنڊا. جيون 'سي-سي' جي راند جيان پاڻ
 پنهنجي کي مخالف ڏسن ۾ ورهائي، هڪ پلڙي جي هيٺ
 ٿيڻ تي ئي ٻيو پلڙ مٿي اڀرندي. مون کي پڪ هئي
 ته ڪا زبردست تبديلي، جنهن ۾ زندگيءَ جي چيپل
 پروگرام جي جاءِ تي ڪو نئون پروگرام چيڙيندي. ضروري
 نه آهي ته اهو پروگرام من پسند "المه گيتن" جو ئي
 هجي، جا اسان جي اڳ ڪڏهن 'طه شده' پسند هئي.

* * *

فائل ايئر مشغوليت جو سبب بنجي ويو. تون
 روز ڪيئن ۾ ملڻ ٿيندو هو، پر گفتگو ڪڏهن ذاتي
 نوعيت جي نه رهي. گهڻي ڀاڱي ڳالهون ڪورس،
 ڪتاب، اهم ۽ غير اهم استعاني سوالن جي چنڊ چڻ
 ۾ ئي نلرنديون رهيون. شخصيتون جي ڪڏهن هڪ
 ٻئي جي التفات جي نظرن کي دلين جو ڏي سمجهنديون،
 هاڻي سرد مهريءَ ۽ بي ڌيانيءَ جي ان پورن ۽ مبهم
 سلسلن ۾ ئي وڃڻديون رهيون.

اندر جا اڌما ڪڏهن زبان تي نه آيا. البت اندر
 جي ولوڙ ۽ وڳوڙ جو نتيجو اهو نڪتو، جو روز اڌ
 ڪلاڪ، جو هيڏانهن هوڏانهن جي ڳالهين ۾ من تي
 ڳرو ڳرو ٻيو گذرندو هو، مختلف بهانن سان ڪڏهن

آء ته ڪڏهن تون ڪلاس ۾ رهيل ڪم پورو ڪرڻ
۽ امتحان جي ويجهڙائيءَ کي منهن ڏيڻ لاءِ صرف
ڪرڻ لڳاسين.

ذهني ڌڪار ۽ ڊوٽڙ جي ان عالم ۾ ڪتابن
’رفوجي ڪئمپ‘ جو ڪم ڏنو. اڌ ڪلاڪ جي پابندي
۾ ان بهاني معاف ٿي وئي. ذاتين جي قيد ڪلاس
تائين ٿي محيط ڪري ڇڏيو، ڪڏهن اگر پلجي relax
ڪرڻ لاءِ، ورائنڊي ۾ چڪر ڏيندي، هڪ ٻئي کي
ڏٺوسين به، ته گفتگو ’هلو-هلو‘ کان اڳتي نه وڌي.

ڪمپرسريءَ جي ان مسلسل ڪيفيت ۾ تجربو، جو
مون حاصل ڪيو، اهو هيءُ ته پناه گرن ٿئي پوڻ سان،
ماڻهو سري ڪونه ٿو، هو باقاعده عام ماڻهن جيان جئي
ٿو. پنهنجي جيون کي ڪري پوڻ جي احساس کي سيني
۾ لڪائي، هو باقاعدي کلي به ٿو ۽ کائي به ٿو. اهو
ڪو خاص ۽ اهم تجربو نه هو منهنجو پر مون کي ان
اديب تي پيار آيو هو، جنهن چيو هو ته ”جيون جي
ٽريجڊي جو نالو يارن الائي ڇو ’تجربو‘ رکي ڇڏيو
آهي، جڏهن ته ڪائنات جي اسرارن ۾ ’موت‘ به ته
هڪ تجربو ئي آهي.“

* * *

”اجهو هينئر، هن ڀل، قوت جو آخري قطرو ڪرڻ
کانپوءِ به آئون عام ماڻهن جيئن زنده آهيان.“ اهي
لفظ اڄ شايد ڊپارٽمنٽ لئبريريءَ جي ڪتاب جي هڪ

ڪنڊ تي پينسل جي ننڍڙن اکرن ۾ ڊئل ڊئل،
زندہ هجن!

هڪ لڏان - آئون ۽ شمي موڪل مهل لئبريريءَ
وڃڻ لاءِ بس ۾ ويٺا هئاسين. تنهنجو لائي ڪهڙو سوڊ
ٿيو، ڇت تي لکي موڪليو، ”ٻڌو اٿم روشنيءَ کي
گهروڻ سان نفسياتي قوت وڌي ٿي. اڄ پوري ۹ لڳي
ٿيڙوءَ کي گهورينداسين. صبحاڻي After effects لکي ڪئي
اچجانءِ.“ مون ڇت پڙهي، کلي شميءَ ڏي ڪئي.
شميءَ چيو، ”اهو ڪتاب ته مون ئي علي کي ڏنو هو،
جنهن مان هن اهو طريقو پڙهيو آ. ۽ پروگرام صبح ئي
مون سان رٿيو هئين.“

لاڻي هڪ وري ذهن کي ڪو بي نانءُ ايڏا!
پاڻ کي سمجهائيم به سهي ته براءِ مائينڊ ٿي وڃان
دنيا وسيع آهي. دوستيءَ جهڙي هم گير جذبي کي حبيب
بئنڪ بنائي، ڪنهن هڪ سان Limited نه سمجهي پر
لاڻي ڇو چريو ٿي پيو هو منهنجو من after effects
لاڻي ڪهڙا ٿين ها! في الحال ته Side effects اعڙو
مٽايو، جوان ڏينهن بس مان لهي هاسٽل تائين پهچندي
لاڻي ڪيترن رڪشاش، ٽانڪي ۽ گاڏين وارن جون چڙهون
سٺيم ۽ ٿيڙون کاڌم - بهرحال اهو معجزو نه هو، جو
آئون سلامتيءَ سان ڪاروبور جون ڏاڪڻيون چڙهي
ويئي هئيس. هڪ مصلوب به ته ٽڪاس تي چڙهي ئي
ويو هو باقي زندہ و سلامت آڪاس ڏي اڏري وڃڻ

مقدس ٽيبن جو حصو هو. آئون ته معمولي ماڻهو هئس
۽ مون کي مرڻو هو، بقول تنهنجي انتهائي بوگس انداز ۽
بني ڏينهن.

ڪئمپس ۾ گهڙي ئي شمي ٻرڻ ڪري پڇيو، ”رات
ڇا رهيو پٺپور؟“

”تنهنجو ڇا رهيو؟“

ورائين ”مون کي دير ئي ويئي، ان ڪري مون
خبرون پڙيون.“

چيم ”ڪمال آ.“

”خير علي اچي ته ان کان پڇون.“ جواب ڏئين.
”اهو هينئر هينئر ڪلاس ۾ ويو آ. مزي واري

ڳالھ ته ڪيمس سري کان پروگرام ئي وسري ويو.“
ان وقت، ان ڏينهن جي ئي تاريخ سان، لئبريري
جي ڪتاب تي ڪجهه اکر لکيا هئا ”اجهو هينئر...“
هن ڀل...”

اهڙا ڪيئي بي ڌيائن جا واقعا هئا، جن مون کي
توکان شاڪي ڪيو ۽ تون چپ چاپ شڪي ٿي، پر
مان لنگهي ويندو هئس. ڏک ڏوراهل، شڪوه شڪايتون
ڪرڻ نه مون کي مناسب لڳيون، ۽ نه ئي آئون عادي
هئس. هونئن به جتي شڪ شبهات جاءِ والارين، اتي
شڪوه شڪايت پتير ٻارڙن جيان چپ چاپ ذهن جي
گوشن ۾ سمهي رهندا آهن.

اسٽوڊنٽس ڪميونٽي ۾ تنهنجي ۽ شميءَ جي affair جي خوب دور هلي. سڄي ڪئمپس ۾ جتي تقريبن هر منچلو شاگرد پاڻ کي پيو پتوڙيندو هو توکي The winner سمجهي، پنهنجيءَ پنهنجيءَ جاءِ سانٽيڪو ٿي ويو. البتہ ڪئمپس ۾ اوهان پنهنجن جا چرچا پهرين خاص ۽ پوءِ عام ٿي اڏري ويا. ۽ ڌرتيءَ کي ڪو خاص ڏوڏو ڪونه آيو. خود آئون به ڪيترا دفعا توکي ۽ شميءَ کي ايندو ڏسي پنهنجو رستو مٽي نئين واٽ وٺي ويٺي هونديس.

انڪ سوال هئا، جي جواب جي انتظار کان اڳ ئي اڀري ٻڌتر ۾ لڙهي ٿي ويا. سوال هو- ڇا شميءَ جي جواني دوستيءَ جي وچ ۾ ديوار بنجي وئي؟ ڇا اسان مان ڪنهن هڪ جي غلط Approach غلط فهمين کي فروغ ڏنو هو؟ اسان کي هڪ ئي وقت پنهنجا پنهنجا تعلقات نپاڻن جو طريقو نه آيو؟ يا پنهنجي پر اسان خود ڪڍيل ٿين سگهي ورتو هو، ۽ مزيد ڪنهن سھاري جي ڪينجائش باقي نه رهي هئي؟- بظاھر اھي چار سوال الڳ الڳ نظر اچي رهيا هئا، مگر انهن مان هڪ لفظ ’يا‘ جي ديوار ٻاھي وڃي، ته چارئي سوال هڪ ئي سلسلي جون ڪڙيون نظر اچي رهيا هئا. ڏک هو ته فقط اهو هو ته ’دوستي‘ ڪنهن هڪ سوال جي عتاب مان نه، پر انهن سڙنهي عزابن جي ڪيفيت مان لنگي رهي هئي ۽ اسين پنهنجيءَ پنهنجيءَ جاءِ

سڪون جو ڍونگ رچائيندي، اوڀر ۾ اڪين سان هڪ
 نئي ڏانهن ڏسي مٽي ٿي وڌاسين. اسان کي هڪ نئي
 پنهنجا پنهنجا تعقات ڏيکارڻ لاءِ جو سليقو نه آيو، ان
 جي جوابداري مون توتي وڌي. مون جو ڪجهه چاهيو
 هو، اهو تو نه ڄاتو ۽ جو تو ڄاتو، ان اسان پنهنجي
 کي هڪ کان ٻيگانو ڪري ڇڏيو. محبت ۾ ٻيگانگي
 آهي جو قسط وار موت آهي، جنهن جو توکي شايد
 تجربو ڪڏهن ناهي ٿيو.

* * *

مڃان ٿي ڪائنات جي طلسم ۾ محسن جي رعنائِي
 بيحد هوشربا آهي. روح جي تمام تر رازن ۾ سڀ کان
 اڳ انعام ايندڙ شمي ته محض هڪ علامت هئي،
 جنهن تنهنجي اندر جي فطري مرڪن کي سوجه، بوجه
 ۾ آڻي اڏاريو هو.

اهو بيحد سڀاويڪ آهي. محسن، جسم ۽ محبت!
 سوال هو ته فقط ماحول ۽ مناسبت جو، اندر جي بک
 ڪنهن به نوع کان فطري آهي، سوال هو ته فقط ٺاري
 ٺاري ڪانهل جو.

مون چاهيو هو ته تون انهن سڀاويڪ احساسن کي
 ضرور اپنائين ۽ نڀائين. توکي منزل ضرور ملي، پر تنهنجي
 ڪامرانين ۾ آئون به ضرور شامل رهان. منهنجي اجازت
 کان سواءِ تون ڪا سوچ به سرجهڻ نه ڏين ۽ آئون
 توکي ري ٽهرڻي اهي اجازتون نه ڏيان، جن کي چاهڻ
 لاءِ تون لفظ به اڃان نه ڏين.

پلا جوانيءَ ۾ ڪو ٻارو سامهو چڏڪڻا رانديڪا
 ڏسي روئڻ لڳي ۽ هن جي اکيان رانديڪن جا ڍير
 ڪجن، ته هو يقينن رٿندڙ ڪلندڙ ريشمي بدن واري
 پوري ٿي ته ڪٽندو. پر ڪير ٿو ابڙي ڊگهي لاند
 ويڇاري، سڄي حيات پت جهڙ ۾ نيري، اوچتوئي اوچتو
 ڪو ستل سلو سرجي پور جهلي. هر سٺو ڪچي خوشبوءِ
 شين ۾ واسو ڪري. اهڙي سمي پرائڻ پيچڻ کي ڪير
 ياد ڪندو؟ شايد ڪوئي به نه. دکدائڪ حقيقت اها
 ته علي به نه، بلڪ علي ٿي نه.
 * * *

ان ۾ رٿڻ جي ڪا ڳالهه ته نه هئي. پر الاڻي
 ڇو ان ڏينهن فائنل ايئر جي شاگردن جي فائنل پڪڙڪ
 واري ڏينهن بي وقتي بيمار ٿي، ڊرڙجي پئي هٿس. جڏهن
 تو ۽ شميءَ نهر تي ڪاغذي پيرين جي ريس ٿي پڇاڻي
 تڏهن مون سوچڻ جي سمند ۾ پنهنجا پيرا ٿي هوڙيا.
 بيمار جسم کي هنڌ، اپ ڪنڊئين جو چار لڳو هو.
 روح رتوڇاڻ، سنجهي ويل آڪاس هيٺان وڃي لپئي
 هٿس ته اک وڃي ٿيڙوءَ ۾ اٽڪي هئي، هر سوچ جو
 منسلو ڪٽان نه ڪري، ڪيئن به ڪري، وڃي ٿي
 تنهنجي دڳ نڪتو. ٿيڙو ڏسيو پرائڻ جا ڀرتو پولار
 ۾ پٽڪي پٽڪي ٿي ويا، ۽ الاڻي ڪهڙيون ڪهڙيون
 يادون دڳ جهلي بيهي ٿي رهيون.

آئون ته هونئن ٿي هميشه جذباتي رهي آهيان،
 دوستيءَ جي معاملي ۾ دماغ جي بدران هميشه دل سان

پوڄيو هوم. نتيجو ظاهر هو. شخصيت اندران ٿي سرجي
 ٻرڻ ٿي وئي، پر بقول ڪنهن جي اندران ڦسي
 شخصيت حفاظت لاءِ ٻاهران خوديءَ جا خول وڌيڪ
 مضبوط بنائيندي آ، سو ان شام ان سوچ ۾ ته، جنهن
 لاءِ مرجي سو ڪانڌي به نه ٿئي، پيشو ڪفن جي ڪٽ
 ڪيو بيٺو هجي، ڪجهه نون فيصلن کي پنهنجو ڪرڻ
 جو سوچيم. نوان فيصلو به بعد بهادريءَ ۽ برداشت جا
 هي هيڏو آهي جو ايمان، هي اندر ٿي اندر رت جا
 ٻوڙا ٻاڙڻ، ڀلا من اندر ڪا بلڊ بئنڪ نه هئي،
 جنهن ۾ سانڀي وڃان ها اهي ڳرڙها.

آئون پنهنجن نون فيصلن تي ايتري ڪاربند ضروري
 رهي هئس، جو ٻي ڏينهن جڏهن تون ۽ شمي وات
 ٺوڪائيءَ خاطر روم ۾ لنگهي آيو ته مون بلڪل نارمل
 behave ڪيو. شايد ٿي سگهي ٿو، ان ورتاءُ ۾ ڪجهه
 بي ڌياني ۽ نخوت پڻ شامل هجي. مون کي خبر هئي،
 اها پڪڙ ڪرڻ ٻريزڊنٽ هئڻ جي حيثيت ۾ تو خاص
 پٺپور ۾ arrange ڪئي هئي. شميءَ مذاقا ياد ڏياريو،
 ”ڪيڏو مزو اچي ها، جي تون به ساڻ هجين ها، عليءَ
 ڏيئيءَ پڪڙ ڪرڻ خاص تنهنجي نالي پويان پٺپور ۾ رکي هئي.“

مون لنوائيندي نخوت سان چيو هو، ”ٺيڪ آ پئي.
 اسن به اوهان کي اوهان جي نالي پويان حضرت عليءَ
 ۾ قدم شريف گهمائي اينداسين. اوهان اسان لاءِ وقتي

وندر ڪئي، اسين اوهان کي دائمي سرور ڏينداسين.
 هوءَ اوهان جي خيرات هئي، هيءَ اسان جي بخش ٿيندي
 ڪيئن آهي نه. ايڪو چوڪو برابر؟ ”ڳالهه ڪرم
 هڪ نظر توڙي اڇلايم. ڏم تنهنجو منهن رنگ هاري
 ويو هو.

* * *

ٻئي ڏينهن ميٽرن جي گهر تو فون تي ليٽرائين جي
 اندر ۾ چيو هو، ”ڪڏهن ته چئو پنيور، پرين تنهنجي
 پيار ۾ ليڪا ڪهڙا ڪبا!“
 ”ڪهڙن ليڪن جي ڳالهه ٿو ڪرين؟ ليڪا ڪڏهن
 ڪو لهي ويا. انسان هئڻ جي ناتا آئون به ڪجهه
 حساس آهيان ۽ حساس ماڻهو دل جي دفترن ۾ ليڪ
 چوڪو پورو رکڻ جا عادي هوندا آهن.“ مون بناخلاق
 جي وچان تنهنجي ڳالهه ڪپي فون رکي ڇڏي.
 ٻه مهينا موڪلن جو طويل عرصو اسان هڪٻئي
 جي پيڇرائيءَ ۾ گذاريو. ان وچ ۾ شميءَ سان ڊپارٽمنٽ
 ۾ سڀ وٺڻ جي سانگي هڪ دفعو ملڻ ٿيو به سهي،
 پر ان سڄاڻيءَ سان نه مليا سين، جا بيتڪلفيءَ کي جنم
 ڏيندي آهي. ڪائنس خبر پئي ته اوهن پاڻ ۾ ملندي
 رهندا آهيو.

شميءَ ٻڌايو ”تو سان ملڻ لاءِ ڏاڍي دل هئي، پر
 موڪلن جي آخري ڏينهن تي، ڪڏهن عليءَ چيو هو
 ”پنيور موڪلن ۾ ملندين؟“ ته جوابا تو چيو هو ته

»فائنل ايئر جي تياري ڪنهن وٽ وڃڻ يا ڪنهنجي
اچڻ جي اجازت ئي ڪٿي ٿي ڏي! ان ڪري باوجود
دل جي توسان ملڻ ئي نه سگهيو.»

آخر ۾ شايد شميءَ هج پائي هڪ سوال به ڪيو
هو، ”اوهين پاڻ ۾ ڇو رٿا آهيو پنيور؟“
آئون سسڪي ڳالهه لنوائي وئي هئس ”توسان ته
ٻئي پرتل آهيو ٻئي!“

ان ڳالهه جو اعتراف اڃان مون پاڻ سان به نه
ڪيو هو ته آئون توکان رٿي آهيان. لڪلوتيءَ ۽
ڊرگدر ڪرڻ جي سرد جنگ تو پاڻ جوتي هئي. نوان
پيار پالي، انهن کي Privacy ۾ لکڻ تو سڳيو هو.
نه ته آئون ته هر دستڪ تي آتي ويئي هئس، ته اجهو
اجهو ڪوئي ايندو، اچي مون کي پنهنجي پيار ۾ شامل
ڪندو، پر تون نه آئين. ڇڻ به مسافر ڪنهن پليٽ
فارم تي پاڻ ۾ مليا، ملي ويٺا، هڪ جي ريل آئي،
پنهنجي مسافر کي ڪٿي منزل ڏي رواني ٿي. ويندڙ
مسافر هلندڙ گاڏي مان ڪٽ ٿو مڙي پٺيان نهاري،
ته رهجي ويل مسافر تي ڇا گذري؟

* * *

موڪلون آيون ۽ ختم ٿي ويون. فائنل ايئر جي
شاگردن لاءِ ڇڻ ٻن هفتن لاءِ زندگي اچي وئي، ان
کانپوءِ هر شاگرد کي يونيورسٽيءَ جي فضا کي ڇڻ
هميشه لاءِ خبرداد چوڻو هو.

نڌا گرم ساڻي لٽل لٽل منهن سان هڪ ٻئي لڏ
 عفبت جو اظهار ڪندا رهيا. هڪ ٻئي ڏانهن جذباتي
 لکيل رمارڪس، ننڍا ننڍا تحفا، پنهنجي هٿ اڪر
 لکيل دعائين جملن سان پنهنجي پنهنجي وٽ آهر برمعنل
 محبت جا ننڍڙا ننڍڙا اظهار!

يونيورسٽي ڪلاچ جي پهرين ڏينهن ٿي تو چيو هو
 ”پنپور توهان اڌڪلاڪ ڳالهائڻو آ. پيهر ڏسي سون
 سان ضرور ڳالهائجان.“

پڇيم ”ڪهڙو ڪم اٿڻ؟“ جو ڀانيو هو، شايد
 دوستيءَ جي پراڻي سردي کي ماضيءَ جي ملبي سان
 کوٽي، آڪسيجن ڏيڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي،
 تون منهنجو نارمل انداز ڏسي، ڪجهه اداس ٿي
 وئين. چئيم ”ايڏي نارمل آهين! تو شايد هرشي وساري
 ڇڏي آ، ڪينٽن جي ڪنڊ، بوگس بڪواز، ٽيڙو
 جو ٽمڪو.“

”ذهني سڪون خاطر تاخيون وسارڻ ثواب آ.
 ثواب ڪمائن خاطر ته انسان انسانن جو پليدان ڏيندا
 آهن. مون ته صرف تو جهڙي بلند مائهوءَ کي پلائي...“
 هاڻ لاءِ بلند جو لفظ ٻڌي، تنهنجو منهن ٽامڻو
 هڻي ويو. مان توکي تنهنجائي لفظ واپس ورائيندي ٻڌايو
 ”اڄ مون کي پيار نه ڪر، جو هينئر مون کي ڪوئي
 ياد نه پيو اچي... ڪوئي ياد نه پيو اچي مون توکي
 واقعي وساري ڇڏيو آهي...“

بهرحال گذريل واقعن کي قلمبند ڪرڻ جو ڪو
 واحد مقصد ڪهاڻيءَ جي تخليق نه آهي. مٿيءَ مان
 جڙيل ڪهاڻيون واريءَ جي لڏونءَ جيان پري پونديون
 آهن. پر ڪڏهن ماضي درد جو درياه بنجي، ذهن جي
 بنجر ڌرتيءَ کي رانگي ويندو آهي آ. ستون ستن جيان
 سرجن لڳنديون آهن ۽ ماڻهو پنهنجيءَ تخليق ڪيل
 ساوڪ جي سراب جي هڪر وري پٽڪڻ لاءِ تازو دم
 ٿي ويندو آهي.

اڄ يونيورسٽيءَ جي ماحول ڇڏي ڪي سال ٿيا.
 تنهنجو خيال ڪڏهن پلجي به ذهن ۾ ڪونه آيو. ان
 وچ ۾ اسين شهر ڇڏي ڳوٺ آياسين. ڪنهن ڪم
 سانگي شهر اچڻ ٿيو به سهي، ته به توسان ملڻ جو
 ڪڏهن اشتياق ٿي نه اڀريو. ايتريقدر جو ان آخري
 ڏينهن فيسرويل ڀارتيءَ تان موٽندي، جڏهن توکي پويان
 ٻن ۾ جاءِ نه ملي (يا ڄاڻي وائي اڳيان بيٺو رهين)
 تو چيو ”رئي آهين؟ پرتل هجون ها ته هڪ ٻئي کي
 دوست سمجهي ٿي ياد ڪريون ها. اڃا به هينئر سڀ
 ويڃا وساري پرچي پئ.“

”هن جڳ ۾ اهو ناھي ممڪن - جو ٻل لنگهي
 ويو، هو پنهنجي پويان عذاب جا اڻ ميا ليڪا ڇڏي
 ويو. عذاب جي وسري وڃن به سهي، ته به پنهنجي اندر
 ۾ اڪريل آهي ليڪا رانگي نه ٿا سگهجن. ٿڌو ٿڌو جو
 ٿڪو، ٻوگس ٻڪواز، ڪينتن جي ڪنڊ - آهي عذاب

سڀ درگذر. پر پنهنجي من جو، هڪ حصو هميشه لاءِ پوئو ٿي ويو، ان جي تلافي؟

لهندي لهندي چيو هيٺ ”آءُ دعا ڪندس پنيور. اسان جت به هجون، خدا ڪري خوش رهي سگهون.“ لفظ ”اسان“ مان منهنجو حصو ڪٿي وٺ. بي-ديانين جي ڪتاب ۾ آيل ماڻهو دعائن ۽ بدعائن جي اثر کان بي-نياز ٿيندا آهن.“ جواب ڏيڻ کان اڳ ئي تنهنجو اسٽاپ اچي ويو هو ۽ تون ڪجهه چوڻ جي ڪيفيت ۾ منجهي هيٺ لهي پيو هئين.

بس جو اهو آخري سفر هر شاگرد کي پنهنجي اسٽاپ تي لاهيندو اڳيان وڌي منهنجي هاسٽل تائين پهچي ختم ٿي ويو.

امتحان آيو ۽ ختم ٿي ويو. ڪاميابيءَ جي ڊگري ساڻ ڪري بابو مون کي هاسٽل مان ڪڍي گهر جي ڪنڊ ۾ ڦٽو ڪري، وري ڪنهن پيءُ ڊگ گهر ٿي ويو. بهرحال ڪنهن امتحان مان ڪاميابيءَ جي ڊگري هٿ ۾ اٽڪائي، ماڻهو خوش خوش نڪري ايندو آهي ۽ ڪنهن امتحان مان چپ چاپ گذري، صرف قوت برداشت جا ڪتبا ساڻ ڪري موٽي ايندو آهي. بقول موهن ڪلپنا ”اهو ڪهڙو ڏينهن آهي، جذعن اسان جي من جي ڪنهن ڪونسل ۽ عزيز ڀروا جو موت نه ٿو ٿئي. اڄ منهنجو من زندگيءَ جي سڀ کان وڏي شوڪ شيءَ آهي.“ سو ان جي قبرستان تي خاموشيءَ

جا مڪتبا مان ڪري جيسين جي سگهيو، تيسين ته
 بهرحال جيئو رهيو. پوءِ نيٺ ته مٽي مٽيءَ سان ملي
 ويندي. انهن فنا ۽ هر شئي ويران بنجي ويندي. اهڙي
 سمي قبرستان جي خاموش گذرگاهن ۾ جڏهن چنڊ
 جي چڪيا ويرانا واسيندي، تڏهن هڪ نرڀل روح پاڻ
 لڪائي ٻئي جوڻ مٽيندو. هو پنور بنجي ڏنل آستان
 گوليندو. وٺل بستيون هن کان پري ڇڏيندو. اها
 ڪهاڻي ورهين کان ورجائي ايندي، پوءِ به تازي
 رهندي. تيزيءَ جو ٿمڪو ڪڏهن به ختم نه ٿيو. پنور
 جي آتما ڪڏهن به مڪتي نه ماڻيندي، جو مسلسل
 محبتون ٻن دوستن جي وچ ۾ وڇوڙو بنجي ويون وار
 جيڏيءَ وڌ تان، رٺا پاڻ ۾ ٻهر پرچڻ لاءِ.

تخليق جو موت

هميشه جيان هيٺر به عيد آئي ۽ گذري ويئي —
دستور موجب هن عيد تي به صونن ۽ ڪشش جا ڪور
بدليا هئا — قالين کي چندڪو لڳو هو، بتيون چنديون
هيون، پردا مٽيا هئا ۽ رڌڻي ۾ سڳداسي چانورن جي
هٻڪار بهڪي هئي.

هستيءَ جون اهي ننڍڙيون ننڍڙيون ڳالهيون ڏاڍيون
ويساه جوڳيون آهن، جو هميشه ورجائيون آيون آهن
۽ ورجائيون وهبيون.

✓ ننڍڙيون ننڍڙيون ڳالهيون، هلاڪيون سلڪيون
يادون، منڙيون موسمون، پيارا دستور ۽ سٺيون رسمون —
ڪيڏيون نه ويساه جوڳيون آهن اهي شيون — باقي
بي ويساه ڪير آهي ته ساهه جي تند — جا ٽنڊي وير
ٿي ٿي لائي!

سو هن عيد تي به هر ڪم ائين ٿيو هو جيئن
هميشه ٿيندو آهي. باقي ناهي ڪير ته عزيز!

عزيز منهنجو دوست هو. دوست به هيٺر ٿي چوانس
جو آه به ٻين وانگيان مٿلن جي پڇاري آهيان. باقي اکين
اڳيان هوندو هو ته دشمن ڪري ليڪندي هئي
انس! ان کان پوءِ منهنجي ۽ عزيز جي وچ ۾ ٻيو
ڀر رشتو هو. آهو هئي ته عزيز منهنجي ماءُ جي
ماءُ جو پٽ ۽ منهنجي ناني جو همشڪل هو. ان

مان ثابت ٿيو ته هو منهنجو ماسو به هو، پر خير ماسو
منهنجو ان ڪري هو، جو هو منهنجي ناني ۽ نانيءَ
جو پٽ هو۔ باقي سچ سچ هو منهنجو دوست هو۔
عزيز ڪي عزيز ڪري هاڻي ٿي سڏيان جو منهنجي
اکين اڳيان ناهي۔ باقي سامهون هوندو هو ته هميشه
”يزيد“ ڪري ڪوٺيندي هئي مانس، جو هميشه پيو
اکين ۾ اٽڪندو هوم۔

سندس عمر اڄ کان هڪ سال پهرين ايتري هئي
جيتري هينئر منهنجي ۽ منهنجي عمر تڏهن پورا
پنجهويهه سال هئي۔ اسان ٻنهي جون عمر يون ساڳيون،
ڏاڻا ساڳيا، عادتون ساڳيون ۽ نوڪريون به ساڳيون
ٿي هيون۔ ڇڻ ٻئي هڪ جيڏا هڪ جيان ۽ هڪ جهڙا
هئاسين۔ باقي فرق ڪو هو ته حالتن ۾۔

انگريزي محاوري مطابق عزيز به ”وات ۾ سونو
چمچو“ ساڻ ڪري ڄاڻو هو ۽ مان به، پر مونکي
اتفاق سان حالتن ساڻ ڏٺو سو منهنجو ’چمچو‘ قائم
رهيو، باقي عزيز جو ’چمچو‘ ڇڏائجي ويو۔ تڏهن،
جڏهن عزيز اڃا پنڌ ڪندڙ مس هو، اسانجو نانو
مٿو ته عزيز به ڏٺڙجي ويو، رکوسڪو ڪاٺي ٺپيئون
هميشه هاسٽل ۾ رهيو ۽ ڌڪا ٽاپا ڪاٺي پڙهيو، سو
ننڍي وهيءَ ۾ جو چمچو جهلڻ ڏانءَ نه آيس ته وڏو
ٿي به عزيز پنهنجيءَ ۾ ۾ اهو سونو چمچو وري
ڪڏهن نه سنڀريو۔

اسان ٻئي تعليمي ميدان ۾ ڪڏ ڪڏ هلياسين، مشق
 کان وٺي ايم. اي تائين. عزيز هميشه پرائيويٽ ٿي
 پڙهيو، جو اسي رين جي ماستري مائٽ ۽ نپاڻ ۾
 ڪو چرچو ته ڪونه هو نه؟ ۽ جڏهن ايم. اي ڪئي
 سين تڏهن هيڪر وري اڪيلي سر سوا بن سو رپين
 جي نوڪري وٺڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. سو جيئن ڪار
 عزيز به وسان ڪين گهٽايو هو، ۽ تڏهن مان به
 ساڍن چئن سون جي ماستري وٺڻ ۾ ڪٿي وئي هئس ڪانئس.
 عزيز رهندو ته ڳوٺ جي هاسٽل ۾ هو، پر نظر
 ايندو هو هميشه حيدرآباد ۾. ڪنڊ جو جهاز جيڪو
 ٻڏيم ها ته، به ايترو رنج ڪونه محسوس ڪريان ۽
 جيترو عزيز کي ڏسي رنجي هئس دل ۾.

جڏهن به در پٽ، سامهون عزيز ته هوندو ئي
 هوندو هو. ڪڏهن چوندو هو، ڳهارن جا بل پرائڻ
 آيو آهيان، ڪڏهن ٻارن جي ڪتابن وٺڻ جا ڪارڊ
 ڏسيندو هو ته ڪڏهن شاگردن جي يونيفارم ٺهرائڻ
 جا سبب ٻڌائيندو هو. پر منهنجو ذاتي خيال هو ته
 انهن سڀني شين کان سواءِ اهم سبب جيڪو کيس ٻئي
 ٿئي ڏينهن سفر جا سور سهڻ لاءِ آڀاريندو هو، اهو
 هو سندس هڪچر ڏسڻ جو شوق.

۽ کيس ايندو ڏسي فورن ويهي لڳندي هئس پنهنجي
 ڪرت کي. جلدِي جلدِي فرج کي تالو ڏيئي ڇاڀي
 وڃي رکندي هئس وهائي هيٺ. پوءِ باٺ روم ۾ وڃي

ڪهٽ مان صابن تيل، ڦٽي پيسٽ، ٽوال ۽ اهرڙيون
پون شيون ڪڍي انهن جي جاء تي ڪو 'هالو چالو'
سامان رکي ڇڏيندي هئس.

اهو سامان به سندس محبت ساري ڪانه رکندي هئس،
پر ان لاءِ جو سري ڪان ماڳهين ڪاشيءَ نه
ڏسندو ته هڪ ڇاٽندو هو ته اهي
شيون مون ئي ڪٽي ڪٽي گول ڪيون آهن پوءِ
ڪنهن نه ڪنهن طرح اک بچائي منهنجي روع مان
اهي شيون تڳاڙي وٺندو هو.

منهنجي ڪا هروڀرو ساڻس دشمني صرف دشمنيءَ
ڪان ڪانه هئي، پر سندس افعال ئي اهڙا ڇپا-ڇٽا
هوندا هئا. اهڙو سڌاترو، جو صابن ڪنڀين ته سڄي
ڇڪي پيرن تي ئي لائيندو هو. چئن ماڻهن جي پيسٽ
هڪ ئي وقت پوري ڪندو هو. تيل جي تيسين جند
چڏيندو جيسين وڃي باقاعدي ان ۾ ٽهي نه ڏي.

منهنجو خيال هو ته عزيز اڳوڻو حيدرآباد ۾
ئي اچي پاڻ کي ٺاهيندو جوڙيندو آهي باقي جيترا
ڏينهن ڳوٺ هجي اوترا ڏينهن اتي اها خجل ڪري
ئي ڪانه. سومون کي ايندي هئي سندس انهن ڳالهين
تي مٿيان هڪڙ به ته اهڙو ئي هو جو پري کان ئي ايندو
ته واکڙ واکڙ ڪيون ايندو. هلڻ مهل بوٽ جون
ڪڙيون اڏو ته زور سان وڄائيندو هو جو اڌ ميل تان
سندس اچڻ جو اعلان ٿيڻ لڳندو هو.

مانيءَ جي ميز تي مجال آهي جو ڪير مانيءَ
 ڪاٺي ساڻس پيٽ ڀري! چڱي خاصي ميز جي روماني
 ماحول تي، چڪر چڪر جي آواز سان، پاڻي ڦيري
 ڇڏيندو هو.

سندس انهنءَ بي تالي روش ڪري گهرجي باقي
 ماڻهن جي عام طور ۽ منهنجي ساڻس خاص طور ڪانه
 ٻڌندي هئي. سانت سان ته ڪڏهن وينوئي نه. اهوڙو
 ئي ڪڏهن هن شيءِ ۾ هٿ وجهندو هو ته ڪڏهن
 هن شيءِ ۾.

هيڏانهن هو ڏانهن ڏسي گهرندو هو ڊرائينگ روم
 ۾. صوف تان ڪشن کڻي رکندو هو سيرانديءَ هيٺ.
 ڳوٺان آندل بوت ۾ گپ جا گارا اچي رڱائيندو هو
 قالين تي. پوءِ سرو رکندو هو پٽ تي ۽ پگهرهاڻا
 پير وري صوف تي. ماني ڪاٺي هٿ ته ڪڏهن توال
 سان اگهيئين ڪانه. پائيندو هو ته بتيون ۽ پردا آخر
 ڇا جي ڪاڻ آهن. آءٌ سندس انهن بي ڍنگين تي
 ويهه دفعا ٽوڪي به چڪي هونديس، پر کيس ڪو اثر
 ئي نه ٿيندو هو. هميشه الي ويندو هو، چئي، ”ٻوت
 ڪهڙو آهي ته اهي پٽ تي لڳل نينگهه، گادين تي
 تيل جا تبا ۽ ڪورن تي پهرن جا نشان منهنجا ئي آهن؟“
 پوءِ ته مان هوندي هئس موقعي جي تلاش ۾ ته
 ڪيئن ڪيس سڳ سوڌو پڪڙي لهجي ڪريان، جو
 آئيندي گهٽ ۾ گهٽ ان ريت لڪ ڪرڻ ته ڇڏي ڏي.

سو هڪ دفعو کيس موقعي تي جهليو به هئو. سندس
 پاڻ هائڻ - هئڻ ۽ پٽ تي لڳل تازن لينگهن جا فنگر
 ڀرتس ملائي بطور عيني شاهد، اميءَ کي وٺي آئي
 هئس جاءِ واردات تي. ثبوت ثابت ٿي وڃڻ کان پوءِ
 سڌيءَ طرح اميءَ کي ۽ ان سڌيءَ طرح کيس نوٽيس
 ڏيندي چيو هئو، ”امي، جي آئيندي ان ريت، ڪريت
 ڪئي وئي ته مان کيس سڌو ريفر ڪنديس سپرڊم
 ڪورٽ ۾ بابي جي اڳيون...“ امي کي خبر هئي:
 اول ته بابو منهنجو ڪيڏو مان رکندو آهي ٻيو ته
 بابي وانگيان منهنجي وات تي به گهڙو مت ناهي -
 سوچي اهي خبرون ويون بابي جي ڪن، ته اوڏي جو
 اوڏي مهل ٿڌي تي ئي کيس ’جائو‘ ڪرائيندو. سوان
 ڊپ کان اميءَ، ايڏا سخت ڳالھو ڏنا عزيز کي جو
 غريب سمجهي نه سگهيو هو ته پيئس ۾ اها ناگوار
 تبديلي ڪا ’گرفتاريءَ‘ کان پهرين جي احتياط ۾
 (beil before arrest) ’ضمانت‘ طور آيل آهي.

ڪتابن ۾ منهنجي ۽ عزيز جي نيسٽ خاصي نئين
 ملندڙ هئي. هميشه ڳوٺ وڃڻ کان اڌ ڪلاڪ
 پهرين منهنجي اڳيان اڳيان ڦرندو هو. چئي، ”فلاڻو
 ڪتاب ڏي، ريل ۾ پڙهندو ويندس. وري ياد ڪري
 ڪئي ايندس.“

آءٌ ظاهر آهي ته ڊپ جواب ڏيندي هئي سانس.
 پوءِ عزيز هڪڙيءَ تي آءٌ ٻيءَ تي جهليو به ڪري ڪري.

پهچندي هئي امان جي ڪن. ڪڏهن عزيز کي ڳالهائڻ
پوندا هئا ڪڏهن مونکي.

پر گهڻو ڪري اسي پاڻ وچ ۾ پئي ڪتاب وٺرائي
ڏيندي هئس. ان وعدي تي ته ڪتاب هيتن ڏينهن
۾ هيتري حفاظت سان واپس ڪيو ويندو. ۽ پوءِ ته
مونکي پڪ هوندي هئي، ”مڃين ته مڃين ڪتاب
ضرور عزيز جو ڪنيل آهي.“ پوءِ آءٌ سندرو ٻڌي سائس
وڙهن جا ساڻيا ها ڪندي هئس. هتان اڃان منهن
ڪڍندو ئي مس هو ته آءٌ به وٺي ويندي هئي سائس
هڪ ئي ساه ۾.

”يزيد ڪتاب آندو“ پڇندو هو، ”ڪهڙو ڪتاب؟“
”اهو جيڪو ان ڏينهن ڪڍي وئين.“ بغير ڏني منهنجي
لهجي ۾ هروڀرو جو اعتماد هوندو.

ان ڳالهه تي عزيز ڪٽندو هو قسم، چئي، ”امڙ
سندو جو سنهن؟“ پر آءٌ ڳالهه ڪاٽيندي هئي سائس
وڃ مان، ”مڃين نه مڃين ڪتاب تنهنجو ئي ڪنيل
آهي.“ چونڊو هو، ”سولي علي جو...“ پر منهنجو آرڊر
صفائي کان پهرين ئي اهو ٿي ويندو هو، ”وري
اچين ته ڪتاب ڪنيو اچانءِ. نه ته منهنجي طرفان
پنهنجي عزت هيٺ مٿي ڀانئج... ٻڌئي... عزت اڳ ۾ ئي
پوري سوري اٿي... جي اها به هلي ويئي ته...“
تسڪيون ٻڌي پهر قسم جو سلسلو چالو ڪندو
هو، چئي، ”حضرت عباس جو سنهن مونکي نامي خبر.“

پهر سندس آتھن فسمن ٿي ٿيسن اعتبار ڪارڻ ڪنڌي هئس جيسين وچين ساڳيو ڪتاب پنهنجي ڪنهن وهائي يا صوف هيٺان نه ڪڍان، پوءِ ان لڌل ڪتاب کي ان زيت لڪائي ڇڏيندي هئس جو عزيز جي اڪٽ نه بچڻ هي، ان احتياط کان ته جي آئينده سچي پچي ڪو ڪتاب ڪٽي به ويو ته کيس وري ان رعب مان ڊپائي نه سگهيو.

تن ڏينهن اسين رهندا هئاسين پنهنجي پراڻي جاءِ ۾، جنهنجا چار روم چڪي ٿاڻي اسان کي ٿي پورا مس ٿيندا هئا. بابو ۽ الطاف (منهنجو ڀاءُ) آهن هميشه جا خلوتِي، سو نه هي ڪنهن جي حد دخلي ڪن ۽ نه ڪو ٻيوئي هنن جي ڪمرن ۾ وڃڻ جي همت يا حجت ساري.

باقي ٽيس آڱ ۽ اسي، سو عزيز ايندو هو ته گهڻو ڪري اسيءَ جي ٿي روم ۾ گذاريندو هو. ڏينهن جو سوڙهو سنگهڙو ٿي ويهاڻو ڇڏو ڪري ليٽو پيو هوندو هو پينگهي ۾، ۽ رات جو سمهندو هو اسيءَ جي ڪٽ تي. جيتريون راتيون عزيز اسان وٽ هوندو هو اهي رڙيئي راتيون اسي هٿ تي سمهندي هئي. ۽ مون ئي ڏسي ان ڪالهه تي وٺندي هئي. هو ته مون کي ڏسي ڪنهن نه ڪنهن بهاني ڏينهن ۾ هڪ دفعو ضرور چوندي هئي، ”هٿ تي ڪڍهن ڪڍهن سمهن به ڏاڍو سزي وارو ٿيندو آهي.“ هر مونکي خبر

هئي ته پت تي سمهن ڪيتري قدر مڙي وارو ٿيندو
 آهي خاص ڪري پيريءَ واري هڏ سان.
 ”آخر امي، تون منهن ڪوڙو ڪري چوبنس چو
 نتي ته تون پت سمهن ۽ لات صاحب سمهن ڪٿ تي.“
 امي چوندي هئي، ”مون کان ائين نه ٿيندو، مون
 کي پت تي سمهن خراب ڪونءِ ٿو لڳي، پوءِ هرو
 پرو...؟“

امي کي عزيز جون وري ٻيون ڳالهيون ڏکيون
 لڳنديون هيون. هوندو هو هميشه جو دهريو، ڪندو
 هو سدائين ايتيون مڃتيون ڳالهيون. پاسي کان ويهي
 فضيلت سان ڪا ڳالهه ڪرڻ ته چڻ سگهيوئي نه هو.
 پاسي کان ويلل ماڻهونءَ کي ڏسڻ هئي هئي اصل
 ايڏو ته ڪٿ ڪندو هو جو آءٌ ڪانهس سنجيدگيءَ سان
 پڇندي هئس، ”عزيز تون ڪٿي اڳئين جنم ۾ پيند ماستري
 ته نه ڪئي آ؟“

هڪ هنڌ ويٺي به ايڏي چهر ڪندو هو جو ڪل ڪل
 ۾ صلاحون به ڏيڻ لڳندي هئي مانس، ”بس پاڻي، جي
 انهن Random Activities کي ٿورو به Arrange
 ڪرين ته پيند ماستر سان گڏ ڊانس ماستر به ٿي سگهين
 ٿو. پنهنجي خاندان جو منهن مڙي ڪندين پيو ڀلا ٻارن
 کي پڙهائڻ واري ماستري ۾ رکيو به چاهي؟“
 سو امي چڙندي هئي سندس دهرئي پئي ۽ ايتي
 سستي ڳالهين تي. الله رسول به ته هرو پرو ٻيا اکين

ام اٽڪندا هئس نه...

هڪ لڳان گهڙيو هو باٽ روم ۾. ڪجهه دير ٿي
ته اتان رڙين جي وارو وار لڳائي ڏٺين... ايڏو ته
حشر مچايو هئين جو اسي اٿو ڳولل وڃ ۾ ڇڏي اچي
در تي بيٺي هئس. ايڏو بي چين ٿي پڇيائينس، ”ڇا
ٿيو عزيز، ڇا ٿيو؟“ اندران جواب ڏنائين، ”ڪم ڪونه،
بس گرمي ٿي لڳيم.“ اميءَ چيس، نالائق، ان تي هيڏيون
رڙيون. مون پانيو ته ڪو...!!“

چئي رڙيون ان ڪري ڪيم جو هتي خيال آيم
ته جڏهن نئين جاءِ جوڙايو تڏهن باٽ روم ۾ پنڪا
هٿائڻ نه وسارجو، جو گرمي ٿي ٿئي. هتي به جيڪر
ٻاهر نڪران ها ته تيترو وڃيم ها وسري...“
ٻاهر نڪتو ته چيومانس، ”عزيز، تنهنجي فڪر ۽
تدبير جو پرواز باٽ روم کان شروع ٿي وري اتي ئي
دم ٽوڙي ڇڏي. واه واه. ڇا خيالن جي آڏام آهي؟“
ان تي عزيز ڏٺو هو هڪ وڏو ليڪچر اميءَ جي
ٿي آڏو. جنهنجو ته ڪجهه ان ريت هو ته Sex کان
وٺي Soul تائين سوچ جو پهريون سيمينار باٽ روم ٿي
آهي. ۽ وضاحت ڪندي ڪي اهڙيون ڳالهائون به
چئي ويو هو جو اميءَ به هٿ ڪري ورتا هئس.
چيو هئينس، ”مٿا الله رسول جا ٽڙيل چورا، ڏسين
ٿو ڪفر بکي بکي منهن جي مٿيا ٿي مري ويئي
اٿئي. تنهنجي گهر ۾ پير رکڻ سان لڄي ٿي نه ايندي
باريا بي لڄڻا.“

ان تي عزيز ويندي ويندي چونڊو هو. "خدا رسول جو ناهيان ورتل ادي، منهن جي مٿيا ته فيراڊال جي نذر ٿي وئي اٿم. پگهار پورو ٿي نه ٿيو سو..."
 ۽ جڏهن عزيز اسي جو ٿڪ بچو کائي پٺ ڏيندو هو ته هميشه اسي اکين ۾ پاڻي آڻي چوندي هئي، "جڻ ٿي ڪريانس ته هانو ٿو سڙيم. پر افعال ٿي اهڙا اٿس. ڏسان پئي ته لهي به ڪيڏو ويو آهي. جڏهن ڄاڻو هو ته بابو سندس پيرا کين تي رکي چونڊو هو، هي منهنجو ڪعبو آهي ڪعبو."

قرض ڪڍڻ لاءِ مونکي ڪيئن ڪيئن ڦاٽل ڪندو هو. "سوا ٻه سؤ پگهار. تنهن مان هاسٽل جو بل ڀريان، ڌوپيءَ جي ڌلائي ڌيان، ۽ ويلا مانيءَ جا ڪڍان، شيو جو سامان وٺان، ٻه-ٽي فلمون ڏسان..."
 آءُ اهو سڄو پروگرام ٻڌي پشمن ڏيڻ کان لنوائڻ کان چوندي هئس، "ڀلا فلم ڏسڻ ڪو هروڀرو فرض آهي؟"

چئين، "پنهنجي من جا پاڻ تي به ڪي حق ٿيندا آهن آخر؟"

پراڻيئين، "تو ڪي ڪهڙي خبر؟ فلم ڏسڻ فرسٽريشن کان فرار جو سڀ کان سستو نسخو آهي ماڻهو ته پاڻ کي پراڻن لاءِ الائي ڪهڙا ڪهڙا جتن ڪندا آهن."

"اها ته ڪا ڳالهه ڪا ناهي، جڏهن سوچيو

گهٽ ماني ڏيڻ تي هجي ته پوءِ فرستائين خدار بچي ويندي آهي.

کيس چوڻ کان ته ائين چهر هر دل ۾ پاڻ ئي پاڻ تي کلڻ لڳي هئس.

مون کي سوچيندو ڏسي جيائين، پروگرام سچو تنهنجي آڏو آهي تون ئي ٻڌاءِ ڪهڙو Item واڌو يا فضول آهي جو ڪڍي ڇڏيان؟

مان کيس صلاح ڏيڻ لاءِ واقعي سوچڻ لڳي هئس ته واڌو Item کي ڪٽ ڪري، کيس پگهار جي پورٽ جو ڏسيان جو آئيندي هو قرض ڪٽڻ کان بچيو رهي.

”... ڇا فلم جو پروگرام ڪٿي من جي مونجهار کي رهڻ ڏي ها. مانيءَ جي تن ويلن مان ڪٿي به ڪري ها. يا ڏوهيءَ کان ڪپڙا ڌوئارڻ ڇڏي مجنون ٿي رستن تي هليو اچي ها. انهن Items مان ڪهڙو Item واڌو هوس آخر؟ تڏهن مان سمجهي نه سگهي هئس سواءِ ان جي ته، عزيز جي جان تي سفيد پوشي جو ڀرم به ڪيڏو نه وبال بڻيو هو!

بيشڪ وعدي جو هميشه سچو رهيو. هتان اڃان پگهار ملندي ئي مس هئس ته فورن اچي در تي ٽيڪسي بيهاري پهرين قرض چڪائي پوءِ ڳوٺ ويندو هو. سندس در تي بيٺل ٽيڪسي ڏسي ڄاڻي وائي چوندي هئس، ”ٽيڪسي بيٺي اٿي عزيز، نه ته پٽ ڪارايان ٺاهو ڪو.“ کاڌي جو هو ڏاڍو شوقين. اڃان هتان گهر گهرڻدو هو ته ڪن نظر رڌڻي ڏانهن وجهي اسيءَ کان پهچندو

هو، ”اڙي آهي ڪا شيءِ ڪاڏي لاءِ ڪن سٺائي
 ٿي سٺائي؟“
 آءٌ وڃ ۾ ٿي ورائيندي هئي سانس، ”بلڪل -
 سٺائي ٿي سٺائي...“

سو پٽ جو ٻڌي سندس منهن تي سچ پچ سوچ
 جا ليڪا وڪرڻ لڳندا هئا... ڀڄندو هو، ”ته پوءِ
 ٽيڪسيءَ کي ڪجهه وڌيڪ ڏيئي بيهاريان؟“
 ”ها... جي مهانگو نه چٽيئي ته...“

پوءِ ٽڪر ٽڪر ۾ ڪوسا ڪوسا گرھ وات ۾
 وجهندو ويندو هو ۽ واہ واہ ڪندو ويندو هو. ويندي
 ويندي چونڊو ويندو هو، ”واقعي گهر جي روٽي پاڻيءَ
 ۾ به ڪو ’معراج‘ جو مزو آهي. پر اسان ڀارن اڀاڳن
 کي معراج ملي ٿي ڪونه!“

هڪ لڳان پريان کان ٿي پاڻ سان هيڏي ساري
 پيتي لوڏيندو آيو. چيئين، ”B. I ڪٿي اٿن لازمي
 ٽيچنگ ۾، سو آيو آهيان B. T ڪرڻ... پر رهندس
 اوهان وٽ ئي. جو نڪو هاسٽل ۾ داخلا ٿي ملندم
 ۽ نڪو ٿي پاڻ ۾ حال ٿي ساريان.“

اها ڳالهه ٻڌي، منهنجي جو منهن جو پنو لٽو ٿي
 پاڻ به اهو تاڙي ويو. سو چيئين، ”شڪر ڪر جو
 تون ان آزار کان بچي وئين، نه ته ۱۲ مهينا مون
 وانگيان گيسٽيءَ جو ٺڪاءُ هيو لڳي ها.“ ڪامي چيو سانس
 خير ۱۲ مهينا ٺڪاءُ ته هاڻي هيو لڳندم، تون ته ڀڄاڙي ۽

جو سرٽينڪيٽ به وٺيو ويندڙن ۽ منهنجي لڪاءَ جو
تم ڪو ڪوٽيل ٿي نه نڪرندو.

سمجهي ويو سو چيئين، ”نه مان هروڀرو اوهان
کي تڪليف نه ڏيندس. چڱي عرصي لاءِ رهڻو اٿم نه.“

چيم، ”تون پاڻ جا تڪليف نه ڪرين اها اسان
کي ڪرڻي پوندي آهي. نل ڪولين ته بند نه ڪرين.

رت جو ٻيڙين جا ٿوٽا ڳولهن سڄي گهر جون بتيون ٻاري
نند ڦٽائين. ڪڙيون وڃائي وڃائي دٻين جا دهڪا ڏين...“

چيئين، ”نه، نه، آئينده ضرور احتياط ڪندس، بس
پاڻي وعدو...“

”هي ڏس پتين تي لڳل لينگها... تيل هاڻيون
گادبون... ۽ ڇها ٿيل وهاڻا. چڪ جا ڦالين تي رانگڻا.

هي سڀ تنهنجي اڍنگائيءَ جا ثبوت آهن...“
مون لڪ چپ ۾ کيس سندس بي ڌاڻي هلت چلت

جو احتياطان نوٽيس ڏيئي چڏيو جو آئينده گهٽ ۾ گهٽ
يا ’خيال‘ ڪري نه ته ’جائو‘ ٿي ڪري.

بس پوءِ عزيز رهڻ لڳو هو اسان وٽ. ڪجهه
پاڻ ’سمجهه‘ ڪيائين. ڪجهه اسان سمجهوتو ڪيو

۽ اهڙيءَ طرح وڙهندي ڪلندي، ٻڌندي ٻڌائيندي وقت
جو وهڪرو وڃڻ لڳو هو. گڏا اکر اڃا به هڪ ٻئي

کي چوندا هئاسين. لفظن جي ڏي وٺ ۾ اڪثر تلخي
به ٿي ويندي هئي. پر تن ڏينهن منهنجا نظريا به نرالا

هوندا هئا ۽ عزيز کي به بهرحال اسان وٽ رهڻو هوندو
هو سو ننڍي ننڍي لفظي چڪرين کي هڪ ٻئي جي

’انا‘ جو سوال ٻڌائي وهندا هئاسين. جو تڏهن منهنجو

خيال هوندو هو ته اسين سڄي لفظن جا ئي ٺهيل آهيون
اندر ۾ جي رڳو اڳڙيون اٿئون ته ڇا ئي ٻيو! سو
ڪوشش بهرحال اها هوندي هئي ته هڪ ٻئي کان
مات نه کائجي. عزيز مونکي سٺي سیر ۽ مان جي
سوا سیر نه پڇيائين ته مان به ڪهڙي؟

اصل ۾ مونکي هوندو هو پنهنجي Ego جو ڏاڍو
خيال، سو ان Ego جي حفاظت ۾ اگر ڪڏهن ڪڏهن
لفظي گرمي وڌي به ويندي هئي ته پوءِ Sorry ڪرڻ
به ته آخر جهڙن تهڙن جو ته ڪم نه هيو نه؟

ڪڏهن ڪڏهن اميءَ وٽ وڃي وهندي هئس
چوندي هئي، ”تنهنجي عزيز سان اها روز روز جي
ڪل ڪل مون کي ڪان ٿي پرڇي. گهڙن جا پاڻي
سڪيو وڃن ان طرح ته. خبر ٿئي جڏهن تون ننڍڙي
هئين ته تنهنجي لاءِ اسان ڪڏهن نه ڪيڏا ورتا ۽
نه گرم ڪپڙا، بابو جڏهن به حيدرآباد ايندو هو ته عزيز
لاءِ ورتل سامان مان ايترو ته تنهنجي لاءِ ڏيئي ويندو
هو جو اڄ تائين تنهنجا اهي ڪيڏيل ڪيڏا ۽ پهريل
سوئيٽر سنڀالي رکيا اٿم.“

۽ اميءَ جو اهو بليڪ ميل وارو سوڊ تائي وٺندي
هئس، سو ان موضوع کان هئي ’عزيز‘ کي موضوع
بڻائي چوندي هئس، ”پر امي، اهو ته تون به سمجهدين
ته اهي ڏاڍو بي ڍنگو. هن تي ته ڪڙر جو اثر ٿيو
نه ڪيڙ جو. آخر ويو الاڻي ڪنهن تي؟“

امي رنج سان ورائيندي هئي، ”ڪڙر ۾ ٿيوني

ٽه، اٿر ڀلا ڪٿان ٿيندس؟ ننڍي لاسڪون ٿي ٿوري
ويو... ننڍڙو هو ته بابو سندس پير اکين تي...؟
آءٌ چوندي هئس، ”پر اسي اٿي هڙڇڙو، تون
اجايو ٿي ڏنڄ ڪرين؟“
جيئن ”تون چڙپيندي آهينس ته هانو سڙندو اٿر“
... ۽ منهنجي جا بي عزتي ڪري منهنجو هانءُ
”ساڙيندو آهي سو؟“

جيئن، ”تنهنجي ڪندو عزيز بي عزتي؟ توکان
هو ڪيپائيندو آهي سو...“
”خبر اٿي اسي، اڃا ڪله تازو مون سان اڏڪيو
آهي. ڪله شام منهنجيون ساهڙيو آيون هيون ته ويه
چڪر ڏيئي مون کان پڇيو اٿس ته، اهي ڪٿان آيون
آهن. ڀائر ۽ پير ڇا ڪندا اٿن ۽ پرفيوم ڪهڙو يوز
ڪنديون آهن؟“

جيئن، برابر آهي ڇيڳڙو، پر تون منع ڪرڻس هانءُ...
”منع ڪئي مانس، پر خبر ٿي مون کي ڇا چيئين؟“
اسي ۽ وچان ڳالهه ڪت ڪري چيو، ”پهرين تون
ڀڌاءُ تو منع ڪيئن ڪيس؟“
چيو مانس، ”ڪٽل کاتا، تنهنجي ڏانءُ جون ٺاهن

اهي پرفيومز، چٽل ڪارٽوس!“
تنهن تي مون کي ٿو چوي ته، ”ڏانءُ جون تنهنجي
به نه هيون. پر دعا ڪر جو جائين حيدرآباد جي من
گهر ۾ جي ڇمڻ ها ڳوٺ جي ڪنهن غريب جي
گهر ۾ ته هيئر تون به ڇيڻان پئي ٿڌين ها يا اڳت
ويئي ائين ها.“

فجر ٿيندو هو ته عزيز کي لڳندي هئي ڇانهه جي
 ٻڙ. هو سدا جو چاٺو، سو ياد نه هوندو هئس ته سمهن
 مهل رات جو جتيون ڪٿ لاهي ستو، سو فجر جو اٿي
 اسانجي ڀڳ کان سربانن ۾ اسيءَ کان پچندو هو،
 ”اڏي منهنجي جتي ڪا ڏٺي؟ الاءِ ڪٿي لائڻ؟“

ڪيترا دفع اهي پادر منهنجي سيرانديءَ سٽي ويو
 هوندو ۽ مون کيس ٽوڪيو به هوندو، ”جتي سمهن
 ات سٽيندو ڪر اهي گهيتلا، ان ريت منهنجي سيرانديءَ
 جو سٽيو وڃين سو سڄي رات خراب خواب ڏٺا اٿم...“
 جيئن، ”خراب ذهنن کي عيش خراب خواب ئي
 ايندا آهن، فرائڊ ائين ٿو چوي...“

سار کائيندي ورائيوسانس، ”مون کي ڇڏي فرائڊ
 ڏاڙهيل توسان اهي ڳالهون ڪڏهن ڪيون؟“
 چيئن، ”اهو جيڪو گلاس جي زور تي spirit
 ڪون گهرائيندا آهن، سو تڏهن مون به کيس ڳالهه
 بولھ ڪئي هئي؟“

پڇيوسانس، ”پهرين آيو به هئي؟“
 چئي، ”واه ڪاٿي دجال وانگيان اوڏي مهل اچي
 حاضر ٿيو.“
 ”پوءِ ٻيلا قوم جي نالي ڪهڙو بهنام ڇڏيئن؟“
 پڇيوسانس.

جيئن، ”قوم لاءِ ته بس رڳو خوانين جي تشريح
 ڪري ويو باقي سو تنهنجي خاصي مٽي پليڊ ڪيائين.“
 ”ڪجهه پنهنجي لاءِ به ته ڀارو هڻائينس ها؟“

ورائين، ”ها چيو هومانس. پر جيئن نوجوان
الله وارن جون ’جتيون‘ آهن فرشتن جي هٿ! باقي
مان رکو ماڻهن جا ڪچا ڇٽا ٻڌائيندو آهيان. سو ويندي
ويندي تنهنجي نالي چئي ويو ته آءٌ سندس چڙو پوتو
ٿيان. باقي پاڻ ته منهنجي به ڏاڏي لڳي!“

سو ڳالهه ٿي ڪيم ته فجر ويل عزيز کي لڳندي هئي
چانهه جي ٻاڙ ۽ سرباٽن ۾ امي کان پڇندو هو جتيءَ
جو. سو هڪ دفعو سندس اهو پڙلاءُ منهنجي ڪن به
پيو هو. سو پنهنجي روم جي دري کولي ڄاڻي ٻجهي
چيو مانس، ڇا ويو ٿي عزيز؟“

ورائين، ”منهنجا پادر الائي ڪيڏانهن ويا؟
اڏاھن ته ٺاهن؟“ سان اتان رڙ ڪري چيو مانس،
”ها ها پسائي رکيائمان ۽ منهنجي روم ۾ اچ، اچي
ڪٿي وڃ...“

اهو چئي منهنجي ته اک اک سان لڳي وئي هئي
پر صبح جو ڏٺم ته سوڊ ليڪ نه هو اميءَ جو. رڌڻي
۾ گهڙيس ته عزيز ات چانهه جا وڏا وڏا سرڙاڪ پئي
هنياء. مون به اميءَ کان چانهه گهري ته ڏيڻ جي بدوان
منهنجي اکيون ڦٽي ڪري پاڻ وڃي لڳي بي ڪرت
ڪي. مون کي جلدي پنهنجي اسر وارو جواب ڪرڻ لڳو.
سو سان به ڏت هنيون ڇپ چاپ ويئي رهيس، پر اميءَ
کان گهڻو برداشت ٿي نه سگهيو. سو چيئين، ”دنيا
جهڙن جون ڌيون پڙهنديون آهن ته ان سان گڏ
هر رڙينديون به آهن ۽ تون؟“

”چو مون ڇا ڪري ٿو؟“
 چوھ مان چيئين، ”اهو ڪو جواب ڏيڻ جو دنڪ
 هو. اسر مهل، اٿهو اٿي الله رسول جو نالو وٺڻ ۽ تون...“
 ”پر اها ڳالهه ته عزيز ۽ منهنجي وڃ جي هئي
 امي... ۽ اسين پاڻ ۾...“
 عزيز کي ڇپ ڏسي مون پنهنجي پاليسي ٿورو بدلائي پر
 امي به ڇڏڻ وارن مان نه هئي سو چيئين ”کڻي ڪنهن جي
 به وڃ جي هجي، پر ’لڇڻ‘ به آخر ڪاشي ۽ ٿيندي آه. ٻڌ؟“
 عزيز ورتو جهٽ موقعي جو فائدو سو چيئين ”ادي
 هڪ انگريزي قول آهي...“

مون کي پڪ هئي ته اهو قول منهنجي فائدي ۾
 ڪونه ويندو ويتر ٿيندو ٿئي ٿي تيل، سو ڳالهه اڌ
 ۾ ڪهي چيومانس، ”ڇڱو ڇڱو هـاڻ ڏس ڇانهه
 ٿي مڪ پويئي.“

پر عزيز کي پڪ هئي ته صبح ساڻ رنڌڻي ۾ مڪ
 جو گذر ناهي ٿيندو، سو ڏاڍي اطمينان سان پنهنجي قول
 پورو ڪيئن ۽ چئي، ”انگريزي قول آهي ته جنهنجي دولت
 وٺي- تنهنجو ڪجهه نه ويو- جنهن جي صحت وٺي سمجهو
 ته ڪجهه ويو- ۽ جنهنجا ’لڇڻ‘ ويا پانيو ته هڙ ٿي ويو!“
 اهو ٻڌي مون کي ورتي بچڻ، سو چمچو سڄي چڙ
 مان چيومانس، ”ڏس دام ۾ رک پاڻ کي عزيز نه ته.“

پر امي ۽ جي ڪن تي منهنجي هڙ وڃڻ جو اطلاع
 پهچي چڪو هو سو هڙ وڃڻ تي ايڏو ته ماتم مچايائين
 جو منهنجو اتان ڇپ چاپ ڪس ڪس کان سواءِ ڪو
 چاروئي نه رهيو هو، چئي، ”ها ها هڙ ٿي ويس مون کي“

ڪهڙي خبر ته جمع سان ئي ڪي هن جا چئي، جا
جهم پئسا به چڙهي پوندا... دنيا جون ڏينون ڏسندي
آهيان ته پست ٿرندو اٿم... هيءَ...

اهو ٻڌي مون کي عزيز ٿي ويتر ورتي باهم، سو ساڙ مان
پاسي کان لنگهندي چوندي وئي مانس، ”پوءِ هي ٿوهر جا
سڪل چوڏا، جي وير نه وٺانءِ ته مان به مان، ٺاهيان“
ان صبح جو ڏاڪڻيون لهندي سوچيندي وئي هئس،
”مٿو وٺ جهڙو اميءَ کي ڪيئن برغلائڻي ويو. اڄ
مجهند موٽندي جي اميءَ جو مود ٺيڪ رهيو، ۽ پاڻ
به وجهه چڙهيو ته ڪنهن ڪنڊ پاسي ڪري دٻڙا
ته زوردار پٽينديسانس رڳو وجهه چڙهي.“

هڪ لڳان بابو ويو هو ڳوٺ. اميءَ ٿي پڙهي مٿي سنجهان
جي نماز، سو وجهه وئي عزيز کي چيم، ”عزيز، جي ساڻ
ڏين ته تون آءٌ ۽ الطاف جيڪر شام ملهائون ٺاهوڪي.“
پڇيئين، ”ڪيئن؟“ چيم، T-V ڏسندياسين چاءِ
پنڊاسين ۽ تنهنجون پيڙيون چڪيندياسين.“

تنهن جي منظوري سان وڃي ويناسين ڊرائينگ روم جي
پٺ تي. مون احتياطن روم جا پردا چڱيءَ طرح ڪيرائي
چڏيا جو مٿان پيڙيءَ جو دونھون يا ڏپ ٻاهر نڪري.
عزيز پهرين پيڙي دکائي به سوٽا هڻي مون کي ڏني
مون پچڙي چئي به ڦوڪون پري الطاف ڏي ڪئي-
۽ الطاف عزيز ڏي ورائي. اهڙي طرح به راتونڊ پورا
ڪري وري نئين پيڙي دکائينس، هر وڃ به عزيز هئين
رڌ به چئي، ”ان ريت پچڙيون پچي پچي جي پيڙيون

پيتو ته مون تي ٿيندو بوجو- جي چڪڙي هجيو ته سڄي
 پيڙي چڪو، نه ته توهانجي مرضي.“
 چمر، پاڻي ڏس، چڪينداسين ائين جيئن هينئر
 چڪي آيا آهيون. باقي سو توتي بوجهه وجهڻ اصل
 ڪونه ڏبو. جيتريو پيڙو پون اوترا پيسا گڏي وٺي
 ڇڏجانءِ. بيشڪ ٿڪوئي پري مٿي جي حساب سان.“
 چيئين، ”پنهنجي ڳالهه ٺاهي، هر جي رات جو
 کڻي پيون ته مونڪا هڪ ٻل به منهن کان سواءِ نه
 سرندي. پوءِ ٿوڻو چونڊڻ...“

جڏهن پيڙيءَ جو ٿيون رانڊ ٿيو پورو ٿڌهن خبر
 هئي مذاق ئي مذاق، اسانجي ٻن خيالي ۽ ڌيري ڪا
 چٽنگ وڃي هئي ڦاٽڻ جي نرم نرم زبشي ٻڌڻ تي
 اندر ئي اندر ڏکي ڏکي ۽ ڪلاهي ڪلاهي ڪل ڪلين
 سوڌوسڙي پسم ٿي ويو. نه جو موڊ ويو هاڻي ٿي.
 جهٽ جهٽ ڪري پريءَ تي چنڊو وڌوسين، هر وسائڻ
 لڪائڻ جي وٺ پڪڙڻ ۽ اسيءَ کي خبر پئجي وئي.
 پيڙي پڻ جي خطا ته خير شايد معاف ڪري به ڇڏي
 ها، هر ڦاٽڻ جي ٻرڻ معاف نه ڪري سگهئي.

ويترا جو خبر پيس ته مون ۽ الطاف به ويهي پيڙيون
 پيتيون آهن. سو اسان پنهنجي کي گڏي ڪٿن مان ڪارايو
 هو. اسين ته ماٺ ماٺ ڪري وڃي پياسين پنهنجن
 هنڌن تي. باقي رات جي ڪيتري پهر- تائين عزيز جا
 جي- چوڏا لاٿا هنئين سي اڃا به ياد آهر. چئي، ”هاستان
 جا هريل ڪافر، تون گهرجي رهڻ جو لائق ناهين.“

سڄو پيتو پيو آهين پر تڏهن به اها ڪتن جهڙي
ڪرت ڇڏين ڪونه ٿو. توبه رب جي، ويهي قالين
سڙايو اٿس ۽ پيرڙيون پياريون اٿس.

”وسن جهڙو قالين سڙيو آهي سواهو داغ ڪڏهن
نه وسرندو.“ اها رات ڪافي دير اميءَ ايندي ويندي قالين
جو ٻريل داغ ڏٺو هو ۽ اسان تي لعنتون وڌيون هيون.
ڏينهن ڏاڍا هلڪا هلڪا ٿي گذرندا ويا ۽ عزيز

B.T ڏاڍي موهم سان ڪندو رهيو يا ائين چوان ته
عزيز کي B.T ڏاڍي موهم سان ڪندي رهي، جو ڀانيو
هو ته مٿس يونيورسٽيءَ جي نازڪ فضا جو ڏاڍو سلوٽو اثر
ٿيڻ لڳو هو. اکين جي جيت به تن ڏينهن ڏاڍو جهل مل
ڪرڻ لڳي هئس ۽ منهن ۾ لالاڻ به لڻا ٿي هاتس.
عزيز جا ان ريت هوريان هوريان روماتڪ گيت

جهونگارڻ. ڌڙڪا سڙڪا ڪاٺي منهنجي پرفيوم لڳائڻ
مونکي بي سبب ڪين لڳا هئا. ڏاڍو پينٽ کي پنج
پيرا استري ڪري ڪلهن تي اجرڪ ويڙهي پچندو هو،
”پلا ڪيئن ٿو لڳان؟“ آءٌ پينٽ ۽ اجرڪ جي تقاد

کي تنقيد سان ڏسي چوندي هئس، ڌڙ ريڊو سسي
ٻاڪري ۽ وري پڇين ٿو ان تي ته ڪيئن ٿو لڳان؟
پر ڪيئن ٻاڻي آهي ننڍيون ڳالهائون لکائينديون
ڪين هيون. هوريان هوريان جهونگاريندو هو. ”هينڙو
منهنجو جهوريءَ منجهه جهڙي ٿو.“

آءٌ کيس موقعي تي وٺندي هئس، ”عزيز ۶ فن
جو ٻاڻي، ۽ جهونگارين ٿو آهي زانا هار، پون ئي ڪين

ڏا منهن تي. تنهن کان ته ويهي قوسي نيمو ڀاءو
منهنجي اٺل ماءُ هيڏي راج مان، وارو آلاپ سٻج.“
چيئين، ”تو کان مشورو ڪنهن ورتو هو ته ڇا

پوئو ٿو منهن تي يا ڇا ٿو پوئو؟“
جيومانس، ”جا ڳالهه مناسب سمجهيم، سا چڱائي

سمجهي آڏو رکي مان... نه سجين ته...“
طنز سان ورائيئين، ”تون ۽ چڱائي! ان ڪٿي هيڏي
ته سان جڏهن چڱائي ڪندين تون ته اهو هي جنم
نه هوندو...“

چيم، ”نه خير— مان بنفس نفيس چڱائي آهيان...“
چيئين، ”تون جي فٽير جي پڙ ۾ ماڻي خيريءَ جي
مسيت کان متاثر ٿي ڪا مسيت جوڙائين ته به
مان پائينديس پڪ اها مسيت جئين چورائڻ لاءِ...“

تڏهن مون سندس ايندڙ نسل تي زور سان لعنت
وجهي آئنده کيس ڪوبه مشورو نه ڏيڻ جو پڪو پھ
ڪيو هو. پلا چڱائي به ڪجي ۽ چور به ٿجي سو اهو
ڪهڙو دستور؟

هڪ ڏينهن آيو ته دستور خلاف ڪجهه ڇپ ڇپ
هو. ڪجهه منجهيل ٿي لڳو. اچي بوٽ لاهي هاسيرو
ڪري پاڻ رنڌڻي جي پنڌ تي ويهي رهيو. مان اتان
اميءَ لاءِ مڱڻ جي دال ٿي اٻاري جو چاق نه هئي.
صبح کان اڳ ۾ چادر تائي پئي هئي. دال ڏيڻ وئي
سانس ته چيئين، ”عزيز ڇو اڄ مائيٿو ٿو لڳي. پچينس
ته سهي؟ پر مونکي اميءَ جو اهو مائيٿو لفظ ڪين

اٿڙيو. سو اميءَ ٿي رڳي پنهنجي انسان جيويانس،
 ”عزيز امي ٿي پڇي ڇو اڄ ميٽئون ٿو لڳين؟“
 پر موڊ ۾ نه هو سو نڪو ورجيو ۽ ٺي ڪجهه
 ورائيائين.

ڇانهه جا ٻه ڪوپ ٺاهي هڪ پاڻ کڻي پيو ڏيندي
 پڇيم، ”تنهنجا ڪلاسز ڪيئن پيا ٿين؟“

ٿورو چرڪيو پڇيئين، ”ڇو“ سون چيو، ”اونهيئن.“
 ٿورو مرڪيو، پر منهن ٻڪو ڪري وري پڇيئين،
 ”خير ته آهي؟“ پراڻي خط جو رواجي جملو دهرائي
 چيو مانس، ”هت سڀ خير آهي. باقي اوهان ڏي سو
 خير ڪونه ٿو لڳي.“

چيئين، ”جي ڦيڪر لاجيءَ جي رعب ۾ آڻڻ ٿي
 چاهي ته اهڙي ڪاٺي ڳالهه ڪانهي...“
 ”خير سلين يا نه سلين باقي...“

پر ڏٺم هيڪر وري عزيز خيالن ۾ گر ٿي ويو، ڇانهه
 جي ٻاڦ ۾ پانير ته سندس خيال رجھندا ٿا پيا وڃن.
 سو هيڪر وري پڇيو مانس، ”عزيز انسان هئڻ جي ناتي
 سڌو هلي هلي ماڻهو ڪڏهن پٽڙيءَ تان لهي به ويندو
 آهي ۽ اها ڪا وڏي ڳالهه ناهي.“

چيئين، ”ڏس وري اها ڪتابي لسنگوج؟“

”ڪتابي ڳالهون ڪتابن ۾ ئي ٿيون سھن. اهي
 صرف پڙهڻ ڪاڻ ٿي هونديون آهن. هت صرف تون
 ۽ آئون ويٺا آهيون ٻڌاء ڪا خاص ڳالهه ضرور آهي.“

جيئن، ”ڪجهه به ناهي.“ پر مون کي ويساه ڪئين
 آيو سو مان اڙي رهيس، ”تون هلندي هلندي خبر
 پڙي ۽ تان لٿو آهين. مون کي پڪ آهي.“
 جيئن، ”پڙي ڇڏاء وڃڻ جي ڊپ کان مان ڪٿي
 پڙي ۽ تي هليو ٿي نه...“

”پر ماڻهون ۽ جي نجات ته صرف پڙي ۽ تي هليو
 ۾ لکيل آهي، جو هو سڌو سنئون هلي سگهي.“

”ته پوءِ مان ڪڏهن پنهنجي مرضي ۽ مان هليو ٿي
 ناهيان. مون کي زندگي ۽ پر زبردستي اڳيان ڏکي ڏکي
 آندو ويو آهي. مون زندگي گذاري ناهي. مون کي گذارڻي
 پئي آهي...“

جيوهانس، ”اهي ڳالهائون ته ڏک ڪائي دل وڌرائڻ
 جا ٻار ٿيون لڳن... ڇا مون ڪسي واقعي ڪجهه نه
 ٻڌائيندين؟“

”چوان ٿو ته. اهڙي ڪائي ڳالهه ناهي...“

”ڏس عزيز اسان سڀ ڌرتي جا رهواسي هڪ ئي
 خمير جا جوڙ آهيون. زمين تي رهي آسمان جون ڳالهون
 ڪرڻ ”زيب داستان“ کان سواءِ ڪجهه به ناهن. سج
 ته جي تنهنجون پستيون اڄ توکي هيٺ ڏسڻ لاءِ
 آيون آهن پڪ ڄاڻ ته آسماني رفعتون به توکي مني
 ڪرڻ لاءِ ضرور ڪوشاڻ ٿينديون.“

جيئن ”ڏس وري اها ڦيسڪ لاجي... ٻاجهر
 جو وٺو ڏيئي ڊگري وٺڻ وارن جو حال ٻيو ڪهڙو

ٿيندو؟

”قيسڪ لاجيءَ مون کي ڪجهه به پيو ڏنو يا نه...
البتہ ايتري ته Broad-minded ضرور آهيان جو تنهنجي
ڪنهن ڪڏائيءَ کي نڪو ’نئون‘ پٺيان ۽ نه ئي
'حيران' ٿيان...“

”ماڻهونءَ ۾ ڪڏهن تولو-ڪڏهن ماسو ٿيندو ئي
رهندو آهي ۽ اها ڪا وڏي ڳالهه ناهي. ڦير ته رڳو
ڪڏهن ڪثافت جو— انسان هئڻ جي ڦاٽي سڀن سان
ائين ٿيندو آهي.“

جيئن، بي ڪار ليڪچر ڏيئي مٿو نه ڪاٽي— مون ۾
ڪا به ڪڏائي ناهي...“
”ته پوءِ لڪائين ڇو ٿو؟ ٻڌائين ڇو نه ٿو؟“
جيئن، ”بابا پڳل دهل جو سون کي اعتبار ناهي.“
”ڇڱو پلا وعدو وٺ...“

وعدو وٺي عزيز مون کي هڪ پتڪڙي ۾ ’نازڪڙي‘
ڳالهه ٻڌائي ڏني... ڳالهه ڪا خاص نه هئي. بس تنهنجي—
منهنجي هڪ عام ڳالهه هئي. پر عزيز جو مان رکڻ
لاءِ ڳالهه جو ڪٿي ڀرم رکيم. نه سندس زندگيءَ ۾
ڪنهن سان ڪيم ۽ نه پنهنجي زندگي ۾ ئي ڪنهن
مان ڪنديس. باقي اهو ٻڌايان ته ان ننڍڙي ڳالهه
۾ چند جو چمڪو به هو گلن جي ورڌا به هئي—
رڃنا جو رڇڻ ۽ اميدن جي آس به هئي— تارن جي
چمڪ ۽ هيرن جي هٻڪار به هئي ان ڳالهه ۾ هڪ

عام ماڻهونءَ پٽاندرو۔ پر عزيز الائي چو منهنجيو منجهه
تي لڳو؟

۽ تڏهن هڪ لڳان عام راتن جهڙي هڪ رات
هئي. نڪا تارن جي ٿم ٿم هئي نه ئي چند ۾ ڪو
خاص چمڪو، پر پات اونده به نه هئي۔ نڪو ڪنڻ جو
ڪو ڪيٽو هو. بس عام راتن جهڙي حيدرآباد جي هڪ
عام رات هئي.

ان شام جو سڄو وقت ويهي گهر جي سينگ بدلائي
هئم۔ قالين کي چندڪر لڳرائي صوف ۽ ڪشن جا ڪور
به بدلایا هئم بتيون چندرائي پردا مٽيا هئم۔ چانور سوئي
پڇائڻ لاءِ ٻاهر رکيا هائم۔ جو ايندڙ جمع جا چانورن
جي هٻڪار ڦهلڻي هئي رنڌي ۾. جو منهنجي پٽاندڙ
ايندڙ صبح عيد جو صبح هو. ۽ هيڏي ڪم کان پوءِ
آڏ جا الوٽ ننڊ ۾ گهڙي هئس ته گهنڻيءَ جي گجگوڙ
هئي چرڪائي وڌو هوم۔ پر مون پنهنجيءَ پر ”وڃيو
هو ته، ”آيو هوندو ڪو پاڙي جو اڙپنگ ماچيس جي
تيلي وٺڻ۔ يا هوندي ڪا ننڍڙي نينگر آئي هوندي
عيد جي ميندي لهرائڻ!“

سو خود غرض ٿي سوچيو هئم، بابي جي وسن
جهڙي ننڊ ٿي خراب ٿئي. ٻارن کي ڇا آهي ته وقت
بي وقت بيٺا هوندا. ”ان وقت ’وقت‘ جو احساس ئي
نه ٿيو هوم جو ان دس ۾ هميشه کان جاھل هئس ۽ آهيان.
سو ائي مين سوئچ بند ڪري ڇڏيم.“ نه هوندي
لائيٽ نه وڃندي گهنڻي.

مان پنهنجو پاڻ کي داد ڏئي وري لت ڪوڙي
سمي رهيس. پر ڀانئڻ اڃا به ڪير آهي جو در وڇائي
رهيو آهي. ٻچن وچان اتي سوئچ آن ڪري رستي جي
جي بتي ٻاري در پٽيم. سامهون منهنجو ماساٽ پيو هو
سو تڪل منهن ۽ وڪريل وارن سان. چيئين، ”عزيز
جو رات ۸ لڳي ٽرڪ سان ايڪسيڊنٽ ٿيو آهي، تمام
سيريس آهي. سول ۾ ڪڏئي ويا آهيونس. جو عزيز ويو
هو عيد جي موڪل گهارڻ ڳوٺ پنهنجي ۽ منهنجي
ڏاڏيءَ ڏانهن.“

ڏڪندي ڏڪندي اميءَ کي اٿاريم. ٻڌايو مانس
ته ”ڳوٺان اشفاق آيو آهي. عزيز ڏڪ ڪاڌو آهي سو
هت آندو اٿس.“

امي جيئن تيئن اٿندي چيو، ”ڏڪ عزيز ڪاڌو آهي،
پر دل منهنجي چوڻي ويهندي وڃي؟“
دلبو ڏيڻ ڪاڻ چيومانس، مڙئي الله خير ڪندو
امي. تون ات ته سهي. اسپتال ته هلون...“

۽ جڏهن اسان گهران نڪتاسين تڏهن مؤذن به
”الله اڪبر، ڪئي هئي. سڳڻ سنو ٿيو. اميءَ چيو دل
کي ڏي مليو ٿم، سو اسر ويل اذان جي ساڻي ۾ اسين
عزيز ڪاڻ اسپتال وياسين.“

وات تي اشفاق ٻڌايو ته جڏهن عزيز کي رات
ڏڪ لڳو ته بظاهر ڏسڻ ۾ کيس ڪجهه به نه هو. جڏهن
اسپتال ڪٿي وياسينس ته ڊاڪٽر کي ڏسي عزيز مرڪڻ
لڳو هو ۽ ڊاڪٽر به چيو ڪا خاص ڳالهه ناهي. چئن

ڪلاڪن کان پوءِ عزيز جي طبيعت بگڙڻ لڳي هئي.
هتي ڪٿي آياسين ته ڊاڪٽر جواب ڏنو. چيئون، ”جي
۴ ڪلاڪ پهرين ڪٿي اچو ها ته اميد به هئي...“

رستي تي سڄي واٽ امي دعائون ڪهرندي هلي.
چئي، ”ٻانگ جا ڌڻي منهنجي بابي جي گهر جو ڏيو
برندو رهڻ ڏجانءِ. يا علي، منهنجي ٻچڙن جي صدقي
منهنجن ٻچڙن جهڙي کي ڪلندو ڪڏندو اٿارجانءِ. الله
سائين، عزيز اڃا دنيا ۾ ڪجهه نه ماڻهو آهي...“

۵ جڏهن اسين اسپتال پهتاسين ته امي بي چين ٿي
وڃي وارد ۾ گهڙي هئي. باقي مان درتي بيٺي رهيس.
جو اندر وڃڻ جي همت ئي نه پئي ٿي. ڪجهه گهڙيون
ٻاهر بيهي دولابن سان پاڻ کي اندر وٺي ويس پر ڏٺو
ان وچ ۾ امي عزيز جي منهن تان اچي چادر تائي
چڪي هئي.

مون کي ڏسي چادر هٽائيندي ٻاڪاريائين، ”هي
ڏس امي، منهنجي بابي جو ڪعبو ڪيئن نه ڊهيو پيو
آ...“ پر مون سندس آڏو هٿ جوڙيا، ”خدا جي واسطي
مون کي نه ڏيکارا هو ڪعبو جنهن کي مان ڪرندي محسوس
ڪيو آ... امي مون کي نه ڏيکار.“

ڪيئن ڏسان ان گئل ٽاري کي... جو ان پوري
رچنا ۽ جهريل جذبو هو... وڪريل آس ۽ ڇچل سهڻو
هو... پلا جيوت جون اهي جهوريون به، ڪي ڏسڻ
جون هيون؟

خيرالنساء جعفري
تاريخ 47-8-4 تي
حيدرآباد ۾ ڄائي
ابتدائي تعليم
اتي ئي ورتائين
۽ بعد ۾ سنڌ
يونيورسٽيءَ مان
نفسيات ۾ ايم.اي
گرڻ کان پوءِ
اتي ئي ليڪچرر طور

نوڪري شروع ڪيائين ۽ اڄ تائين نوڪري ڪندي اچي.
سندس اهاڻو ڳوٺ قلھار آھي.

خيرالنساء جي پهرين ڪهاڻي 1974 ۾ سوجهري ۾ ڇپي
۽ ان کان پوءِ مختلف خاڪا ۽ ڪهاڻيون ريڊيو تان به
پڙهندي رهي آهي. هيءَ سندس ڪهاڻين جو پهريون مجموعو آهي.
سندس ڪهاڻين جي خاص خوبي اها آهي ته گفتگو انداز
۽ لفظن جي زنجيرن ۾ هو پڙهندڙن کي قيد ڪري ڇڏيندي
آهي ۽ ڪيڏي به مصروفيت جي باوجود پڙهندڙ ڪهاڻي مڪمل
ڪرڻ کان سواءِ رهي نه سگهندو آهي.

اسلم لغاري

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488